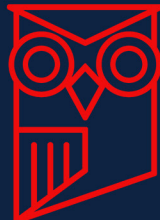

YAŞLILIK ÇALIŞMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF AGING STUDIES

senex

ISSN 2602-4268

5 (1) • 2021

Yayın Sahibi / Owned By

Özgür Arun

Baş Editör / Editor-in-Chief

Özgür Arun

Editör / Editors

Türkan Yılmaz

Jason K. Holdsworth

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör, Middle East Technical University

Prof.Dr. Bei Wu, New York University

Prof.Dr. Harald Künemund, University of Vechta

Prof.Dr. James Nazroo, The University of Manchester

Prof.Dr. Jan Jukema, Saxion University

Prof.Dr. Oscar Riberio, University of Porto

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Edward F. Ansello, Virginia Commonwealth University

Prof.Dr. Feng-Hwa Lu, National Cheng Kung University

Prof.Dr. JoAnn Damron-Rodriguez, University of California

Dergi Sekreteryası / Journal Secretariat

Veli Özkurt

Redaksiyon / Redaction

Gül Şahinkaya

Hatice Karakaş

Mert Ersözlü

Tuğçe Keleş

Multimedya ve Grafik Tasarım / Multimedia and Graphic Design

senexPUB

Gerontoloji Bölümü
Akdeniz Üniversitesi, 07058, Antalya / Türkiye
www.senexjournal.org | senex@akdeniz.edu.tr
Telefon: +90 530 2017 242

Department of Gerontology
Akdeniz University, 07058, Antalya / Turkey
www.senexjournal.org | senex@akdeniz.edu.tr
Phone: +90 530 2017 242

Senex içinde yayımlanan tüm yazılar kamu kullanımına açıktır; serbestçe, ücretsiz biçimde, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın okunabilir, kaynak gösterilmesi şartıyla indirilebilir, dağıtılabılır ve kullanılabilir. Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi açık erişimi benimsemiş, çift taraflı kör hakem değerlendirilmesi yapılan uluslararası bir dergidir. Dergide yayınlanan çalışmaların, sorumluluğu yazarlarına aittir.

All published articles in Senex are open to use by the general public; all content may be read, downloaded, distributed and used free of monetary charge and without permission from the publisher or author(s) provided that the source is cited. Senex: Journal of Aging Studies is an international, double-blind peer-reviewed open access journal and published content is the responsibility of the respective author(s).

I say no to ageism!

*Photo by Selim Aksan, 2021©
Archive of Senex | Association for Aging Studies*

senex

YAŞLILIK ÇALIŞMALARI DERGİSİ | JOURNAL OF AGING STUDIES

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden / Editorial

İnsan Hakları Kentlerine Doğru _____ 1
Özgür Arun

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Geçmişlerinin Gölgesinde Gelin Kayınvalidenin Bakım İlişkisi; Yaşlı İhmal ve İstismarı _____ 4
Aslı Aydemir

Kalıcı, Sürekli ve İlgili: Yaşsız Yaşlılar (Perennialler) _____ 19
Mert Ersözlü, Mehmet Ali Aydemir

Teorik Müdahaleler / Theoretical Interventions

Kentte Yaşlanma ve Yaş Dostu Kentler: Eleştirel Bir Değerlendirme _____ 47
Işıl Avşar Arık

Sahadan Notlar / Notes from the Field

Barış'a Mektup Ötekinin Sorumluluğu Büyükannede! _____ 64
Seçil Büker

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

Bayan Charlotte'un Eşsiz Maceraları _____ 75
Hatice Karakaş

İnsan Hakları Kentlerine Doğru

Özgür Arun

Doç. Dr., Baş Editör, Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi

Adres: Gerontoloji Bölümü, Akdeniz Üniversitesi, Kampüs, Antalya

E-Posta: arun@akdeniz.edu.tr

Doi: 10.24876/senex.2021.35

Künye: Arun, Ö. (2021). İnsan Hakları Kentlerine Doğru. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 1-3.

0000-0002-6232-0785

Küresel düzeyde çarpıcı bir dönüşüm yaşanıyor. Son çeyrek yüzyıl içinde merkezi hükümetler yetkilerini yerele devretmeye başladılar. Eşitsizliklerle etkin mücadele etmek üzere yerele yetki devri ulus devletlerin dönüşümü anlamına geliyor. Bir yanıla anlamlı görünen merkezden yerele yetki devri iki çarpıcı etki de yaratıyor. İlki hizmetlerin parçalanması. Önceleri merkezi hükümetlerce sunulan hizmetler yerele yetki devriyle birlikte parçalanmaya başladı. Yerelde güçlü olan yönetimler çeşitlenen ihtiyaç ve beklentilere yanıt verirken, insan kaynağı, fiziksel altyapı, kurumsallaşma, sürdürülebilirlik gibi başlıklarda yetersiz olanlar tökezliyor. Yerel yönetimlerin kapasiteleri arasındaki dengesizlik nedeniyle hizmetler parçalanıyor, parçalanmış hizmetler bölgeler arasında eşitsizliğin yeni biçimlerini tetikliyor. Eşitsizliklerle etkin mücadele etmek üzere geliştirilen strateji aslında yeni eşitsizlikler yaratıyor!

Türkiye’de küresel düzeyde yaşanan dönüşüme kayıtsız kalmadı. Yerel yönetimler yasası 2005 ve 2012 yıllarında olmak üzere iki defa büyük çaplı değişti. Bu değişimle birlikte merkezi hükümetler, incinebilir kesimler arasında sayılan kadın, çocuk, yaşlı ve engellilere ilişkin hizmetlerde yerel yönetimleri sorumlu ve yetkili kıldı. Amaç yereldeki eşitsizliklerle etkin mücadele

etmekti. Ne var ki, küresel düzeyde yaşanan olumsuz etkilerden ilki, hizmetlerin parçalanması, Türkiye’de de yaşanmaya başladı. Güçlü olan yerel yönetimler sayılan incinebilir kesimlere hizmet sunmayı başarırken, yetersizlik içindekiler başarısız oldular. Bu gruptakiler özellikle kadın ve çocuklara yönelik hizmetleri üstlenmekte oldukça isteksizler. Zira kadın ve çocuk meseleleri çok katmanlı sorunların ve çok paydaşlı aktörlerin olduğu iki alan olarak değerlendiriliyor. Çelimsiz yerel yönetimler bilhassa bu iki alanda yetki ve sorumluluk almaktan kaçınıyorlar. Hizmetlerin parçalanması yeni eşitsizlikler yaratmanın yanında, hükümetlerin iktidarda kalma olasılığını da etkiliyor. Yereldeki gücünü ve etkin çalışmasını genel seçimlerde oya tahvil eden parti(ler) iktidardaki gücünü pekiştirdiği gibi meşru bir yönetim olma iddiasını da kuvvetlendiriyordu.

Yerele yetki devri tam da böyle bir noktada Türkiye gibi ülkelerde siyasi etkileri de tetikleyen sonuçlar üretiyor. Yerele yetki devrinin iki çarpıcı etkisinden birisi hizmetlerin parçalanması iken, diğeri, bölünme, parçalanma travmasını tetikliyor olması. Bilhassa etnisite ve inanç açısından heterojen toplumlarda yerel yönetimlerin güçleniyor olması siyasi açıdan parçalanma, bölünme endişelerini de perçinliyor.

Merkezden yerele yetki devri ile eşitsizlikleri törpülemeyi başarmış ülkeler bir elin parmakları kadar. Şili, Endonezya, Meksika, Brezilya, Güney Afrika tıpkı Türkiye gibi bu küresel stratejiyi uygulamaya çalışan, ancak (henüz) başarılı olamayan ülkeler (Arun & Holdsworth, 2020). Hizmetlerin parçalanması sonucunda görünür olan eşitsizliklerle başa çıkmak üzere birtakım stratejiler geliştiriliyor. Kentlerde yoğunlaşan nüfusun yaşadığı sorunların kaynağının kent olduğu varsayımına dayanan bu stratejiler, “çocuk dostu”, “kadın dostu” “engelli dostu” “yaşlı dostu” “göçmen dostu” gibi kavramsallaştırmalarla kentteki sorunlara müdahale etmeye çalışıyorlar. Ne var ki hiçbiri eşitsizliklerin törpülenmesinde kapsayıcı çareler sunamıyor. Zira sorunun kaynağı kent değil!

Kalkınma sürecinde Türkiye’ye benzer stratejileri uygulayan günümüz toplumlarının temel meselesi zenginleşmeden hızla yaşlanmaları. Hızla yaşlanma sürecinde zenginleşme çabası sosyal yaşamda, iktisadi yapı ve çevre üzerinde baskı oluşturuyor, yıkıcı etkiler yaratıyor. Mevcut yıkıcı kalınma stratejileriyle toplumsal yaşlanmayı bir sorun haline dönüştüren ülkelerin çözüm stratejisi homojenleştirilmiş, tekil bir kimliğe dost kentler yaratmak olmamalı. Zira tüm bu stratejiler yaşam seyrinden bihaber, özneleri kurbanlaştıran bir paradigmaya dayanıyor.

“Yoksulluktan kurtulamadığı için yoksulları, ezildiği için ezilenleri suçlamak; bu nedenle örneğin okuryazar olmayan yaşlı dul kadınların, entegre olamadığı iddia edilen etnik azınlıkların, anormal ve uyumsuz olarak değerlendirilen LGBTİ+ ile mevsimlik işlerde çalışan sınıf altı kesimlerin ve prekaryanın başarısız yaşlandığı varsayımıyla hizmet ve politika geliştirmek...” (Arun, 2021, 75), eşitsizliklerin törpülenmesine elvermez. Böylesi bir paradigmayla süslenen yaşlı dostu, engelli dostu, göçmen dostu, çocuk dostu, LGBTİ+ ya da kadın dostu kentler

yaratmaya çalışmak günümüzde kent ve çevresinde anlamlı bir toplumsal yaşam oluşturmaya katkı sunamayacak (Arun, 2021). O halde “bir kent nasıl insan hakları kenti olur?” sorusu üzerine düşünmek etkin bir çözüm için anlamlı bir pratik olur. Hak temelli bir anlayışla hizmetleri sunmak, Türkiye’de ihtiyaç temelli hizmet sunmaya devam eden merkezi hükümetlerin ve yerel yönetimlerin sahiplenmesi gereken paradigma olmalı.

Covid-19 salgını, sel baskınları, orman yangınları gibi Türkiye’nin yaşadığı afet ve krizler, yıkıcı kalkınmanın etkilerini görünür kılıyor, ihtiyaç temelli hizmet paradigmasının sonuna işaret ediyor. Tam da burada geçen sayımızdaki dileklerimi yeniden paylaşmalıyım: “Umuyorum ki kısa bir süre içinde akademinin ürettiği nitelikli bilgiden yararlanarak hem merkezi hükümetler hem yerel yönetimler hak temelli hizmetin nasıl sunulabileceğine ilişkin kapasite geliştirebilir, donanım kazanabilirler. Dilerim sivil toplum kuvvetli yatay dayanışma ağları kurarken, insan haklarını odağına alarak kapsayıcı bir perspektif geliştirebilir.”

Bu dileklerle Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi 2021 yılında yılda iki sayı çıkarmak üzere kollarını sıvadı. Senex dergi beşinci sayısında dört orijinal makaleye yer veriyor. Farklı disiplinlerin gözünden yaşlanma dinamiklerini tartışan yazılarıyla yaşlılık döneminin ve yaşlıların çeşitliliğine işaret ediyor. Çocuk kitabı değerlendirmeleri bölümümüzde yaşlanmanın nasıl bir macera olabileceği tartışılıyor. Bu haliyle Senex derginin 2021 yılı yaz sayısına katkı veren araştırmacılara; yazıları değerlendiren, güçlendiren eleştirilerini esirgemeyen hakemlerimize ve çalışkan ekibimize minnettarım. Geleceğin kentlerinin insan hakları kentleri olması dileğiyle...

Kaynaklar

Arun Ö., & Holdsworth J.K, (2020). Integrated social and health care services among societies in transition: Insights from Turkey. *Journal of Aging Studies*, 53, pp. 1-7.

Arun Ö., (2021). "Yaşlanma Göstergeleri." İçinde, Günlük-Şenesen, G., Arun, Ö., Aykara, A., Sunata, U., Thibert, A.A., Yücel, Y., (2021). İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri Raoul Wallenberg Institute

Geçmişlerinin Gölgesinde Gelin Kayınvalidenin Bakım İlişkisi; Yaşlı İhmal ve İstismarı

Aslı Aydemir

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji

E-Posta: aydemir.asli@hotmail.com

Geliş Tarihi: 16 Şubat 2021; Kabul Tarihi: 13 Mayıs 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.36

Künye: Aydemir, A. (2021). Geçmişlerinin Gölgesinde Gelin Kayınvalidenin Bakım İlişkisi; Yaşlı İhmal ve İstismarı. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 4-18.

0000-0002-2182-1516

Özet

Gelinler, yaşlıyı ihmal/istismar eden aile üyelerinin başında gelmektedir. Gelin-kayınvalide ilişkisi kayınvalidenin yaşlanması ve gelinin bakımdan sorumlu tutulmasıyla bakım ilişkisine dönüşmektedir. Bu çalışmada bakım ilişkisi içeren altı gelin-kayınvalide çiftiyle görüşmeler yapılarak geçmiş ilişkilerinin mevcut ilişkilerine ve bakıma nasıl etki ettiği, ilişkilerini belirleyen dinamiklerin neler olduğu ile yaşlı ihmal/istismarı sonucu doğurup doğurmadığı araştırılmıştır.

Kadın olmak, oğul/eşin varlığı gelinlere bakım verme sorumluluğu yüklemektedir. Başka bir alternatifin olmadığına dair inançları, bakım vermeye rıza göstermelerine sebep olmaktadır. Kadınların akraba ilişkilerini düzenleme rolü, kayınvalideyle aynı evde yaşamak, ev içi iş bölümü, bakımla değişen konumlar gelin-kayınvalide ilişkisinde belirleyicidir. Geçmiş ilişkilerinin çatışmalı olduğunu bildiren üç gelin-kayınvalide çifti de dâhil tüm çiftler şu anki ilişkilerinden memnuniyet bildirmişlerdir ancak üç çiftte yaşlı ihmal/istismarı bulgusuna rastlanmış ya da şüphesi tespit edilmiştir. Bakımda yaşlı ihmal/istismarının gerçekleşmesi gelin-kayınvalide ilişkisinin kendisine içkin olmaktan ziyade ilişkiadaki koruyucu dinamiklerin az, risk teşkil edenlerinse daha fazla olmasıyla ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler:

Çatışmalı İlişkiler • Koruyucu Faktörler • Risk Faktörleri

Daughter In-Law and Mother In-Law Care Relationships in the Shadows of Their Past: Elder Abuse and Neglect

Abstract

Among the family members, daughters-in-law are the ones who abuse and neglect the older adult most. Daughters-in-law are seen as responsible for the care of mothers-in-law when they get older, so the relationship between the two turns into a relationship of care. In this study, I conducted interviews with six pairs of daughters-in-law and mothers-in-law that are in a caring relationship, and I investigated the effects of their past relationship on the present situation and the care provided, the dynamics that determine their relationship and whether those result in abuse and neglect of the older adults.

Being a woman and a wife necessitates a caregiving responsibility on daughters-in-law. Their belief that there is no alternative leads them to give consent to care. The role of women in arranging the relations of relatives, living in the same house with mother-in-law, domestic work sharing, and the changing positions with care are determinant in the daughter-in-law-mother-in-law relationship. All pairs stated that they are satisfied with their current relationships, but in three pair's relationships abuse and neglect of the older adults were identified or suspected. Rather than being immanent, the elder abuse and neglect in care is related to the fact that the daughter-in-law-mother-in-law relationship has fewer protective dynamics and more of those that pose risks.

Keywords:

Conflicted Relationships • Protective Factors • Risk Factors

Arka Plan

Yaşlı ihmal/istismarı temelde, yaşlının sıkıntı duymasına ve zarar görmesine neden olan davranış veya uygun davranış eksikliğini kapsamaktadır. Yaşlı istismarı fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel istismar türlerini içerir (Artan, 2013a). Vurmak, tokatlamak, yakmak, bağlamak, fazla ya da yanlış ilaç vermek gibi yaralayıcı ve fiziksel acı veren davranışlar fiziksel istismar; bağırarak, hakaret etmek, korkutmak, suçlamak, göz ardı etmek ya da aşağılamak gibi duygusal ve zihinsel rahatsızlık yaratacak davranışlar psikolojik istismardır. Cinsel istismar bireyin kendi rızası olmadan herhangi bir cinsel aktiviteye zorlanmasını içerirken ekonomik istismar yasal olmayan, uygunsuz bir biçimde yaşlının parasının veya diğer mali kaynaklarının şahsi çıkarlar için kullanılmasıdır (Kıssal ve Beşer, 2009). Yaşlı ihmal, bilerek veya bilmeyerek yaşlıyı yiyecek, içecek, ısınma, ilaç, tıbbi cihaz gibi temel gereksinimlerinden mahrum etmeyi ve bakım sorumluluklarını yerine getirmede isteksiz davranarak veya reddederek yaşlıya duygusal, fiziksel sıkıntı vermeyi içermektedir (Quinn ve Tomita, 1997). Yetersiz beslenme, susuz bırakılma, hijyenin ve yaşlının güvenliğinin sağlanmaması gibi günlük yaşam gereksinimlerinin görmezden gelinmesi fiziksel ihmalken (Strasser ve Fulmer, 2007) bilerek ya da bilmeyerek yaşlının izolasyon, yoksunluk, ıstırap, korku, utanç, güçsüz olduğu hislerine sahip olmasına, küçük düşürülmesine ve hakaretlere maruz kalmasına müsaade etmek psikolojik ihmalin olduğunun kanıtlarıdır.

Gelinlerin aile üyeleri içinde yaşlıyı daha fazla ihmal/istismar ettiklerine dair Türkiye’de (Artan, 1996; 2013b), Japonya’da (Soeda ve Araki, 1999), İtalya’da (Guberman, 1999), Tayvan’da (Sandel, 2004) bulgular mevcuttur. Soeda ve Araki (1999) gelinler tarafından yaşlıların en çok beslenme, temizlik ve hastaneye gitme gibi sağlık ihtiyaçlarını karşılamayarak ihmal edildiğini

bulgulamışlardır. Yanı sıra gelinler görmezden gelme, azarlama, küfretme, sıklıkla “ölsen daha iyi” deme ve telefonu kullandırtmama gibi eylemlerle psikolojik istismarda bulunmaktadırlar. Gelinlerin çatışma çözümü olarak kullandıkları stratejiler yaşlı ihmali içerebilmektedir. Şöyle ki Marotz-Baden ve Cowan’ın (1987) çalışmasında gelinler aralarındaki çatışmayı çözmek için en çok kullandıkları stratejinin kayınvalidelerini görmezden gelmek olduğunu bildirmişlerdir ve görmezden gelme yaşlı ihmal davranışlarındandır.

Soedave Araki’nin (1999) çalışmasında gelinler yaşlıyı ihmal/istismar etmelerinin ilk sebebi olarak kayınvalide ya da kayınpederleriyle kötü ilişkiye sahip olmalarını ve ikinci sebep olarak bakım stresini dile getirmişlerdir. Kayınvalide ve kayınpederleriyle kötü ilişkilerinin başat sebebi, gelinlerin yakınlık duymadıkları bu aile üyeleriyle birlikte yaşamaları, kuşak farklılığı sebebiyle farklı his ve görüşlere sahip olmaları ve otorite sahibi yaşlı kadının ev içi iş bölümünde karar verici olması gibi ilişki dinamikleridir. İkinci sebep eş/oğulun gelin-kayınvalide ilişkisi içinde arabulucu olmaması ve hem ev işlerinin yürütülmesinde hem de bakım verme sırasında eşlerine yardımcı olmamasıdır. Üçüncü sebep ise kayınvalidelerin sadece, ailelerini yönetmek üzere yetiştirdikleri oğullarına saygı duymaları ve gelinlerinden oğullarına itaat beklemeleri, oğullarının ailesine çok müdahil olmalarıdır. Ayrıca istismar eden gelinler eşlerinin anne babalarına bakmak istemediklerini, kendilerinin bakmak zorunda bırakılmalarını adil bulmadıklarını bildirmişlerdir. Bu hislerin yoğunluğunun artmasına sebep olarak eşlerinden yeteri kadar destek görmemelerini ifade etmişlerdir. Yanı sıra gelinlerin bakım emeklerine aile üyeleri ve profesyoneller tarafından çok az dikkat edildiği ve eylemlerinin kötülendiği; gelinlerin yaşlının parasını bekledikleri ve yaşlılara kötü davrandıkları gibi önyargılara maruz kaldıkları da görülmektedir (Guberman, 1999).

Amaç

Bu çalışmanın amacı, çatışmalı bir ilişki ön kabulüne sahip gelin-kayınvalide ilişkisini yaşlılık ve bakım gereksinimi kesişiminde derinlemesine incelemektir. Artık gelinlerin bakım veren, kayınvalidelerin bakım alan olduğu gelin-kayınvalide çiftlerinde, geçmiş ilişkilerinin mevcut ilişkilerine ve bakıma nasıl etki ettiği, ilişkilerini belirleyen dinamiklerin neler olduğu ile yaşlı ihmal/istismarı sonucu doğurup doğurmadığını araştırmaktır.

Yöntem

Araştırma sorusunun bir gereği olarak bu çalışma gelin-kayınvalide ilişkisi, bakım ilişkisi ve bakım sırasında ortaya çıkabilecek yaşlı ihmal/istismarının birlikte ele alındığı bir işbirlikli durum çalışmasıdır. İşbirlikli durum çalışması birkaç durumun bir arada ele alınmasını mümkün kılarak insanların sosyal davranışlarını kavramsallaştırmayı ya da özetlemeyi mümkün kılar (Glesne, 2014). Aynı zamanda işbirlikli durum çalışması durumun karmaşıklığına, biricikliğine ve içinde bulunduğu bağlamla olan ilişkisine odaklanmayı sağlar.

Prosedür

Araştırma İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı tarafından etik yönden uygun bulunmuştur.

Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale Modeli (YİTAM); Yaşlı ihmal/istismarını tespit etme amacındaki bu çalışmanın yöntemsel zeminini Quinn ve Tomita'nın (1997) YİTAM'ı oluşturmuştur. YİTAM teorik olmaktan ziyade, pratisyenler için yaşlı ihmal/istismarının tanı ve tedavisinde tutarlı, uyumlu prensip ve metotları sunan uygulamaya dönük bir modeldir, tanı ve müdahale olmak üzere iki aşamalıdır. Bu çalışmada yararlanılan tanı aşaması başvurunun alınmasını,

değerlendirme görüşmesi için hazırlıkları ve hem yaşlı hem de bakım verenlerle ayrı görüşmelerin yürütülmesini içerir ve bu görüşmelerin birlikte ele alınmasını önerir. Dolayısıyla çalışmada bakım veren ve bakım alanına yönelik sorular oluşturulmuş, yaşlı ihmal/istismarına dair bildirimler analiz aşamasında birlikte değerlendirilmiştir. Bu sorular arasında bakım alan yaşlı için bakım sırasında fiziksel olarak canını yakan, onu korkutan bir şeylerin olup olmadığı, bilmeden herhangi bir belge imzalayıp imzalamadığı, istemediği halde yalnız bırakılıp bırakılmadığı gibi sorular mevcuttur. Bakım verene ise bakım sürecinde yaşlıya zaman zaman bağırma ya da istemediği şeyler yapma gibi durumlar içinde olup olmadığı sorulmuştur. YİTAM, görüşme ve değerlendirmeler sonucunda "ihmal/istismar bulgusuna rastlanmadı", "ihmal şüphesi bulunmaktadır", "istismar şüphesi vardır" ya da "ihmal/istismar bulgulanmıştır" olarak geçici tanı konabileceğini söylemektedir. Bu çalışmada YİTAM'ın önerilerine göre görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşme sonuçları değerlendirilmiş ve geçici tanı konulmuştur.

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler; yaşlıların sağlık durumu sebepleriyle katılımcıların evlerinde, görüşme yapmaya uygun odalarda yaşlı ve bakım verenlerle ayrı ayrı ses kaydı alınarak yapılmıştır. İlk olarak yaşlılarla ardından bakım verenleriyle görüşme yapılmıştır. Görüşmeler YİTAM'ın ihmal/istismarın tespiti için önerdiği sorularla birlikte gelin-kayınvalide çiftinin ilişkilerinin geçmişi, bugünü ve mevcut bakım ilişkisine dair sorularla 2015 yılı Mayıs ve Haziran aylarında yürütülmüştür. Yaşlılarla yapılan görüşmeler ortalama 21, bakım verenlerle yapılan görüşmeler ortalama 58 dakika sürmüştür.

Tematik Analiz; metinde spesifik bir örüntü olarak temaların arandığı (Joffe ve Yardley, 2004) bu analiz ya önceden belirlenmiş,

geliştirilmiş kategoriler (kapalı yaklaşım) kullanılarak ya da bu yapılamadığında veya uygun olmadığında araştırmacının kendi kategori sistemini geliştirmesiyle (açık yaklaşım) mümkün olmaktadır. Bu çalışmada iki yaklaşım birlikte kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları için aranan tek koşul evde bakım veren gelin ve gelininden bakım alan kayıvalide çifti olmalarıdır. Bu bakım ilişkisine sahip olan katılımcılara yerel belediyelerin evde sağlık hizmetleri kapsamında ulaşılmıştır. Bilgilendirilmiş onam formuyla onayı alınmış 6 gelin-kayıvalide çiftiyle araştırma yürütülmüştür. Gelin-kayıvalide çiftinin 4'ü İstanbul'da, 2'si Kütahya'da yaşamaktadır. Gelinler 34-59 yaş aralığındadır ve evlilik süreleri 2 ile 36 yıl arasındadır. Kayıvalideler 64-85 yaş aralığındadır. Katılımcıların tümü ev hanımıdır, sadece bir gelin bakım sebebiyle işini bırakmak durumunda kalmıştır. Gelinlerin tümü evlendiklerinden bu yana kayıvalideleriyle birlikte yaşamışlardır. Kayıvalidelerin 4'ü duldur, gelinlerin ise tümü evlidir. Gelinlerin 5'i ilköğretim mezunuyken biri üniversite mezunudur. Kayıvalidelerin 4'ü okuma yazma bilmezken, biri ilköğretim mezunu, bir diğeri ise okuryazdır. Analiz sırasında gelin-kayıvalide çiftleri, çift olarak numaralandırılmıştır ve bulgular çift numaralarına (birinci, ikinci çift gibi) göre aktarılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde ilk olarak yaşlı ihmal/istismar bulgularına ardından bakıma etki eden gelin-kayıvalide ilişki dinamiklerine yer verilecektir.

İhmal/İstismar Bulguları

İlişkilerinin geçmişte çatışmalı (birinci, üçüncü ve altıncı çift) ya da çatışmasız (ikinci, dördüncü ve beşinci çift) olmasıyla beraber gelin ve

kayıvalideler, hem bakım ilişkileri hem de aralarındaki mevcut ilişkiye dair memnuniyet bildirmişlerdir. Ancak görüşmeler sonucunda 6 gelin-kayıvalide çiftinden 3'ünde yaşlı ihmal/istismarı bulgusuna rastlanmış ya da şüphesi tespit edilmiştir. Gelin ve kayıvalidelerin, yaşlı ihmal/istismarının olduğuna dair şüphe içeren ifadeleri karşılıklı olarak değerlendirilmiştir.

İlk çiftte kayıvalide kendisine yönelik hem psikolojik (evde yalnız bırakma) hem de fiziksel ihmal (doktora götürmeme, ilaçların temin edilmemesi, yalnız bırakılan yaşlının evde gazı açık unutması), yanı sıra psikolojik (azarlama, bağırma) ve ekonomik istismar (mal paylaşımında yaşlıya söz hakkı verilmemesi, yaşlının maaşına el konulması) bildirmiştir. Gelin ise sadece psikolojik istismar sayılan bağırma eylemini gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. İkinci çiftte, gelin ve kayıvalidenin konuşmalarında sadece ekonomik istismarın varlığından şüphe edilmiştir. Kayıvalidenin yaşlı aylığı oğlu ve gelini tarafından kullanılmaktadır ancak kayıvalide bu durumu olağan görmekte ve istismar olarak deneyimlememektedir. Üçüncü çiftte ise gelinin bildirimlerinde psikolojik ihmalin varlığından şüphe edilmiştir. Kendi odasında kalan ve yatalak olduğu için ileri derecede bakım verenine bağımlı olan kayıvalidenin boynunda, herhangi bir şeye ihtiyaç duyduğunda çalabilmesi için bir düdük asılıdır. Kayıvalide bu düdüğü çalarak gelinin günlük yaşam pratiklerine (salonda yemek yeme, torunla vakit geçirme) dâhil olmaktadır. Bakımın gereği olarak gelin nezdinde meşrulaştırılan düdük, aynı zamanda kayıvalidenin odasında yalnız kaldığının bir göstergesidir. Ancak kayıvalide herhangi bir ihmal ya da istismar bildirmemiştir.

İlk gelin-kayıvalide çiftinde hem gelin hem de kayıvalide ilişkilerine dair bir çatışma algılamadıklarını bildirseler de görüşmeler boyunca çatıştıkları durumları aktarmışlardır. Gelin, geçmiş ilişkileri sebebiyle

kayınvalidesine kızgındır. Bu kızgınlık kayınvalidesinin kendi ailesine yönelik tavır ve tutumlarında belirgindir. Gelin için, kayınvalidesinin otoriter olması, hatır gönül bilmemesi, gelinin eylemlerine müdahale etmesi ve uyumsuz davranışlarda bulunması çatışmalı ilişkilerine sebeptir. Önceki araştırmalarda da görüldüğü üzere yaşlının çok konuşması ve her şeye karışması bakım sırasında yaşanan ve bakım vermeyi zorlaştıran iletişim güçlüklerindedir (Alpteker, 2008; Bilgili, 2000). Tüm bunlara rağmen gelinin bakım veriyor olması, kendi niyeti dışında içinde bulunduğu zorunlulukların bir sonucudur. Bu zorunluluklar bakacak başka kimsenin olmayışı ve eşinin varlığıdır. Kendisini güdüleyen bir diğer etken, dinî inancıdır. Bakım sırasında kayınvalidesinin beklentileri yerine, kendi davranışlarının sevap olup olmadığını gözetmektedir. Gelinin zorunlu bakım vermesi ve geçmiş çatışmaların kızgınlıklarını hâlâ duyması gelini kayınvalidenin talep ve sorunlarına duyarsız kılmıştır. Kayınvalide 83 yaşındadır ve ölüm sebebiyle sosyal ilişki ağında ciddi daralma bildirmektedir. Yakınlarının yaşlının sorunlarıyla ilgilenmemesi, sosyal ilişkilerinin az olması ve yaşlının fazla olması, ihmal/istismar için risk oluşturmaktadır (Keskinoglu vd., 2004). Bu çiftteki kayınvalideyi ihmal/istismara karşı korunmasız kılan bir diğer etken, eş/oğulun geline bağlılığıdır. Bu bağlılık, oğulun evdeki yaşlı ihmal/istismarının farkına varamamasına sebep olabilir.

Çatışmalı ilişkileri sebebiyle yaşlı ihmal/istismarı için risk taşıyan üçüncü ve altıncı çiftlerde kesin ihmal/istismar bulgusuna rastlanmamıştır. Her iki çiftte de yaşlıyı ihmal/istismardan koruyan etkenler arasında, özellikle gelinlerin kendi kişilik özelliklerine yaptıkları atıflar vardır. Her iki gelin kendi aileleri tarafından kayınvalidelerine bakım vermeleri için tembhlendiklerini, cesaretlendirildiklerini ve ailelerinin kendilerine destek olduğunu bildirmişlerdir. Çatışmalı geçmişleri dolayısıyla bu gelinlerin

kayınvalideleriyle ortak aile aidiyeti duymaları zor olmuştur. Üçüncü gelinin eşi, annesine bağlılığı sebebiyle çatışma ortamını sürdürmüş, kayınvalide torunu aracılığıyla gelini üzerinde tahakküm kurmuş ve gelinin ailesine yönelik tavırları sebebiyle gelininin ortak aile aidiyeti duymasının önüne geçmiştir. Eşyle ilişkilerinin başlarında istenmeyen altıncı gelin, kayınvalidesi ve kayınpederine sağladığı bakım aracılığıyla aileye dâhil olabilmıştır. Altıncı gelin çatışma ortamında kalmayı ve bakım vermeyi sürdürmesini eşine duyduğu sevgiyle açıklamıştır.

Çatışma bildirmeyen ve ilişkilerinden memnun olduklarını dile getiren ikinci, dördüncü ve beşinci çiftlerin ise kendi gelin-kayınvalide ilişkileri içinde farklı dinamikleri vardır. Beşinci gelin-kayınvalide çiftinin arasındaki bakım ilişkisine özellikle etki eden, doğumundan bu yana bakım verilen engelli bir oğul/torunun varlığıdır. Engelli oğul nedeniyle bakımın gündelik pratik olarak hayatında yer etmesi, gelinin bakım yükü algılamamasına sebep olmuştur. Aldığı sosyal desteklerle beraber sosyal yaşantısında kısıtlılık hissetmemesi bakım ilişkisinden memnuniyet duymasını sağlamıştır. Beşinci gelinin duyduğu memnuniyetin bir sebebi, kayınvalidelere yönelik olumsuz atıfların kendi ilişkisinde yer almamasıdır. İlişkisel memnuniyetin bir sonucu olarak, gelin bakım verdiği kayınvalidesiyle empatik biçimde ilişkisini sürdürmektedir ve kayınvalidesinin perspektifiyle, onun beklenti ve özelliklerini gözeterek bakım sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kayınvalidesi, kendisiyle uyumlu bakım taleplerinde bulunmaktadır ve bu durum bakım yükü algılanmasının önüne geçmektedir.

İkinci gelin, kayınvalidesiyle ortak aile aidiyeti duyduğunu, kayınvalidesiyle arkadaş gibi olduklarını belirtmiş ve kayınvalidesinin kendisiyle uyumlu bakım taleplerinde bulunduğunu söylemiştir. Bu çiftte, eş/oğulun ilişkilerine verdiği destek, şüphe

duyulan ekonomik istismar dışında diğer ihmal/istismar türlerinin yaşanmasının önüne geçmiştir. Hatta gelin bakım ilişkisinden duyduğu memnuniyetin yanında kayınvalidesinin varlığından memnundur ve yakında doğacak çocuğunun bakımı için destek beklemektedir. Dördüncü gelin-kayınvalide çiftinde ise bakımı zorunlu kılan eş/oğulun varlığı, bu ilişki dinamikleri içinde farklı işlemektedir. Şöyle ki eş/oğul, 15 yıldır yurtdışında olması sebebiyle yanlarında değildir, yoktur ancak engelli çocuklarına verdiği bakımın yüküyle birlikte "yetemediğini" söylese bile kayınvalide ve kayınpedere verilen bakım gelin tarafından sürdürülmektedir. Buradaki önemli etken, gelinin vurguladığı üzere evlilikle kurulan ilişkilerin hak, görev ve sorumluluklarıdır. Evlilik kurumu, kocanın ailesinin sorumluluklarının gelin tarafından alınmasını gerektirir ve kayınvalideyle kayınpederin bakımını garantileyen bir sözleşme içermektedir. Gelin bakım vermesini bu sözleşmenin kendisini yükümlü kılması, vicdani sorumluluk ve "tezcanlı, aileci biri ve güçlü bir kadın" olması gibi kendi kişilik özellikleriyle açıklamıştır.

Bakıma Etki Eden İlişki Dinamikleri

Bakımın Garantisi Oğul

Bu çalışmadaki tüm gelin-kayınvalide çiftlerinde gelinlerin bakım vermesinin asıl sebebi kocalarıdır. Türkiye'de yaşlı aile üyesinin bakımından oğul ve eşi sorumlu tutulmaktadır. Gelin ve kayınvalideler, görüşmeler sırasında neden oğul ve eşinin bakım vermesi gerektiğini tartışmışlardır. Elkızları gelinler, kayınvalidelerinin kızlarının evlenip "gitmiş" olması ve damadın "yabancı" olması sebebiyle bakımdan oğul ve kendilerini sorumlu tutmuşlardır. Kayınvalideler oğulları varken damatları nedeniyle kızlarının yanında kalmayı tercih etmeyeceklerini söylemişlerdir. Bilgili'nin (2000) çalışmasında, yaşlandıklarında kızlarının yanında kalmanın çevrelerince ayıplanacağı

ve damatların yanında rahat edemeyecekleri bildirilmiştir. Bu çalışmada damadın karşı cinsten bir yabancı olması, kayınvalidelerin onların yanında rahat olmayacağına sebep olarak aktarılmıştır ancak bunun aksine gelinler, karşı cinsteki kayınpederlerinin de bakımını üstlenmişlerdir. Aşağıda altıncı kayınvalidenin betimlediği gibi, evlendikten sonra kızlarının evi onlar için, içinde rahat edemeyecekleri damat kapısıdır.

"Oğlum dururken damadın kapısında ne edecem ki diyorlar damattan oğul olur gelinden kız doğru da yine de oğlum varken ben niye gideyim damadın evine...oğul başka (K6)"

İkinci kayınvalide oğlu gibi gelininin de evladı olduğunu ve bu nedenle kendisine bakım vermeye mecbur olduğunu söylerken, geliniyle çatışmalı bir ilişkisi olan ve ihmal/istismar edilen birinci kayınvalide oğlunun varlığı sebebiyle gelininin bakım verme zorunluluğu olduğunu belirtmiştir. Gelinler birinci gelinin ifadesinde görüldüğü gibi bu zorunluluğu dinî sebeplerle de kabul etmişlerdir.

"Gocamın annesi mecbur una bakasan bu dünyada geçiciyiz gızım mükafatını öbür âlemde alcen (G1)"

Oğullar gelinler tarafından sevildikleri için de bakımın garantisi olmaktadır. Gelinlerin eşlerine duydukları bağlılık, zorunluluk ya da sorumluluk hissi, onları bakım vermeye zorlamaktadır (Globerman, 1996). Kadınların bakım vermesi, kendi iradeleri dışında oğul ya da damadın varlığı ve sadece kadın olmalarıyla gerçekleşmektedir.

Kadınlık

Aile üyeleri arasında bakımı üstlenen kadınlar daha çok eş, kız evlat ya da gelinlerdir ve gelinler çoğunluğu oluştururlar (Louderback, 2000). Geçmişte kendi kayınvalidelerine

baktıklarını söyleyen kayınvalideler, kendi bakımlarından gelinlerini sorumlu tutarak yaşlı bakımında kadının bakım emeğini olağanlaştırmaktadır. Çalışmalar özellikle köylü kadınların hizmet eden genç kız ve gelin konumundan, hizmet edilen hatta ezen kayınvalide konumuna doğru yol aldıklarını bulgulamışlardır (Sirman, 2010). Kadınlar yaptıkları pazarlıklar sonucunda oğullarıyla uzlaşarak bu değişimi (Kandiyoti, 1988) ve dolayısıyla yaşlandıklarında alacakları bakımı garantilemişlerdir.

Bakımın üstlenilmesinde ya da bakım verirken desteğe ihtiyaç duyduklarında tüm gelin ve kayınvalidelerin akıllarına elti, görümce, gelinlerin kendi kızları gibi ailenin diğer kadın üyeleri gelmiştir. Kadınlar bakım vermede kendilerini eşleriyle değil, diğer kadınlarla karşılaştırmakta ve bakım vermenin kadınların işi olduğu kabulü sonucunda eşlerinden düşük beklenti içinde olup bakıma kendilerinin çok, eşlerinin az dâhil olmasına sebep olmaktadır (Thompson, 1991). Bu çalışmada kayınvalide ve gelinlere oğul/eşlerinin destek olup olmadığı sorulduğunda, tümü toplumsal cinsiyet rolleri içinde erkeğe düşen görevlerin gerçekleştirilmesini bakıma destek olarak belirtmişlerdir. Kadın ve erkekler arasında kesin, katı iş bölümünün kabulü birinci gelin ve kayınvalidenin ifadelerinde görülmektedir:

“Oğlan getiryo gelin pişiryo yioz aldığı paranan (K1)”

“Biz unun getirdini yioz işte her şeyi bol bol alveri (G1).”

Eşlerinin bakıma destek olduğunu söyleyen gelinler aldıkları destekler arasında odun, kömür getirme, sofrayı taşımaya yardım etme, çöp atma gibi ev içi işlerdeki küçük yardımları ve eşlerinin karınlarını kendi başlarına doyurmalarını dile getirmişlerdir. Yani, eşlerin toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği kadarını yapmaları destek kabul edilmekte, fazlası beklenmemekte

ve talep edilmemektedir. Brewer (2001) ve Guberman'ın (1999) belirttiği gibi, katı cinsiyetçi iş bölümü ve bu iş bölümü sebebiyle erkeğin bakım kapasitesi olmadığı kabulü, bakım alanla verenin cinsiyetinin farklı ya da aynı olması, bakımda sorumluluğun paylaşılmasında ya da tamamen üstlenilmesinde belirleyicidir. Kadınlar toplumsal cinsiyet rollerini kabullenmekte, bakımı kadınlardan beklemekte ve erkeklerin sağlayacağı bakımın nitelikli olmayacağını düşünmektedir (Gönüllü Taşkesen, 2012).

Toplumsal cinsiyet rollerinin böylesine kabulü, haliyle bakım sırasında desteğe ihtiyaç duyulduğunda akla diğer kadınlara başvurmayı getirmektedir. Gelinlerle niye onların bakım verdiği konuşulduğunda, değerlendirmeleri diğer kadın aile üyeleri üzerinden olmuştur.

“Mecburiyetten bi de yok bende merhamet çok var. Allah rızası için çok benim eltim de olsaydı görümcem de olsaydı tek çocuk çünkü benim eşim .... onun hiç kız evladı yok (G3)”

Yukarıdaki ifadede görüldüğü gibi üçüncü gelin, tek oğlu olan kayınvalidesine bakım vermeyi sürdürmesini mecburiyet, kişilik özelliği yanında ailenin aslında var olmayan diğer kadın üyeleriyle açıklamıştır. Bununla birlikte üçüncü gelin bakım için oğlu da varken kızından destek istemektedir, çünkü bakım alt değiştirmeyi içermektedir ve karşı cins bunu yapmaya uygun değildir. Birinci gelin ise en azından yurt dışından geldiğinde kısa bir sürede olsa eltisinden bakım yükünü üzerinden almasını istemektedir.

Nihayetinde bu çalışmanın katılımcıları için genel kabul, bakım vermenin kadın işi olduğudur. Bu kabul, kız evlatları oğullara göre birincil bakım vermeye daha istekli yapmaktadır. Oğullar bakımın garantisidir ancak bakım vermekten sorumlu değildir.

Akraba İlişkilerinden Sorumlu Kadın

Kadınların üstlenmek durumunda kaldıkları akraba ilişkilerini düzenleme rolü, gelin ve kayınvalideler arasında çatışma yarattığı gibi, kayınvalideye bakım verilmesini içermektedir. Böylelikle gelin, kocasının akraba ilişkilerini düzenlemiş olmaktadır (Globerman, 1996). Gelinin hem eşinin hem kendi ailesinin üyeleriyle ilişkisinin nasıl olduğu ve bu ilişkilere kayınvalidenin ne şekilde etkide bulunduğu, bu rolün gelindeki yükünü ve bakımın niteliğini belirlemektedir.

Kayınpederle ilişki, dördüncü gelin-kayınvalide ilişkisini zora sokarken üçüncü çiftte ilişkilerine destek olmaktadır. Altıncı gelinin görümceleriyle yaşadığı gerilim, kayınvalidesiyle hem kocasının hem kendisinin çatışmasına sebep olmuştur. Yaşlı ihmal/istismarının tespit edildiği birinci çiftte ve psikolojik ihmalden şüphelenilen üçüncü çiftte gelinler, kayınvalidelerinin kendi ailelerine yönelik olumsuz tavır ve tutumlarının olduğunu ve bu sebeple çatıştıklarını belirtmişlerdir. Altıncı gelin, "kadının özverisi ile ilişkilerin sürdüğünü" belirtirken aşağıda birinci gelinin ifadelerinde kadının düzen kurucu, ilişkileri koruyan rolü görülmektedir.

"Torun bu apartmanı ayakta tutan varsa her şesini organize eden varsa sensin deyo ben işte bi evden gitvedim mi geldim mi bin bir şikayet olur u undan şikayet ede gizz noldu bakam bi gün gittim evden (G1)"

Alternatif Olmadığına İnanç ve Rıza

Gelinlerin bakım veren olmaları, bakım vermenin getirdiği sorumluluklar nedeniyle fiziksel, psikolojik, sosyal değişimleri içermektedir. Bu değişimler kayınvalidenin bağımlılık durumuyla ve algılanan bakım yüküyle ilişkilidir. Gelinler bakım sürecinde yorgunluk, sinirlilik, huzursuzluk, üzüntü, yetersizlik hissi ve bakım sebebiyle sosyal yaşantılarında kısıtlılık bildirmişlerdir. Sosyal

yaşantılarındaki kısıtlılıklar içinde sosyal ilişkilerinde daralma, mevcut işlerini bırakma, çalışamama, evden hiç çıkamama, kendileri için zaman ayıramama gibi durumlar yer almaktadır. Evden çıkamamanın yarattığı kilo alımı, tam bağımlı kayınvalidelerin taşınması sebebiyle bel fitiği gelinlerin bildirdikleri fiziksel sonuçlardır. Bunlarla birlikte çamaşırları makinada iki kez yıkama, tuvaleti özellikle kayınvalidesi götürülmüşse ardından bir şişe çamaşır suyuyla yıkama, her gün kayınvalidesinin yastık kılıfını çıkarma ve uzun saatler mutfağın temizlenmesi gibi kompulsif davranışların olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte gelinlerin başvurdukları baş etme stratejileri kabul etme, olumlu yönüyle bakma, dua etme, çatışmanın olduğu ortamdan kaçınma, ağlama hatta kendi odalarında duvara vurma gibi duygularını dışa vurmaya yönelik pasif stratejilerdir. Bakım sırasında karşılaşılan problemi, stres kaynağını çözmeye yönelik tek aktif başa çıkma stratejisi, ihmal/istismar edilen yaşlının bakım parası talebinin olmasıdır. Birinci kayınvalide aşağıdaki ifadesiyle yaşlıya verilen bakımda devletin ve sosyal politikaların etkinliğine atıfta bulunan tek katılımcıdır.

"Hökümet bana bişe der mi (K1)"

Yukarıdaki tüm zorluklarına rağmen bakım vermeye mecbur kılan bir diğer etken, bakacak başka kimse ya da kurumların yokluğudur. Bakım veren kadınların başka alternatiflerin olmadığına dair inançları, onları aile üyelerine bakım vermeye mecbur bırakmakta ve sosyal ya da kurumsal destek taleplerini engellemektedir. Engelli çocuğu olan beşinci gelinin aşağıdaki ifadesinde bu inancın zorunlu sonucu olarak kabulü dile getirisi görülmektedir.

"Alışkınlık oldum sonuçta bu bakıma muhtaç o da zaten bakıma muhtaç yapıcak bişiy yok hayat bi şekilde devam ediyö (G5)"

Kadın olmalarının onları bakıma zorunlu

kıldığı toplumsal düzende gelinler, destek ya da başka bir yol için alternatif olmadığına dair inançları ve bakım yükü arasında sıkışıp kalmaktadırlar. Bu sıkışma hali, onları neden bakım verdiklerini bir şekilde açıklamak durumunda bırakmaktadır, böylelikle bu hal sürdürülebilir olacaktır. Çatışma yaşadığı kayınvalidesine bakım veren üçüncü gelinin aşağıdaki ifadesi bu açıklamalardan biridir.

“Rabbim bunu bana yakıştırmış (G3)”

Bu açıklama gelini, içinde bulunduğu konumla çatışmaktan korumaktadır; çünkü bakım vermesi, ilahi bir güç tarafından kendisine biçilmiştir ve ilahi olana karşı çıkmak mümkün değildir.

“Allahtan öyle söylenmiş öyle yetiştirilmiş o da bakıyo biz zorlamıyoruz etmiyoruz kendiliğinden öyle (K6)”

Yukarıdaki ifadede ise altıncı kayınvalide gelininin bakım vermesini ilahi bir güçle açıklamaktadır. Kayınvalidenin bu açıklaması kayınvalideye, gelinini bakım vermeye kendilerinin zorlamadıklarını dile getirme imkânı vermektedir. *“Öyle yetiştirilmiş”* ifadesi *“biz zorlamıyoruz”* ifadesiyle birlikte katı iş bölümünü dayatan patriarkal düzenin yaşlı kadına sağladıklarının göstergesidir.

Gelinleri bakımı sürdürmeye ikna eden ve onları bu sıkışmış halden koruyan diğer etkenler bakım verme yüceliği, bakım veren saygısı, bakım vermede anlam bulma ve bakım vermede deneyimden kazanımdır. Verdiği bakım sebebiyle güçlendiğini belirten dördüncü gelin ve bakım vermesiyle hayatının daha anlamlı olduğunu söyleyen, komşuları, çocukları, doktorlar tarafından nitelikli bir bakım verdiği için yüceltilen üçüncü gelin, hissettikleri bakım yüküyle bu şekilde başa çıkabilmektedir. Özellikle üçüncü gelinin çatışmalı ilişkisine rağmen bakım vermesi takdir görmektedir. Devletin taraf olduğu bu sosyal uzlaş, bakım verme zorunluluğu

karşısında kadını yalnız bırakırken diğer yandan onları toplum içinde kutsamakta, yüceltmekte dolayısıyla bakımın sağlanmasını garantilemektedir. Sadece kayınvalidesini ihmal/istismar eden birinci gelin ve çocuk sahibi olduğunda altıncı gelin bir başkasının, bu bir başkası yine kadındır, kayınvalidesinin bakımını üstlenmesini beklerken, diğer gelinler kayınvalidelerinin bakımlarını başkalarının üstlenmesini istemediklerini belirtmişlerdir.

Aynı Evde Yaşama

Bu çalışmadaki gelin-kayınvalide çiftleri hem ekonomik koşullar hem de yaşlılık ve bakım sebebiyle evliliğin başlangıcından bu yana aynı evde yaşamaktadırlar. Gelin-kayınvalide arasındaki iletişim sıklığı özellikle gelinin iletişime geçme isteğinin olup olmaması, ilişkilerinin bir sonucu olabileceği gibi aynı zamanda ilişkilerini belirleyici bir etkidir (Rittenour ve Soliz, 2009). Ancak bu çalışmanın katılımcılarının aralarındaki iletişim, aynı evde yaşamaları sebebiyle sürekli ve tercih etme, isteme dışında zaruridir. Aynı evde 36 yıldır yaşayan birinci gelin, görüşme boyunca çatışmalarını aktardığı kayınvalidesinin bakım sürecinde psikolojik olarak ne durumda olduğuna duyarsızdır. Otuz yıldır birlikte yaşayan beşinci gelin, çatışma yaşamadığı kayınvalidesinin yatalak olması sebebiyle bakım almasının, kayınvalidesinde yarattığı psikolojik etkilere duyarlıdır ve empatik bir biçimde, kayınvalidesinin perspektifiyle bakım sağlamaktadır. Gelin ve kayınvalidelerin aynı evde yaşamaları iletişim sıklığının niceliği üzerinde kesinkes belirleyicidir ama iletişimin niteliği gelin-kayınvalide ilişkisinin taşıdığı ilişkisel ve iletişimsel dinamiklerinin nasıl olduğunun bir sonucudur.

Aynı evde yaşama, gelinin kayınvalidesiyle ortak aile aidiyeti duymasında ilişkilerinin niteliğinden bağımsız olarak doğrudan etkilidir. Ortak aile aidiyeti duymasının önünde engel olarak diğer aile üyelerinin

etkisi olduğunu ve dolayısıyla tam olarak aileye aidiyet hissedemediğini bildiren altıncı gelin dışında tüm gelin ve kayınvalideler uzun yıllar beraber yaşamalarına vurgu yaparak, ana-kız benzetmesi ile ortak aile aidiyeti duyduklarını ifade etmişlerdir. Aynı evde yaşama, iletişimin sürekliliğini zorunlu kılması sebebiyle herhangi bir çatışmanın sonucu olarak iletişimin kesilmesinin önüne geçmektedir. Bu durum gelinler ve kayınvalideler tarafından dile getirilmiş, “bağırıp çağırıp yerine oturma” gibi ifadelerle iletişimlerine ana-kızlar gibi kaldıkları yerden devam ettiklerini vurgulamışlardır.

Ev İçi İş Bölümü

Aynı evde yaşamak gelin-kayınvalide ilişkisi üzerinde oldukça belirleyicidir. Çünkü ev içi sorumlulukların nasıl paylaşıldığı evin bu iki kadını için önemlidir. Ev işlerindeki paylaşım işin taşıdığı saygınlığa göre olmaktadır. Temizliğin belli tutum ve davranışları bir araya getirerek oluştuğunu ve içerdiği belirsizliklere rağmen saygınlığın bir parçası olarak hayati bir önem taşıdığını iddia eden Davidoff (2009) ev içinde hegemonik bir güce sahip olan farklı kadınlara, kadınlar arası tahakküm ilişkilerine işaret etmiştir. Kirli olandan ne kadar uzak bulunduğu saygınlıkla ilişkilidir, tuvalet temizlemek bir saygınlık taşımazken evin düzenlenmesini içeren toz almak saygınlık içermektedir. Dolayısıyla evin temiz olması için üstlenilen işler kadınları farklılaştırmaktadır. Kayınvalideler, evin tüm işlerini, gelinin odasını temizlemeye kadar üstlenebilmektedir. Üçüncü gelinin “kendi odamı bile ellemezdim” ifadesi, kayınvalidesinin yaptığı temizlikle gelini, evine yabancı kıldığının göstergesidir. Evin temizlenmesinin bir stratejik yanı gelin-kayınvalide ilişkisinde kimin kötü olduğunu belirleyebilmesidir. Üçüncü gelinin anlatısına göre kayınvalidesi temizlik yaptırmadığı gelinini balkona oturtup oradan geçenlere “napıyım oturuyo” demektedir; çünkü evin temizliğinin, evin genç kadını, gelin

tarafından sağlanması gerekmektedir (Özby, 1982). Temizlik, çevredeki insanların önünde ve onların nezdinde gelin ve kayınvalidelerin itibar kazanma arzusunun olduğu bir mücadeleyi içermektedir (Sirman, 2010). Evin tüm temizliğini yapan özellikle dördüncü ve altıncı gelinler “hamarat, titiz” ifadeleriyle yüceltilmektedir. Hatta altıncı gelin evin temizlenmesiyle ilgili “köleliğe vardırıana kadar yapıyodum” demektedir. Bunun yanı sıra altıncı gelin, kayınvalidesinin evin yöneticisi olduğunu, işleri onun yönlendirmesiyle yaptığını bildirmektedir. Yani, gelinin tüm ev işlerini üstlenmesi, evde gelinin konumunu güçlendirmemektedir. Dördüncü çiftte kayınvalide oğlunun evlenmesinden bu yana, pek çok ev içi sorumluluğundan el çekmiş görünmektedir ve “tez canlı” gelininin ev işlerini yürütmede iyi olması, iş paylaşımı nedeniyle olası çatışmaların önüne geçmektedir. Kaynak kullanımı ve kaynağın dışarıdan teminiyle doğrudan ilgili olan yemek pişirme, evdeki kadınlar arasındaki iktidar ilişkilerinin görünür olduğu bir ev işidir ve hatta ücretli ev hizmeti alsalar bile orta sınıf kadınların yemeği kendilerinin yaptıkları bilinmektedir (Bora, 2014). Kayınvalideler sadece saygınlık atfedilen yemek pişirme işini üstlenebilmekte ve bu işi özellikle evin ekonomisini belirlediği için paylaşmak istememektedir (Yakalı-Camoglu, 2007).

Bu çalışmada çatışmalı ilişkileri olan üçüncü gelin, aşağıda mutfağa giremediğini söylemektedir. Yemek pişiren kayınvalide mutfakta olarak evin ekonomisini yönetme hakkına sahiptir ve gelinine kendi parasını kontrol etme hakkı vermediği gibi evin ekonomisini geliniyle birlikte yönetmeye niyeti yoktur.

“Mutfaka giremiyodum ... alır eder yapar pazara çıkıyım anne bi öğreniyim yemek yapıyım gün yapardım arkadaşlarımın gün parasını bu alırdı sorardım hani niye ama bu evde yağı var fırını var elektriği var derdi (G3)”

Mutfağı yöneten kadın, evin kadını hatta evin sahibi olmaktadır. Aşağıda altıncı kayınvalidenin mutfağın nasıl kullanılacağını belirleme hakkını gelinine vermediği görülmektedir, böylelikle evin kadını olmayı sürdürecektir ve mutfakta olmak, evi sahiplenmek demektir.

“Bulaşık makinesi var orda çürüyo elinde yıkıyo ama temiz yıkayamıyo ... anne makineye koyalım dediğin zaman yoo hayır ... olmaz işime karışma çok ağır sözler bu evin kadını ben miyim sen misin falan gibi şeyler ya çok kalp kırıcı... mutfakta işte anne ben yaparım dediğim zaman kızı çok iğrenç biridir evi iyice sahiplendi derdi benim için sanki benim evde gözüm varmış gibi (G6)”

Evdeki bu iki kadın arasındaki hiyerarşik iş bölümünde kayınvalideler mutfağı gelinlerine bırakarak mevcut konumlarını terk etmek istememektedir. Görüldüğü gibi evin temizliğinin kim tarafından yürütüleceği, o gelin-kayınvalide ilişkisinin dinamikleri içinde yapılan temizlikle ne elde edilmek istendiğine bağlıdır. Mesela, doğurganlık ve sağlık durumu gibi değişkenlere göre değişim göstermektedir (Özbay, 1982). Yaşlılık ya da hastalık sebebiyle gelinden bakım almak bu değişkenlerden biridir. Bakım alan kayınvalidelerin özledikleri arasında mutfaklar başı çekmektedir. Hatta altıncı kayınvalidenin *“mutfağımı özledim”* demesi gelinine ileri derecede bağımlı olmasına rağmen mutfağı hâlâ onunla paylaşmadığının göstergesidir.

Çocuk bakımı evin diğer kadınlarıyla paylaşılacak bir diğer ev içi işidir. Gelinden aileye çocuklar doğurması beklenmektedir ancak bu beklenti, gelinin doğurduğu çocukla kendi ailesini kurma ve kocasının ilgisini ailenin diğer üyelerinden çekme olasılığına gebedir. Bununla birlikte çocuk, kayınvalidenin bakım aracılığıyla gelin ve oğlunun ailesine dâhil olması için bir fırsattır. Çocuk bakımını üstlenmeleri yaşlıların egemenlik ilişkilerini sürdürmelerine aracı

bir roldür. Nitekim çocuk bakımı konusunda gelinin tavsiye talep etmemesi ya da yapılan önerileri uygulamaması kayınvalidelerin gelinleriyle ilişkilerinde çatışma algılamasına sebep olmaktadır (Sandel, 2004). Gelinler de çatışmalarına bir sebep olarak çocuk bakımı hakkında kayınvalideleriyle ayrışmalarını bildirmişlerdir (Marotz-Baden ve Cowan, 1987). Bunlarla birlikte yaşlıların çocuk bakımını üstlenmesi, minnet duygusuyla beraber gelininin gelecekte kendisine bakmasını sağlayacaktır (Guberman, 1999). Gelininin ailesinin dışında kalarak yalnızlaşma ihtimalinin yaşlıda yarattığı korku, çocuk bakımını üstlenilmesiyle ötelenmiş olmaktadır (Sirman, 2010) ve gelinin ailesiyle kendi ailesinin ilişkisinin sürmesi çocuk bakımıyla garanti altına alınmaktadır. Aynı evde yaşayan evin diğer tüm işlerini yürüten gelinler için çocuk bakımının yaşlı tarafından üstlenilmesi kolaylaştırıcı olabilmektedir. Görüşme sırasında hamile olan ikinci gelin, bebeği dünyaya geldiğinde kayınvalidesinden sağlığı el verdiği ölçüde çocuğuna bakım vermesini beklemektedir.

Aynı evde yaşamamanın gelin-kayınvalide ilişkisine güçlü etkisi, gelinlerin *“keşke ayrı evim olsaydı”* cevaplarında görülmektedir. Kayınvalidesiyle ev işlerinin paylaşımı sebebiyle çatışmaya mahal vermeyecek kadar ev işlerinin tamamını yürüten dördüncü gelin, kendi evi olduğunda ev işlerini istediği zaman yürüterek yükünün azalacağını düşünmektedir. Aşağıda üçüncü gelin ayrı evde olmanın kayınvalideyle iletişimin kesileceği anlamını taşımadığı, kendi evinin kadını olmanın önemli olduğunu, düşlediği eylemlerle birlikte aktarmaktadır. Düşlediği eylemlerde dikkat çeken nokta gelinin kayınvalidesine hizmet etmeyi sürdürmesidir.

“Beraber oturmak asla istemezdim kapımı kendim açıyım çocuklarımla kendim ilgileniyim kayınvalidem yakında otursa ona gidiyim temizliğini yapıyım yemeğini yapıyım çayımızı içelim ondan sonra dönüyüm ben

geliyim evime ... kendi evimin kadını oluyım isterdim bir evin içinde iki kadın istemezdim (G3)

Aynı evde yaşanmaya devam edecek bu çiftlerde Rittenour ve Soliz'in (2009) ilişkisel niyet olarak değerlendirdiği gelecekte iletişimi sürdürme, bu çalışmanın katılımcıları için bir niyet değil, zorunluluktur. Bakım verme niyeti aynı evde yaşamaktan bağımsız değildir. Aslında gelinin niyetinin dışında aynı evde yaşamının getirdiği bir sonuçtur. Bu sebeple dördüncü kayınvalide, gelinini kızından önemli gördüğünü ifade etmiştir, dördüncü gelin de kayınvalidesiyle paralel olarak aynı evde yaşadıkları için, aynı mahallede yaşayan kızını değil *"evin içindeki gibi olmaz"* diyerek kendisini bakımdan sorumlu tutmaktadır. Beşinci kayınvalide aynı evde yaşamadığı diğer gelinini *"gelme gelmez"* diyerek bakımından sorumlu tutmamaktadır. Aynı evde yaşayan gelinler, birincil bakım veren olmak durumundadır.

Bakımla Değişen Konular

Bakım ilişkisiyle beraber gelin ve kayınvalidenin aile içindeki konuları değişmiştir, yeni edinilen bakım alan, bakım veren konularının kayınvalide ve gelin için sonuçları olmuştur. Yaşlanmanın etkisiyle birlikte, özellikle ev içinde değişen konuların gelin-kayınvalide ilişkisine yansımaları birinci gelinin *"undan bana geçti otorite"* ifadesinde görülmektedir. Kayınvalideler çoğunlukla geçmişte yapabildikleri ve artık yapamadıkları üzerinden kendilerini beşinci kayınvalidenin dile getirdiği gibi *"işe yaramaz"* olarak değerlendirmektedirler. Bu durumdan sıkıldıklarını ve hatta ölmek istediklerini bildirmişlerdir. İçinde buldukları konum, aldıkları bakımı kaybetme endişesi duymalarına sebep olmaktadır. Özellikle tam bağımlı olan kayınvalidelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri, aldıkları bakıma bağlıdır. Görüşmeler sırasında kayınvalidelerde bu durumun yansımaları görülmüştür. Üçüncü

kayınvalidenin *"yaşlıyla fakirin derisi kalın olur"* ve *"gelin konuşuyo ben istediğim bu diyemiyorum yiyemiyorum bunlar hep değişti"* ifadesi, birinci kayınvalidenin gelinle ilişkisini *"unu boşve gali"* ifadesiyle konuşmak istemediğini belirtmesi bu durumun görüntüleridir.

Bu çalışmada kayınvalideler, gelinlerinin kendileri hakkında söylediklerinin tersine, iletişimlerinde gelinlerinin daha az uygunsuz davranışlarını bildirmişlerdir. Sandel (2004) de yaşlı kayınvalidelerin gelinleriyle ilişkilerinde daha az şikâyet bildirdiklerini bulgulamıştır. Bakım alan kayınvalidelerin gelinleri hakkında daha az uygunsuz davranış bildirmeleri, hatta bazı kayınvalidelerin herhangi bir bildirimde dahi bulunmamaları, bakımı kaybetme endişesinin bir görünümü olabilir. Tam bağımlı üçüncü kayınvalide bakım alan konumunda eski konumuna ilişkin herhangi bir şey bulamadığını, her şeyin değiştiğini söylemektedir ve bu konum, gelinine istediğini deme ve gelininden istediklerini talep etme hakkını kendisinden almıştır. Üçüncü gelinin aşağıdaki ifadesinde, bakımla birlikte değişen konuların ve kayınvalidenin bakım gereksiniminin çatışmalı ilişkilerine nasıl yansıtıldığı görülmektedir.

"(Kayınvalidesi için) Sen bakmıcağın bana bak evimde de oturuyosun bunları söylerdi ederdi anne yapma böyle ... durumu kötüleşmeye başladı sen bitanesin de bilmem nesin de (G3)"

Kayınvalidelerin bakım almanın yanı sıra yaşlanmanın getirdiği fiziksel, psikososyal değişimlerle baş etmeye çalıştıkları görülmüştür. Fiziksel değişimler sebebiyle geçmişte yapılanların mevcut fiziki koşulları sebebiyle artık yapılamaz oluşu, gözyaşlarıyla yâd edilmektedir. Tüm kayınvalideler mevcut şartlarıyla geçmişi kıyasladıklarında, sonuçtan memnuniyetsizdir. İleri yaşta olmaları sebebiyle yakınlarını, akranlarını kaybetmişler ve yalnızlık hissetmektedirler. Kendilerinin

tercih etmedikleri sosyal alanlarındaki bu daralma, akranlarından sosyal destek alma ihtimallerini, özellikle yaşlılıkları ya da yatalak olmaları sebebiyle evden dışarı çıkamayan yaşlılar için ortadan kaldırmaktadır. Bu durum yaşlıları ihmal/istismar için riskli bir konumda tutmaktadır. Çünkü evlerinde kendilerinden sonraki iki kuşak vardır ve araştırma sırasında da gözlemlendiği üzere kuşakların yaşlıyla etkileşimi sınırlıdır.

Sonuç

Hanehalkının biçimi (geniş, çekirdek, dağılmış aile), sosyoekonomik seviyesi ve sağlık koşulları bakım alan ve bakım verenlerin özerkliğini, bağımsızlığını ve yaşam kalitelerini belirleyen temel göstergelerdir (Arun ve Holdsworth, 2018). Hane içinde bir aile üyesinden bakım alan yaşlı ile bakım verenin özerkliğe, bağımsızlığa sahip olma(ma)sı ve sağlık koşullarının yeter(siz)liği yaşlı ihmal/istismarı için önemli risk faktörleridir. Bu çalışmada kayınvalideler, ileri yaşta olma, bakım aldıkları gelinlerine bağımlı olma, kronik rahatsızlıklara ve bu rahatsızlıkların sonucu olarak fiziki engellere sahip olma gibi risk faktörlerini taşımaktadırlar. Gelinlerin kayınvalidelerini ihmal/istismar etmeye yönelten risk faktörleri arasında bakım veren rolünü benimsememeleri ya da zorunlu bakım vermeleri, başka bir alternatifin olmadığına dair inançlarının olması, bu inanç sebebiyle sosyal ya da kurumsal bakım desteği arayışında olmamaları gibi etkenler vardır. İleri derecede bağımlı yaşlılara bakım veren gelinlerin sürekli biçimde evde olmaları, yaşlının artan bağımlılığı ve paylaşılmayan, tek başına üstlenilen diğer ev içi sorumlulukların bakım veren kadında evine, yaşlıya yetemediği hissini yaratması bakım yükünü artıran sebeplerdir (Alpteker, 2008; Arpacı, 2009) ve bakım yükü ile bakım stresi yaşlı ihmal/istismarı için ciddi bir risk faktörüdür.

Gelin ve kayınvalidenin içinde buldukları ailenin dinamikleri, kültürel ve kurumsal

nedenler gibi çevresel koşullar risk faktörleri taşıyabilmektedir. Söz konusu kadının bakım emeği olduğunda içerdiği cinsiyet ve yaş hiyerarşisiyle patriarkal toplumsal yapı, yaşlı ihmal/istismarının ortaya çıkması için ciddi bir risktir. Bu toplumsal yapının kurduğu ve disipline ettiği aile kurumunda kötü ve çatışmalı ilişkiler ve düşük sosyal desteğin olması(Johannesen ve LoGiudice, 2013) hem yaşlı hem bakım veren için risklidir. Destekleyici servislerin ulaşılabilir olmaması, resmî ya da gayri resmî sosyal destek ağlarının ve kurumların yetersizliği gibi kamusal yoksunluklar yaşlıyı ve bakım verenini istismar ve ihmal için riskli konuma itmektedir (Goodrich, 1997). Bu riskleri gözetken, bakım veren ve bakım alan arasında ötekine bağımlı olmakla gelişen hiyerarşik güç ilişkisinde tarafların özerklik, bağımsızlık kazanmasına imkân veren, yaşam kalitelerini artıran sosyal politikaların geliştirilmesi (Arun ve Holdsworth, 2018) yaşlı ihmal/istismarının önüne geçilmesinde elzemdir.

Tüm bu risklere rağmen, aslında her ilişki gibi karmaşık ve müzakereye hep açık olan gelin-kayınvalide ilişkisinin varlığına yine karmaşık ve pek çok dinamiği içinde barındıran bakım ilişkisinin eklenmesi her zaman yaşlı ihmal/istismarıyla sonuçlanmamaktadır. Bu çalışmada çatışmalı ya da çatışmasız gelin-kayınvalide çiftlerinde tespit edilen koruyucu dinamikler şunlardır: Gelinlerin kendilerine atfettikleri olumlu kişilik özellikleri, gelinlerin kendi aileleri tarafından bakım için cesaretlendirilmeleri ve sosyal destek görmeleri, eşlerine duydukları sevgi, bakım yükü algılamamalarıdır.

Sonuç olarak her gelin-kayınvalide ilişkisi çatışmalı olmadığı gibi, çatışmalı her ilişki de ihmal/istismarı var kılmamaktadır. Bakımda yaşlı ihmal/istismarının gerçekleşmesi gelin-kayınvalide ilişkisinin kendisine içkin olmaktan ziyade koruyucu dinamiklerin az, risk teşkil edenlerinse daha fazla olmasıyla ilişkilidir.

Kaynakça

- Alpteker, H. (2008). 65 yaş üstü bireylere evde bakım verenlerin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Arpacı, F. (2009). Yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 1, 61-72.
- Artan, T. (1996). Aile içi fiziksel yaşlı istismarı. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.) İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Artan, T. (2013a). Türkiye’de Yaşlı İstismarına Genel Bir Bakış. Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2009(1-2), 38-62.
- Artan, T. (2013b). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda aile içi istismar. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24(2), 109-122.
- Arun, Ö., ve Holdsworth, J.K. (2018). Generational Care and Support Mechanisms in Turkey: Identifying at Risk Populations. In Research on Family Structures in Turkey: Advanced Statistical Analysis, 2018. The General Directorate of Family and Social Services: Ankara.
- Bilgili, N. (2000). Yaşlı bireye bakım veren ailelerin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bora, A. (2014). Kadınların Sınıfı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brewer, L. (2001). Gender socialization and the cultural construction of elder caregivers. Journal of Aging Studies, 15(3), 217–235.
- Davidoff, L. (2009). Feminist tarih yazımında sınıf ve cinsiyet (Çev. Ataşer, Z. ve Somuncuoğlu, S.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Globerman, J. (1996). Motivations to care: Daughters-and sons-in-law caring for relatives with Alzheimer’s disease. Family Relations, 37-45.
- Goodrich, C. S. (1997). Results of a national survey of state protective services programs: Assessing risk and defining victim outcomes. Journal of Elder Abuse & Neglect, 9(1), 69-86.
- Gönüllü Taşkesen, C. (2012). Türkiye’de yaşlılık ve evde yaşlı bakımı: resmi karar ve uygulamaların yerinde tespiti (İsparta ili araştırması). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, İsparta.
- Guberman, N. (1999). Daughters-in-law as caregivers: How and why do they come to care? Journal of Women & Aging, 11(1), 85-102.
- Joffe, H ve Yardley, L. (2004). Content and Thematic Analysis. Research Methods for Clinical and Health Psychology, (Ed. D. F. Marks and L. Yardley) içinde (56-68. ss.). London: Sage Publications.
- Johannesen, M. ve LoGiudice, D. (2013). Elder abuse: A systematic review of risk factors in community-dwelling elders. Age and ageing, 42(3), 292-298.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. Gender and Society, 2(3), 274-290.
- Keskinoğlu, P., Giray, H., Pıçakçıefe, M., Bilgiç, N. ve Uçku, R. (2004). Yaşlıda fiziksel, finansal örselenme ve ihmal edilme. Türk Geriatri Dergisi, 7(2), 57-61.
- Kıssal, A. ve Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. TAF Preventive Medicine Bulletin, 8(4), 357-364.

- Louderback, P. (2000). Elder care: A positive approach to caregiving. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 12(3), 97-100.
- Marotz-Baden, R. ve Cowan, D. (1987). Mothers-in-law and daughters-in-law: The effects of proximity on conflict and stress. *Family Relations*, 385-390.
- Özbay, F. (1982). Ev Kadınları. *Ekonomik Yaklaşım*, 3(1), 209-225.
- Quinn, M. J., ve Tomita, S. K. (1997). Elder abuse and neglect: Causes, diagnosis, and interventional strategies. Springer Publishing Company.
- Rittenour, C. ve Soliz, C. (2009). Communicative and relational dimensions of shared family identity and relational intentions in mother-in-law/daughter-in-law relationships: Developing a conceptual model for mother-in-law/daughter-in-law research. *Western Journal of Communication*, 73(1), 67-90.
- Sandel, T L. (2004). Narrated relationships: Mothers-in-law and daughters-in-law justifying conflicts in Taiwan's Chhan-chng. *Research on Language and Social Interaction*, 37(3) 365-398.
- Sirman, N. (2010). Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi (Ed.), 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar içinde (221-247. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soeda, A. ve Araki, C. (1999). Elder Abuse by Daughters-in-law in Japan. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 11(1), 47-58.
- Strasser, S. M. ve Fulmer, T. (2007). The Clinical Presentation of Elder Neglect: What We Know and What We Can Do? *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 12, 340-349.
- Thompson, L. (1991). Family Work: Women's Sense of Fairness." *Journal of Family Issues*, 12, 181-196.
- Yakali-Camoglu, D. (2007). Turkish Family Narratives: The Relationships Between Mothers- and Daughters-in-law. *Journal of Family History*, 32(2), 161-178.

Kalıcı, Sürekli ve İlgili: Yaşsız Yaşlılar (Perennialler)

Mert Ersözlü¹ Mehmet Ali Aydemir^{2*}

Senex Yaşlanma Çalışmaları Derneği Üyesi¹

Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü²

E-Posta: mertersozluu@gmail.com¹

E-Posta: mali.aydemir@alparslan.edu.tr²

Geliş Tarihi: 20 Nisan 2021; Kabul Tarihi: 15 Ağustos 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.37

Künye: Ersözlü, M. ve Aydemir, M. A. (2021). Kalıcı, Sürekli ve İlgili: Yaşsız Yaşlılar (Perennialler). *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 19-46.

 0000-0003-1763-5355¹

 0000-0002-9237-2383²

Özet

Bu araştırma, yaşsız yaşlı toplumsal tipinin arkasında yatan sosyal gerçekliği anlama çabası içindedir. Yaşsız yaşlıların (perenniallerin) yaşam stratejilerini ortaya koymak ve bu yaşam stratejilerinin altında yatan sosyal gerçekliğin daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamak araştırmanın amacıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırma nitel teknikler ile tanımlayıcı olarak hazırlanmıştır. Araştırma mekânı Antalya ili olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu, Antalya ili merkez ilçelerinde yaşayan 60 yaş üstü 7 erkek 8 kadından oluşmaktadır. Katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmış ve yarı yapılandırılmış soru formu aracılığıyla derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Gerekli teknikler ve prosedürler uygulandıktan sonra görüşmeler edinilen bilgiler ve konularına göre temalara ayrılmış ve analiz edilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesini *toplumsal tip kuramı*, yaşlılığın *kümülatif avantajlar* ve *dezavantajlar teorisi* ve Pierre Bourdieu'nun *habitus* kavramı oluşturmaktadır. Bu kuramlar yaşam seyri perspektifinden değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular yaşsız yaşlı toplumsal tipinin oluşmasında; yaşam boyu öğrenme, sosyal ilişkiler, bireylerin dijital yatkınlıkları ve yaşa yönelik algıların etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal Tip • Yaşlanma • Yaşam Seyri • Yaşsız Yaşlılar

Permanent, Continuous and Interested: Ageless Older Adults

Abstract

This research aims to understand the social reality behind the ageless older adult's social type by getting information about the aging processes of the ageless older adults. From this point forth, the main aim of the research is to reveal the life strategies of perennials and to understand the underlying reason of the social reality and life strategies. For this purpose, the population of the research has been determined as the province of Antalya. The sample consists of 7 men and 8 women who are over the age of 60 living in the central districts of Antalya. Within this scope, the in-depth interviews were with the participants through a semi-structured questionnaire. The theoretical framework of the research contains *the theory of social type*, the theory of *cumulative advantages* and *disadvantages* of aging and the concept of *habitus* of Pierre Bourdieu. These theories have been discussed in terms of life course perspective. The findings obtained in this research about the ageless older adult social type show lifelong learning, social relationships, digital predispositions of individuals and their attitude towards age to be effective.

Keywords:

Social Type • Ageing • Life Course • Ageless Older Adults

Pek bilindik bir hikâye değildir Kenji ve Margot'un hikayesi... Bir maraton koşusunda tanışan ve hayatlarını birleştiren bu iki ihtiyarın hikayesini anlamak için Margot'un Kenji'ye veda sözlerine kulak vermemiz yeterli olacaktır sanıyorum. En son bir araya geldiğimizde ortak 140. Yaş günümüzü kutladık ve nişanımızı duyurduk diye söze başlıyor Margot ve şöyle devam ediyor: "ihtiyarların aşkı hem farklı hem aynı. Ken ile gençlerin yaptığı her şeyi yaptık. Aşk olduk, seyahat ettik, birlikte bir ev tasarladık, bahçeye bitkiler ektik, ben biyografimi yazdım. Bana 'tatlım' diye hitap ederdi... Birbirimize sürekli 'çok şanslıyız' derdik ve öyleydik. Yani aşk ihtiyarlar için bile şaşırtıcı derecede lütfkâr olabilir... (Modern Love, 2019. Bölüm 8)

Giriş

Modernleşme ile insanlara gençliğin ideal bir durum olarak sunulması, yaşlılığa dair olumsuz yargıların artmasına ve kimi zaman yaşlılığın bir şanssızlık olarak görülmesine neden olmuştur. Yaşlanma sürecinin yaşlı bireyde meydana getirdiği olumsuz durumların aksine, yaşlıların yaşlarından bağımsız olarak öğrenmeye, yeni şeyler denemeye ve hayatın güncelliğine ayak uydurmaya yöneldiklerini söylemek mümkündür. Çünkü yaşlılar yeterlilikleri, bilgi birikimleri, becerileri ve bunları günlük yaşamda kullanabilme yeteneklerini içeren potansiyelleri içlerinde barındırabilirler.

Yaşamın doğal bir evresi olan yaşlılık döneminde sergilenen bireysel tutumlar, belirli bir zaman ve kültürde gelişen davranışlar içinde oluşturulmaktadır. Bireyler büyürken kendilerine ait bir bakış açısı geliştirip, kendileri için önemli olan noktalara özen göstermeye başlarlar. Bu etmenler, onların yaşamlarının belirli dönemlerini algılama biçimlerini de etkileyebilmektedir. Yaşlılık dönemi buna örnek olarak verilebilir. O zaman aklımıza şu sorular gelir: İnsan ne zaman yaşlanır? Yaşlılığı belirleyen şeyler nelerdir? Yaşlılığın sınırları nelerdir? (Arun, 2018; 9). Yaşlılık çok boyutlu bir kavramdır bu nedenle yaşlılığın başlangıcı için belli bir yaş sınırı belirlemek zordur ancak insanın yaşama biçimi bunu gözlemlememize imkân verebilir

(Yıldız, 2014). Yaşlanma ve yaşlılığa dair fikirler, betimlemeler, anlamlar ve deneyimler, koşullara, zamana ve kültüre göre değişiklik gösterebilir (Morgen& Kunkel, 2016 aktaran Arun, 2018; 9). Demografik dönüşümlerle toplum dinamiklerinin farklılaşması, üretim ve tüketim biçimlerinin, sınıfsal olarak yaşlıların aile içindeki rollerinin ve aynı zamanda hem yaşlı bireyin hem de toplumun yaşlı, yaşlılık, yaşlanma algılarının da değişmesine sebep olmuştur. Bu nedenle toplum içinde bütün yaşlıları bilge, sözü geçen, danışılan kişi olarak tanımlamak gibi; elinde baston, kambur, huysuz, düşkün, vb. şekillerde tanımlamak da doğru olmayacaktır. Yaşlı olarak adlandırdığımız sosyal kategori çok farklı özelliklere sahiptir ve bu özellikler dünyadaki dinamiklerin değişmesi ile daha da heterojenleşmektedir. Bu farklı yaşlı tipleri ve tipolojileri içerisinde yeni bir grubun oluşumunu görmekteyiz veya onlar bizim için yeni görünür olmaya başladılar. Bu grup, yaşsız ve ilgili yaşlılar olarak tanımlanan "perennialler"dir. Perennial yaşlıların en büyük özelliklerinden biri, çağa ve çağın gerekliliklerine ayak uydurmalarıdır. Biyolojik olarak yaş almaya devam eden yaşlılar, bu süreçte sosyal medya kullanıp, zevklerine göre giyinmekten çekinmiyorlar; hobilerinden geri kalmayıp, yeni şeyler öğrenmeye meraklılar ve meraklarını sanılanın aksine sadece geleneksel yöntemlerle değil internet üzerinden edindikleri bilgilerle gideriyorlar. Bu kişiler aslında yaşlanmayacaklarını düşünmüyorlar, yaşsız kalacaklarını düşünüyorlar. Yaşsız kalmanın anlamı, onlara göre aslında çağa ayak uydurmaktır. Toplumda yeni yeni büyümeye ve görünür hale gelmeye başlayan perenniallerde bilgi toplumunun metaforlarını görmek mümkündür. Perennialler (yaşsız yaşlılar) de bilgi ve hız toplumu içinde yaşadığının bilincinde olan, çağın gereklerinin farkında ve ait olduğu toplumun gereklerine ayak uydurma çabasındaki yaşlıları işaret etmektedir. Diğer bir özellikleri ise, hayatla ve dünya ile ilgili olmaları, ilgilerini sürekli

olarak canlı tutmalarıdır. Yani; Perenniallerin gündelik yaşam deneyimlerini biyolojik yaşın belirlemediği bir yaşam tarzı ile ön plana çıktıkları söylenebilir. Kısacası perennialler (yaşsız yaşlılar) sürekli genç kalan insanlar değillerdir. Onlar, genç ya da orta yaşlı birinin hâkim olduğu bir toplumsal yaşama yaşlıların da en az onlar kadar hâkim olduğunun göstergesidir. Bu grup kendini toplumdan geri çekmenin aksine, dilediğince topluma dahil olma arayışındadır.

Bu çalışmanın ana amacı, perenniallerin (yaşsız yaşlılar) yaşam stratejilerini ortaya koymak ve yaşam stratejilerinin altında yatan sosyal gerçekliğin daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Dünya nüfusu ile Türkiye’de de hızla artmaya başlayan yaşlı nüfus oranı ve Türkiye’de yaşlanma sürecinin dar bir perspektifle ele alınması bu konunun seçilmesindeki temel motivasyonlardır. Çünkü, ülkemiz yaşlılık ve yaşlanma literatüründe karşımıza çıkan kısıtlı bakış açısı, yaşlılığı kapasitenin azaldığı, hayat kalitesinin düştüğü ve bireysel tatminin azaldığı bir dönem olarak kurgulanmasına sebep olmaktadır (Tuncer, 2020). Tüm bu durumlar, sosyal bilimler alanında yaşlılık çalışmalarına farklı perspektiflerden bakma ihtiyacını doğurmaktadır. Çünkü yaşlılık olgusu, genç, yaşlı ayırmaksızın herkesin hayatını, sosyal ilişkilerini, ekonomiyi ve toplumu farklı şekillerde etkileyecektir (Duben, 2019). Bu çalışmada, yaşsız yaşlıların toplum içinde kimliklerini nasıl inşa ettikleri, içlerinde barındırdıkları kendine has özellikleri ve yaşsız yaşlı kavramının yaşlı bireylerdeki karşılıklarının ne olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Buradan hareketle metin beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde teorik arkaplan üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm ise araştırmanın saha kısmı ve detaylı çözümlenmelerden oluşmaktadır. Yaşsız yaşlılara ait bilgiler, sahada elde edilen çıktılar harmanlanarak sunulmuştur. Daha sonrasında bu çıktılar kavramsal çerçevede

yer alan kuram ve yaklaşımlar göz önünde tutularak tartışılmıştır. Son bölüm ise sonuç ve önerilerden oluşmaktadır.

Arka Plan

Yaşlılık çalışmaları açısından toplumsal tipleştirmeler, yaşlı algısının olgunlaşmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum toplumların tarihsel değişimlerini, yaşam tarzı farklılıklarını ve yaşlılık tipolojilerini anlamamıza yardımcı olacaktır (Kanbir, 2020). Yaşlıların bir arada bulunduğu ve sürekli zaman geçirdiği bir ortamı canlı ve anlamlı kılan, o mekandaki yaşlı toplumsal rolü içinde kendine yer edinen yaşlı tipleri veya tipolojileri çeşitli şekillerde görünüm kazanabilir. Toplumsal tipler sayesinde toplumda var olan farklı rollerin kavranması, özgün yaşam tarzlarının gün yüzüne çıkarılması gibi durumlara sağlanabildiği gibi, var olan sosyal yapının ya da bireyin içinde yaşadığı toplumu anlamlandırabilmesi ve kavrayabilmesi sağlanabilir. Yani toplumsal tipler denildiğinde aslında işaret edilen toplumun bütünüdür. Toplumu meydana getiren kurumlar, mekânlar, bölümler ve yapılar kendi aktörleriyle vardır ve anlamlıdır (Aydemir, 2016).

Sosyal bilimler alanında yapılan toplumsal tip çalışmalarına bakıldığında yaşlı bireylerin yaşam tarzlarını mercek altına alan ve yaşlılığın toplumsal olarak nasıl tezahür ettiğini inceleyen çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Günümüzde Türkiye literatürüne bakıldığında yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili yazılmış üç tane toplumsal tip çalışmasına ulaşılabilmektedir. Bunlardan birincisi Canatan (2014) tarafından yazılan Eski Toprak toplumsal tipidir. Bu çalışmada Eski toprak, verimli toprak anlamında kullanılmıştır. Eski toprak olarak tipleştirilen yaşlılar ise modern hale gelmiş yaşam alanına iyi uyum dengesini bozmayan her konuda bilgili ve yaşlı insandır. İkinci toplumsal tip çalışması ise Yıldız (2014) tarafından yapılmıştır. Yazar bu çalışmasında Ömür Dediğin programına

konu olan yaşlıları tipleştirmiştir. Bu yazıda bireylerin yaşlılık durumları, yaşının hayata bakışı ve yaşlılık dönemi sorunlarını ön plana çıkarmaktadır. Yeni yaşlılık tanımlamalarından ziyade ağırlıklı olarak ölüm, yalnızlık, zorluk, bakım-sağlık, gibi konular çerçevesinde kayıpların ön planda olduğu ve yaşlılığı daha çok tıbbileştiren bir portre sunmaktadır. Üçüncü toplumsal tip çalışmasında ise Ok (2014) İhtiyar toplumsal tipini ele almaktadır. Yazar bu çalışmasında ihtiyarın kelime anlamı üzerine açıklamalar yapmış ve ağırlıklı olarak ölüm ve din temaları üzerinden bir tipleştirme çalışması yapmıştır. Arun (2018), yaşlanma tarihi ile ilgili temel bilgilere bakıldığında çalışmaların dünyanın belirli bölgelerinde ağırlıklı yapıldığı geri kalan bölgelerde ise neredeyse çalışmalara rastlanılmadığı bilinmekle birlikte yaşlanma tarihi ile ilgili bu temel bilgilerin çoğunlukla Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki kaynaklardan edinildiğini ve ne yazık ki Osmanlı İmparatorluğu dahil olmak üzere, Asya, Afrika ve Güney Amerika'da yaşlanma ve yaşlılığın geçirdiği serüven hakkında kaynaklara ulaşılamadığını belirtmektedir. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki kaynaklarda yaşlılığın üç tip altında toplandığı görülmüştür (Achenbaum, 2013; aktaran Arun, 2018). Birinci kategoride yer alan yaşlılar beyaz ya da gri saçları, fiziksel olarak zayıf bedenleri olan yüzleri kırışık ve ağızda dişleri olmayan kişilerdir. İkinci kategoride yaşlılık, gençlik durumu ile kıyaslanmıştır ve betimlemeler yapılırken toplumsal yaşam içindeki statü, deneyim çeşitlikleri de hesaba katılmıştır. Yaşlı bireyin, zengin ve güçlü ise saygıda kusura uğramadığı fakat bunun tersi özelliklere sahip ise acınası halde ve zavallı görüldüğü, ötekileştirildiği ve çoğu zaman şiddete uğradığı belirtilmektedir. Üçüncü kategoride ise betimlemelerin toplumsal cinsiyet bağlamında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Yaşlı kadınlar, erkeklere nazaran daha fazla onur kırıcı davranışa maruz kalmakta, toplumsal açıdan da daha fazla mahrumiyet ve kayıp yaşamaktadır. Bunun en temel nedeni olarak ise iktidarın çekicilik

ve güzellik gibi özellikleri gençliğe atfetmesi, yaşlı bireylerin özellikle de yaşlı kadınların bu özellikleri kaybetmiş olarak görülmesidir (Arun, 2018).

Bu araştırma açısından kuramsal anlamda diğer önemli nokta yaşam seyri perspektifidir. Araştırma, yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik olumsuz ön yargı ve anlamlardan bağımsız özgün bir yaşlı toplumsal tipinin var olabileceğini ve toplumsal dinamiklerle bağlantılı olarak kendini ortaya koyabileceğini gösterme gayesindedir. Bu noktada yaşlıları içinde buldukları o an (yaş) ile sınırlamak, anlamaya ve açıklamaya çalışmak ayrımcı (ageist) algıların üretilmesine katkı sunmaya devam edecektir (Arun, 2018). Bu yanılgıya düşmemek için görüşme yapılan yaşlıların yaşam seyrine odaklanmak önemli bir yer tutmaktadır. Yaşam seyri perspektifi en basit şekliyle, bireyin yaşamı boyunca edindiği deneyimlerin (olumlu veya olumsuz) geç yaşam döneminde bireyin yaşamını etkilediğini savunur. Özellikle gerontoloji alanı için zengin bir perspektif olarak tanımlanan yaşam seyri perspektifi, toplumsal roller, yaşam dönemleri, yaş/kuşak farklılıkları, deneyimlenen avantaj/dezavantajlara odaklanır (Holman & Walker, 2020). Bireyin yaşamının erken dönemlerinde seçimlerini etkileyen yollar, gelişen tarihsel olaylar, değişen yaşam koşulları, bireyin geçtiği kritik ve hassas dönemler yaşlanmayı doğrudan etkileyebilir (Stowe & Cooney, 2015). Yaşam seyri perspektifi, yaşlanma deneyiminin sadece genetik yapı gibi fizyolojik sebeplere indirgenemeyeceğini, kişinin sosyo-demografik nitelikleri ile içinde büyüdüğü ve yaşamını sürdürdüğü sosyal ortamın yaşlanma deneyimini ciddi anlamda belirlediğini ortaya koymaktadır (Wright, 2020). Bu durum özellikle artan yaş ile yaşlılar arasında heterojenleşen yaşlanma deneyiminin sunduğu çeşitliliği ve bu çeşitliliğe neden olan toplumsal etmenleri anlayabilmek açısından önemlidir. Yaşam seyri perspektifi, yaşsız yaşlı toplumsal

tipini oluşturan bireylerin, yaşamın farklı evrelerindeki durumunu, edindikleri farklı sosyal rolleri, ilişkilerini, onları benzer bir yaşamda buluşturan olay akışlarını gözleyebilmemize de imkân vermektedir.

Araştırmanın kuramsal arka planını oluşturan önemli noktalardan biri de Kümülatif avantajlar/dezavantajlar [KAD] teorisidir. Teori hem kuşak hem de yaşla ilgili bireysel ve sosyal-yapısal süreçleri analiz edebilmek için bireylerin yaşamı boyunca elde ettiği avantaj ve dezavantajların birikimden yola çıkan bir bakış açısı sunar. Kuramın ana kaynağını birikim oluşturur. Bu birikim biyolojik yaşlanma ile ilgilenen araştırmacılar için hüresel bir okuma imkânı sunarken, yaşlanmayı sosyal bilimler perspektifinden okuyan araştırmacılar için toplumsal bir okuma imkânı sağlar. Teoriye göre erken yaşlarda maruz kalınan yoksulluk, travma ya da çeşitli hastalıklar gibi dezavantaja sebep olan koşulların ilerleyen yaşlarda yeni risklerle karşılaşma ihtimalini arttırabileceği gibi, tam tersine yine erken yaşlarda sahip olunan avantajların bireyin karşılaşacağı yeni riskler karşısında daha dirençli olmasına hatta bu risklerle hiç karşılaşmamasına sebep olabilir (Wright, 2020). Kısaca KAD, bireylerin yaşamlarının çocukluk gibi yaşamlarının erken dönemlerinde maruz kaldıkları ve yaşamları boyunca biriken avantaj ve dezavantajların yaşamlarının ilerleyen evrelerinde önemli sonuçların oluşmasına sebep olduğunu belirtir (Ferraro & Shippee, 2009). Köklerini yaşam seyri perspektifinden alan kuram, zamanın ilerlemesi ile biriken avantaj ve dezavantajların sistematik olarak bireyler arası farklılaşmaya sebep olabildiğini belirtir. Dannefer (2003) bu farklılaşmaya, yıllar geçtikçe bireyler arasında ekonomi, sağlık, statü gibi durumların birikiminin sebep olduğunu belirtir ve bu teori için iki terimin özel dikkat gerektirdiğinden bahseder. Bu terimler; bireyler arası farklılık ve sistematik eğilimdir. Sosyal gerontoloji araştırmaları açısından değerlendirecek olursak bireysel

farklılıkların yaşlılıkta çeşitlilik ve heterojenlik olarak karşımıza çıktığını görebiliriz. Teori yaş ile ilgili klişeleşmiş tanımlar, yargılar ve söylemlere karşı çeşitlilik ve heterojenlik argümanı ile bir alternatif oluşturmaktadır. Sistematik eğilim ise daha yapısal süreçlerle ilgilidir. Toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaş ile ilgili kavramlar üzerinde düzenli bir etkisinin olup olmadığını sorgulamaktadır.

Bu teori yaşam seyri perspektifinden bazı yönleri ile ayrılmaktadır. Öncelikle yaşam seyri perspektifi bir teori değildir. Bundan ziyade bireylerin yaşlanma deneyimlerini ve farklı yaşlanma desenlerini gözlemlememize imkân sunan bir bakış açısıdır. KAD ise bir teoridir. Bu teori bireylerin yaşam seyrinde elde ettikleri deneyimlerin onların yaşamlarının ileriki evrelerinde olumlu veya olumsuz birikimler ve bu birikimlerin yaşlı bireylerin hayatlarını kolaylaştırdığını veya zorlu bir hale getirdiğini iddia eder. KAD teorisinin bu araştırmada kullanılmasının nedenlerinden biri yaşam seyri perspektifinin tamamlayıcısı olarak görülmesidir. İkinci neden ise deneyimlerden elde edilen birikimlerin, özellikle de olumlu birikimlerin sağladığı avantajların perennial toplumsal tipinin oluşmasında önemli bir yer tutmasıdır.

Teorik arka planın en önemli ayaklarından biri olan habitus, Bourdieu'nun sosyoloji literatürüne kazandırdığı kavramlardan biri olarak toplumsal aktörün yaşam alanında edindiği konumu anlamlandırmak üzere kullanılır. Bourdieu'nun sosyal uzam olarak da adlandırdığı yaşama alanında birey, kendi hayat deneyimini anlamlandırma adına bir çabanın içerisinde. Bu zaman zaman bir savaşı andırır -Bourdieu, kumar masası örneğini de kullanır-, aktörler bu savaşı sahip olduğu sermaye türlerine göre kazanmak adına stratejiler geliştirirler. Bu toplumsal aktörler, ihtiyaç duyulan sermayenin türüne göre sermayeler arası değişimler gerçekleştirir ve tedavüle sokarlar. Ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye türleri

üzerinden genel bir tasnifle ayırdığı bu donanımları edinme süreci ile aktör kendi deneyimini anlamlı bir çerçeve içinde meşrulaştırırken, yeni stratejilerle de hayatta kalma savaşı sürdürür. Habitus tam da bu süregelen hayatın içinde kendi yaşam alanını anlamlı hale getiren bireyin dünyasına işaret eder. İçinde olduğu ve içselleştirdiği hayat akışında ortaya çıkış biçimleri, görünümleri, dışa vurum şekilleri ile aktör kendi habitusuna uygun davranış kodlarını yansıtır. İnsanların belirli kültürler içerisinde yaşaması sonucu, onların yaşam tarzlarından, yaptıkları seçimlere kadar kendini bir şekilde dışa vuran bir mekanizmadır. En temelde dışsal toplumsal yapıların içselleştirilmesiyle ortaya çıkan ve failerin eylemlerini organize eden bir ilkedir (Palabıyık, 2011). Bireyin bedenindeki eyleme dökülmeye hazır yatkinlikler bütünü olan habitus, çok geniş bir kapsam içerisinde, gündelik hayattan siyasete, kültürel beğenilerden konuşma tarzına kadar her durumda insanın toplumsal eylemlerinin kaynağıdır. Bu araştırmada habitus, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan KAD teorisi ve yaşam seyri perspektifinin açıklamada eksik kaldığı yerlerde tamamlayıcı olmaktadır. KAD ve yaşam seyri perspektifi yaşlanma sürecinde yapısal ve bireysel etkileri anlamamızı sağlamaktadır. Toplumsal tipi analiz edebilmek için KAD ile yaşam seyrine bakmak gerekmektedir. Ancak yaşam seyrindeki avantaj ve dezavantajların bedene nasıl yansıdığı, duyguların hayatı nasıl etkilediği, kişinin anlam dünyasını nasıl kurguladığı ve sahip olduğu potansiyelleri veya bariyerleri kültürel ortama nasıl taşıdığı gibi konuları anlamak için işlevsel değillerdir. Yaşlanma ile bahse konu başlıklarda ortaya çıkan değişim, görünüm, yapılanmaları anlamada habitus teorisi kullanılacaktır. Zira perennial bireyin yaşam akışında ortaya çıkan bu yeni halin içeriği, onu var eden toplumsal koşullarda, onun tercih ettiği ve dolayısıyla anlamlandırdığı yaşam alışkanlıklarında, geçmişten bugüne taşıdığı birikimlerinde, zaman içinde bedeninde ve dış görünümünde

kendini gösteren işaretlerde açık veya gizli bir şekilde yer almaktadır. Perennial bireyin bu yeni durumu anlamlı hale getirme çabası ile yeni bir sosyalleşmeyi deneyimlediği yani aslına bakılırsa dahil olduğu habitusu ileriki yaşlarda, yaşam kalitesini arttıracak şekilde geliştirdiği iddia edilebilir. Tüm bu eksenlerde konuyu çerçevelendirmek için habitus teorisi sahadan devşirilen bilgiyi değerlendirme imkânı sunacaktır. Böylece yaşlıların içerisindeki yaşsız yaşlı toplumsal tipinin hem avantajlı toplumsal konumları anlaşılacak hem de bu avantaj/dezavantajların bedendeki görünümleri de dahil olmak üzere pek çok farklı açıdan analiz edilebilecektir. Genel itibariyle perennial bireylerin günlük yaşam akışını, pandemi gibi olağanüstü zamanlarda kendilerini hangi duyguların sarmaladığını, kendilerine dönük ve kendilerinin dünyaya ilişkin algılarını, duygu ve beden arasındaki analogiyi kurmanın imkanını vb. konuları anlamamanın yolu habitus kavramının sağlayacağı projeksiyon ile mümkün olacaktır.

Yöntem

Bu araştırma tüm bu durumlar göz ardı edilmeden nitel teknikler kullanılarak tanımlayıcı olarak hazırlanmıştır. Nitel araştırmanın evreni temsil etmek gibi bir amacı yoktur. Çalışmada asıl önemli olan konunun hiç değinilmemiş noktasını yakalamak yani konuyu derinlemesine araştırmaktır. Doğası gereği anlamlar dünyasına değinen ve nasıl sorusunu farklı yaklaşımlarla irdeleyen bir araştırmadır. Bu araştırmada temel hedef perennial (yaşsız yaşlı) kavramının yaşlılarda bulunduğu karşılıkları belirlemek olup buna uygun olarak nitel bir araştırmanın tasarlanmasıdır. Tartışılanlar ışığında perenniallerin (yaşsız yaşlılar) yaşam stillerinin daha iyi anlaşılması ve yaşsız yaşlıların bu tip bir yaşam tarzını seçmelerinin altında yatan sosyal gerçeklik anlaşılmasına çalışılacaktır.

Araştırmanın örneklemini Antalya ili

oluşturmaktadır. Antalya ili; iklimi, doğal güzellikleri ve sağladığı olanaklar bakımından özellikle emeklilik döneminin geçirebileceği bir il konumunda olması sebebiyle yaşlılar tarafından tercih edilmektedir. Yerel yönetimlerin yaşlılar için sunduğu imkanlar da göz önünde bulundurularak, perennial (yaşsız yaşlı) toplumsal tipini daha iyi anlayabilmek açısından Antalya ili Merkez ilçelerinde (Muratpaşa, Kepez, Konyaaltı) yaşayan 60 yaş ve üzeri bireylerle görüşülmesi planlanmıştır. Araştırmada saha süreci ilk olarak pilot çalışmayla başlamıştır. Gerçekleştirilen pilot çalışmada Antalya ili Muratpaşa ilçesinde yaşayan 3 kadın ve 2 erkek katılımcı ile yarı yapılandırılmış soru formu aracılığı ile mülakat yapılmıştır. Yaşları 60- 75 aralığında değişmekte olan katılımcılara kartopu örneklem kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırmanın uygulanabilirliğini test etmek ve kalitesini sağlayabilmek açısından yapılan pilot çalışmada, katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların verdiği cevaplar yazıya dökülerek pilot çalışmanın analizi tamamlanmış ve sonuçlar hazırlanmıştır. Elde edilen sonuçlar toplumsal gerçeklik içinde var olan yaşsız yaşlı toplumsal tipinin ortaya konulması bağlamında daha farklı bakış açılarına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle soru formu yeniden tasarlanmıştır. Pilot çalışma sonrasında 10 kadın 10 erkek olmak üzere toplamda 20 katılımcı ile görüşülmesi planlanmıştır. Ancak görüşmeler sırasında sorulan sorulara retorik cevapların verilmeye başlanması ve araştırmanın sınırlılıkları nedeniyle 7 erkek, 8 kadın olmak üzere 15 kişi ile görüşme yapılmıştır. Mücbir bir sebep olarak değerlendirilen Covid-19 salgını ve beraberinde gelen pandemi süreci araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Hastalığın en çok etkilediği gruplardan biri olarak düşünülen 65 yaş ve üzerindeki bireylere yönelik uygulanan kısıtlamalar ve onların bu süreçte sosyalleşebileceği mekanların kapalı olması araştırmada hedeflenen kitleye ulaşmada zorluklara sebep olmuştur. Katılımcılara kartopu

örneklem tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme başlangıçta çalışılmak istenen birkaç olay araştırmacıyı tıpkı küçük bir kartopunun büyümesi gibi tahmininden daha çok katılımcıya ulaşmasını sağlayabilir (Özen& Gül, 2007). Bu nedenle bu örneklem tekniği uygun görülmüştür ve katılımcılara ulaşmak için tercih edilmiştir. Yaşsız yaşlıların sosyal medya ve internet gibi mecraların aktif kullanıcısı oldukları düşüncesinden hareketle, görüşmelerin bir bölümü internet ortamında görüntülü (video) olarak bir bölümü ise yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüntülü olarak gerçekleştirilen görüşmeler aynı zamanda araştırmanın sınırlılıklarını aşma stratejilerinden birini de oluşturmuştur.

Araştırma, alan araştırmalarından mülakat tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formu hazırlanıp ana başlıklar belirlenip bu çerçevede sorular sorulmuştur. Görüşmenin seyrine göre zaman zaman yeni sorular eklenerek görüşmelerin derinleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma boyunca en çok dikkat edilen noktalardan biri de etik boyuttur. Etik olarak bir hataya düşmemek için saha süresince birkaç yol izlenmiştir. Bunlardan birincisi gönüllülük ilkesidir. Katılımcılar araştırmaya tamamen gönüllük ilkesine bağlı olarak dahil olmuşlardır. Mülakatlara başlanmadan önce katılımcılara, yapılan araştırma hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra aydınlatılmış onam metni okunarak sözlü bir şekilde rızaları alındıktan sonra görüşmelere başlanmıştır. İkincisi ise etik kurul onayıdır. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerin bir bölümü resmî kurumlarda yapılmıştır. Bu nedenle etik kurul raporu alınmıştır

Hayata Daimî Tutunanların Portresi

Bu bölümde yaşsız yaşlı toplumsal tipini oluşturan bireylerin ilk bakışta nasıl tezahür edildiğine dair zihinde bir izlenim sunabilmek için bireylerin sosyo-demografik bilgilerinden,

popüler kültürel taleplerine, sanatsal ilgilerine, katılım sağladıkları etkinliklerine, hobilerine, entelektüel ilgilerine ve boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine odaklanılmıştır. Görüşmecilerden elde edilen yanıtlar, yaşsız yaşlı tipinin toplumsal görünümünün ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Çözümlemeler yapılırken, katılımcıları deşifre etmemek adına her katılımcıya bir kod verilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo.1’de gösterilmiştir. Yanıtlarda kullanılan kodlar cinsiyete göre belirlenmiş, K (Kadın) ve E (Erkek) olarak tasnif edilmiştir. Katılımcıların tamamı emeklidir ve emekli gelirine sahiptir. Görüşmecilere ayrıca ekonomik gelirlerine ilişkin bir soru yöneltilmemiş, sınıfsal konumlarına ilişkin kendi değerlendirmelerini yapmaları istenilmiştir. Bu itibarla görüşmeciler kendi görüşleri doğrultusunda orta-orta üst ve üst sınıfsal konumda olduklarını beyan etmişlerdir.

aile üyeleriyle birlikte yaşayan 3 kişi yer almıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında hane içi insan sayısı ve çeşitliliği ile kişinin hane dışındaki sosyal dünyası arasında bir etkileşim olduğu belirlenmiştir. Nitekim hane içinden hane dışına sarkan bir etki düzeyi görülmüştür. Bekâr, dul veya boşanmış görüşmecilerin kendilerine ilişkin verdikleri bilgilerde görüldüğü kadarıyla arkadaşlarıyla vakit geçirme, sosyal medyada etkileşim kurma, geziye çıkma ve kendini daha özgür hissettiği ev dışı etkinliklere katılma tercihleri vurgulanmıştır. Buna karşın, hane içi insan sayısı ve çeşitliliği yüksek olan görüşmecilerin sosyal hayatında ise aile üyelerinin etkileri tespit edilmiştir.

Katılımcıların ifadelerine göre oluşturulan temalarda görüşler sistematik bir şekilde analize tabi tutulmuştur. Görüşmecilerin ifadelerinden yola çıkılarak hazırlanan

Tablo.1: Katılımcıların Profili

Katılımcılar	Yaş	Eğitim	Sınıfsal Görüş	Medeni Durum
K1 KADIN	67	Üniversite	Orta Üst	Dul
K2 KADIN	65	Üniversite	Orta Üst	Bekar
K3 KADIN	60	Lise	Orta	Evli
K4 KADIN	64	Lise	Orta Üst	Evli
K5 KADIN	72	Lise	Orta Üst	Dul
K6 KADIN	75	İlkokul	Orta	Evli
K7 KADIN	91	Üniversite	Üst	Bekar (Boşanmış)
K8 KADIN	67	Lise	Orta Üst	Bekar (Boşanmış)
E1 ERKEK	60	Üniversite	Üst	Bekar (Boşanmış)
E2 ERKEK	61	Üniversite	Üst	Evli
E3 ERKEK	66	İlkokul	Orta	Bekar (Boşanmış)
E4 ERKEK	70	Y.Lisans	Orta Üst	Evli
E5 ERKEK	64	Üniversite	Orta	Evli
E6 ERKEK	65	Yüksek Okul	Orta Üst	Evli
E7 ERKEK	62	Lise	Orta	Evli

Katılımcıların profilini oluşturan unsurlardan biri de bireylerin konutlarında yaşayan kişi sayısı ve birlikte yaşayan insanların çeşitliliğidir. Bireyin hanesinde kiminle yaşadığı onların yaşam tarzlarında belirleyici etkenlerden biridir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde yalnız yaşayan 5 kişi, eşyle yaşayan 7 kişi, eşi, çocukları ve diğer

temalarda üç ana boyut belirlenmiştir. Bunların ilki “Yaşam Boyu Öğrenme” olarak ifade edilmiştir. Bu tema etrafında görüşmecilerin kendilerini geliştirme amaçlı giriştikleri etkinlikler temel alınmış ve temanın içeriğinde yer alan başlıklara göre analizler gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda ilk temanın içeriğine bakıldığında spiritüel çabalar,

mesleki, sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım, gezi ve turistik faaliyetlerde yer alma, yenilikçi ve öğrenmeye açık etkinliklerde kendini gösterme vb. ön plana çıkmaktadır. Erkek ve kadın görüşmecilerin tamamı bu yönde faaliyetlere katılım sağlamak suretiyle kendi kişisel gelişimlerini bir yaşam boyu öğrenme faaliyetine çevirdiği görülmektedir. Perennial toplumsal tipinin dikkate değer bir özelliği olarak bu temanın önemi vurgulanmaktadır. Aktif bir özne olarak Perennial tipler kendini gösterme konusunda isteklidir, yaşlanma ile durağan ve yavaşladığı varsayılan akışın aksine daha hareketli ve verimli bir süreç içine girme çabaları dikkat çekmektedir.

Bir diğer temada ise "Dijital Yatkınlık" başlığı kullanılmıştır. Görüşmecilerin neredeyse bir diğer ortak özelliği ise hemen hepsinin dijital araçlara yönelik ilgilerinde görülmektedir. Bu ilgileri anlarken vurgulanması gereken kısım fizyolojik ihtiyaçlar ile sosyal ihtiyaçların birbirine karışmış olduğudur. Hemen her katılımcı için sosyal medya kullanmak ve yaşamı kolaylaştırmak amaçları birbirini tamamlayan ihtiyaç kalemleri haline gelmiştir. Gerek sosyal medya üzerinden geliştirilen arkadaşlıklar ve sosyal etkileşimler, gerek gündemin takibi ve bilgilenme gerekse de uzak yerleşimlerdeki aile üyeleri ve yakınlarla ilişkide kalmanın bir yolu olarak dijital yatkınlık Perennial tiplerin ana özelliği olarak tezahür etmektedir. Bu başlığı tamamlayan bir diğer tema ise sosyal ilişkiler ağının anlaşılması amacını içermektedir. Hemen hemen tüm görüşmecilerin hayat görüşü ve insanlarla kurduğu ilişki düzeyinde bir pozitif bakışın, ilişki kurma ve sürdürme istediğinin olduğu görülmektedir. Hatta bu isteklerinin bir yansıması olarak görüşmecilerin yeni mekânlar ve imkânlar arayışında olduğu görülmektedir. Bu anlamda "Tazelenme Üniversitesi" olarak ifade edilen yaşlılara dönük çabanın katılımcıların dünyasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. İkinci temayı destekler ve tamamlar mahiyetteki bir diğer

tema ise "Sosyal İlişkiler" başlığı altında hazırlanmıştır. Bu tema altında görüşmecilerin sosyal ilişki ve etkileşim pratikleri gündeme getirilmiş ve kendilerini sosyal dünya içinde nasıl konumladıkları gösterilmiştir. Özellikle arkadaşlıklar, geniş aile ilişkileri, yeni tanışıklık ve sosyal çevre arayışları, evlat ve torun ilgileri gibi Perennial tiplerdeki sosyal yönelimler yeni bir toplumsallaşma arayışının göstergeleridir.

Oluşturulan temalarda son olarak yer verilen bölüm, yaşlılık ve yaşlılığın algılanışı üzerine odaklıdır. Bu başlık bir toplumsal tip oluşturma konusunda besleyici bilgilere erişilmesini sağlamıştır. Buna göre bireylerin kendilerini algılaması, yaşlılık ve yaşlanma gibi yaşam evrelerinin nasıl şekillendiği ve karşılık bulduğunu ifade etme anlamında önemli bilgiler içermektedir. Özellikle yaşlılık olgusu ile örtüşen bir durum olarak emeklilik halinin görüşmecilerde ne anlam ifade ettiği soruşturulmuştur.

Makalenin bundan sonraki kısmında bahse konu temalar etrafında elde edilen bilgilerin sistematik ve dayanakları ile sunulması sağlanacaktır. Hemen her bir temanın bir başlık etrafında tartışılması ve sunulmasına çalışıldı.

Bir Yaşlanma Serüveni Olarak Yaşam Boyu Öğrenme

Görüşme yapılan bireylerin hemen hemen hepsinin öğrenmeye, öğretmeye ve keşfetmeye olan ilgileri, sorulara verdikleri cevaplardan anlaşılabilir. Bu faaliyetler farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. Bazı katılımcılar mesleki açıdan kendilerini geliştirmeye odaklanırken; bazı katılımcıların kişisel ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yeni şeyler öğrenmeye başladığı görülmektedir. Bu öğrenme faaliyetleri kültür sanat alanında olabildiği gibi, yeni bir yabancı dil, yeni bir spor aktivitesi veya yeni yerler keşfetme şeklinde olabilmektedir. Bu uğraşlardan

bazıları şunlardır: Müzik dersleri, resim, tamir işleri, kişisel gelişim, spirüel çalışmalar, felsefe, çeşitli türde yazılar, İngilizce, Arapça öğrenme ve sportif faaliyetler. Yapılan görüşmelerde, katılımcıların yeni uğraşlar edinmeye başlamalarının veya halihazırda yapmakta oldukları uğraşları geliştirmelerinin altında yatan bazı motivasyonlar görmektedir. Bu motivasyonlar, kişisel ilgi, yeni bilgiler öğrenme ve kendini geliştirme, sosyalleşme, depresyon ve zor durumlarla başa çıkma stratejileri olarak sıralanabilir. Katılımcıların verdiği cevaplar ise şu şekildedir:

2007'den 2019'a kadar kendi özel ilgi alanlarımda araştırma yapmak için kendime zaman ayırdım. Bunlar bilim, felsefe ve spirüel çalışmaları kapsar nitelikteydi. Daha sonra ise tamamen spirüel çalışmalar oryantasyonlu olmaya başladı (E1, 60 Üniversite).

E1 yaşam boyu öğrenme faaliyetlerine diğer katılımcılardan farklı olarak bilim ve felsefe ile ilgili okumalar, araştırmalar yaparak ve spirüel çalışmalar yaparak devam etmektedir. Buna karşın K2 katılımcısı gezmeyi ve yeni yerler keşfetmeyi çok sevdiğini belirtmiştir. Yaşam boyu öğrenme faaliyetlerine bu yönde devam etmektedir.

"...yaşamım boyunca bir şeyler öğrenmek ve her daim bir şeyler öğrenmek çabası içindeyim. Özel bir çaba değil. Bunu hobim yaptım diyelim. Böyle bir yaşam tarzım var ve bundan da mutluyum. Bu arada seyahat etmeyi seviyorum. Yurt içi ve yurt dışı seyahatler yapıyorum. Hatta bir gün bir bayan arkadaşımınla sırt çantalarımızı aldık Tayland malyand gezmeye gittik. Bundan iki üç yıl önce düşün şimdi 65 yaşındayım demek ki 63 yaşında sırt çantalı bir seyahate çıkma cesareti de gösterdim kendimde (K2, 65 Üniversite).

E1 ve K2' nin ifadelerinden hareketle kişisel ilgi ve meraklarının kendilerini yönlendiren bir faktör olduğunu görmekteyiz. K1' in ise uğraş

ve entelektüel ilgilerine, yaşadığı kayıplardan sonra yoğunlaştığı görülmektedir.

Eşimin ölümünden sonra 2,5 yıl kadar bir travma yaşadım. Psikolojik destek aldım. Sağlık sorunlarım oldu, yanlış teşhis koydular kansersin dediler... intihara teşebbüsüm oldu... Ama bunlar engel olmadı benim için. Yaşlı evine geldikten sonra Latin dans yarışmalarına katıldık bu yarışmalara katılmak 2 aylık mesele değil. Temmuz- ağustos ayında Antalya'nın o sıcağında günde 7 saat çalıştığımızı bilirim ben bu yaşta. Bu yarışmalardan aldığımız ödüllerle, ben hayatımda bugüne kadar ödül almamıştım... Bunun dışında 14 tane daha kursa katılmıştım Rusça, İngilizce, bilgisayar, fotoğrafçılık... ondan sonra da NLP kişisel gelişim kursları. Hepsi bitti hepsini başardım. Şimdi de Akdeniz Üniversitesi Tazelenme Üniversitesi 4. Sınıf öğrencisiyim (K1, 67 Üniversite).

K1' e baktığımızda uğraşlarının, hobilerinin ve yeni bir şeyler öğrenme çabasının ortak bir amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu katılımcının zorlayıcı süreçleri pozitif bir duruma çevirmek için hayata aktif olarak katılmaya devam ettiğini görmekteyiz. Bu noktada, tüm katılımcıların yaşam boyu öğrenme ile ilgili ifadelerine genel olarak bakıldığında; kişisel ilgi ve meraklarının peşinden giden, kültür ve sanata ilgili, yeni şeyler öğrenmeye meraklı, sağlığına özen gösteren ve en önemlisi kendisine zorluklar ve kayıplarla başa çıkma stratejileri geliştirebilen bir yaşlı tipi ile karşılaştığımızı görmekteyiz.

Genel kanı olarak yaşlı bireylerin yıllardır devam ettirdikleri hayat akışlarının emeklilik gibi keskin bir viraj ile aşılması sonrasında bir boşluğa düştüğü ve eskisinden daha durağan bir evreyi tecrübe zorluğu ile karşılaştığı düşünülmektedir. Bu durum yeni bir sosyalleşme evresi olarak yaşlılar için aşılması gereken bir motivasyon da üretmektedir. Bunu sağlayan sosyal çevrenin potansiyel imkanları ve içsel gerilimin

bastırılma çabası örtüştüğünde yaşlılık aktif bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmelerimizde sıklıkla görülen, yaşlıların kurslarla, yeni beceriler edinme çabalarıyla, farklı öğrenme programlarıyla, dans, müzik, dil gruplarında yer almalarıyla hayatın olağan akışına karşı güçlü bir duruş ve pozisyon aldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum yaşam boyu öğrenme olarak ifade edilen yenedünya tecrübesini örneklemektedir. Öğrenmenin sonsuz, sürekli ve yeni durumlara uyarlanabilir içeriğe sahip olması özellikle yaşlı bireyler için daha da önem taşımaktadır. Seyahat, sanat, beceri özellikle ön plana çıkan süreklilik arayışının önemli parçaları olarak görülmektedir.

Günlük Yaşam Akışında Yaşsız Yaşlıları Anlamak

Yaşsız yaşlıların hayat alanını anlamak onların gündelik ritüellerini kavramayı gerektiriyor. Yaşamdan geri çekilmenin aksine teknoloji ve interneti hayat alanının olağan parçası haline getiren yaşsız yaşlılar, gündelik hayat akışının organizasyonunu da yine bu araçlar etrafında tanımlıyorlar. Bu anlamda yaşsız yaşlıların gündelik hayat akışında dijital araçlara olan ilgi ve yatkınlığın yeri önemlidir. Dijital araçların yaşsız yaşlıların gündelik hayat organizasyonunu ve sosyal etkileşimlerini planlama, belirleme ve sürdürme anlamında önemli olduğu görülmektedir. Yaşsız yaşlıların dijital yatkınlıklarını anlamak ve sosyal medya gibi online platformların hayatlarındaki yerini öğrenmek için doğrudan bu minvalde bir soru sorulmuştur. Kendilerine yöneltilen bir soruda özellikle internet ve sosyal medya ile olan ilişkileriyle bu mecraları hangi amaçlarla ve ne düzeyde kullandıkları tespit edilmiştir.

İnternetle aram mükemmel. Ben Isparta' da görev yaptım mesela. İlk ADSL internet Isparta'ya geldiğinde 250 kişiye gelmişti. İlk alanlardan biri de benim... Ben çok meraklıyım, internet olsun bilgisayar olsun hatta zamanında birtakım

programlarda yazdım. Hala internette dolaşır ve hala kullanan muhasebeci arkadaşlarımız var... İnternet ve sosyal medya benim için vazgeçilmez bir olay. Hiç bankaya gitmem para yatırmam para çekmem. Her şeyi cep telefonumdan hallederim. Sosyal medya mecralarını da rahatça kullanabiliyorum hiç sıkıntı yok (E5, 64 Üniversite).

Katılımcının internetin ülkemize geldiği yıllardan beri kullanmasının onun dijital mecralara yatkın bir birey olmasına yardımcı olduğunu ve hayatının vazgeçilmez bir parçası haline geldiğini görmekteyiz. Bir başka katılımcı ise online platformları kullanım amacı olarak gündelik işlemlerini kolaylaştırması ve faydası dolayısıyla tercih ettiğini belirtmiştir.

İnternet, sosyal medya vs. ihtiyaç olması halinde kullanıyorum. Ama bir süreklilik ya da bağımlılık ya da aşırı bir tarzda değil. Hayatımı işgal edecek tarzda değil. Gerekli kadar işime yarayacak kadar. Çok faydalı buluyorum, hayatımı çok kolaylaştırdığı zamanlar oldu oluyor. Sosyal medyayı da kullanıyorum ama onu da işlevsel olarak kullanıyorum. Günlük hayat işlemlerim için kullanıyorum. Mesela bankacılık, resmi işler, ödemeler, ilgilendiğim konularla ilgilenen insanların yazılarına videolarına ulaşmak için kullanıyorum. Tercüme yapmak için sözlük olarak kullanıyorum. Günlük hayat akışından haberdar olmak veya özel araştırmalar yapmak için de kullanıyorum. Ama eğlence amaçlı ya da vakit geçirmek için kullanmıyorum (E1, 60 Üniversite).

E1'in sosyal medya ve internet kullanım amacı doğrudan ihtiyaç olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Gündelik işlerinin yerine getirilmesinde, ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir araç olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Banka ödemeleri veya resmi işlemler gibi ihtiyaçlarını bu mecra üzerinden karşılarken kendi ilgi alanlarına yönelik araştırmaları da yine bu mecralar

üzerinden rahatlıkla gerçekleştirebildiğini belirtmektedir. Katılımcının internet ve sosyal medyayı daha çok günlük gelişmeleri takip etmek için kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca günlük yaşamda ihtiyaç duyduğu enformasyonu bu mecralar üzerinden sağladığını belirtmektedir. Bu durum yaşsız yaşlı toplumsal tipinin belirgin bir diğer özelliği olarak anılabilir. Zira aktif birey olarak kendisine sunulan imkânlardan etkin bir şekilde yararlanma talebi ve bu imkânlara adapte olabilme becerisi ile kendini göstermektedir.

...sosyal medyada arkadaşlarımla çok güzel şeyler paylaşıyorum. Öyle başka insanlar gibi ona buna sataşmak değil, bilgi akışıdır benim için ve bütün her şeyimi bilgisayardan yapmaya yöneliktir. Banka işlerimi falan... ben gitmem zaten bankaya falan. Onları hallederim. Arkadaşlarımla iletişimimi oradan kurarım. Annemin işlerini de oradan yapıyorum... (K1, 67 Üniversite).

K1'e baktığımızda, sosyal medya ve interneti hem arkadaşlarıyla sosyal ilişkiler kurmak hem de resmi işlerini gerçekleştirebilmek için kullandığı görülmektedir.

Toplumda belli bir yaşı aşmış bireylere yönelik ön yargılar pek çok kez karşımıza çıkmaktadır. Bu ön yargılardan biri, yaşlı bireylerin dijital yatkınlıklarının yeterince olmadığı ve bu sebeple çağın gerisinde kaldığı yönündedir. Fakat bu araştırmada yaşsız yaşlı olarak adlandırdığımız toplumsal tipi oluşturan bireylerin bu ön yargıların tersine dijital yatkınlıklarının gelişmiş olduğu hatta internet, akıllı telefon ve bilgisayar kullanımına oldukça yatkın oldukları görülmektedir. Görüşme yapılan katılımcıların sosyal medya ve internet kullanımına verdikleri cevaplara bakıldığında ifadelerin birbirine yakın anlamlar taşıdığı görülmektedir. Verilen yanıtlarda iki önemli nokta karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi işlevsellik, ikincisi ise düzeyli kullanım çabasıdır. Bu işlevselliğin ise ihtiyaçlar

ve sosyal ilişkiler ekseninde şekillendiği söylenebilir. Katılımcıların bu mecraları günlük ihtiyaçlarını karşılamak (banka işlemleri gibi), güncel gelişmelerden haberdar olma ve çevrelerindeki diğer insanlarla iletişim kurma, katılacakları etkinlikleri takip etme gibi işlevler için kullandıkları görülmüştür. Toplumsal cinsiyet bağlamında bakıldığında ise erkek ve kadın katılımcıların sosyal medya ve interneti kullanım amaçlarının bazı noktalarda birbirinden farklılaştığını görebilmekteyiz. Erkek katılımcılar kadın katılımcılardan farklı olarak bu mecraları geçmişte çalıştıkları işler veya meslekleriyle ilgili araştırmalar yapmak için kullanmaktadır. Kadınların ise erkeklerden farklı olarak ilgi alanları ve hobileri ile ilgili araştırmaları daha çok yaptıkları görülmektedir. Ancak bireyler toplumsal cinsiyet fark etmeksizin gündem takibi, sosyalleşmek, günlük işlerini gerçekleştirmek ve iletişim kurmak için bu mecraları kullanabilmektedir. Katılımcıların beyan ettiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, aktif çalışma ve üretkenlik döneminden emekli olmakla birlikte hayatı devam ettirirken, geçmiş dönemden getirdikleri bilgi birikimlerini ve alışkanlıklarını özellikle teknoloji kullanımı ve yeni online hizmetlere erişim konusunda da aktive edebildikleri görülmektedir. Bu durum yaşsız yaşlanma konusunda emeklilik öncesi yaşam alışkanlıkları ve çalışma hayatının önemini ortaya koymaktadır. Katılımcılarda, Bourdieu'nun sermaye ve habitus kavramları ile ortaya koyduğu gerçekliği örnekleyen yaşam alışkanlıklarını görebilmekteyiz. Zira katılımcılar bilgi sermayelerini ve yaşam alışkanlıklarını aktif yaşlanma tecrübesi içine dahil ederek yeni bir yaşam döngüsünü, hayatlarını kolaylaştıracak ve yaşam kalitesini artıracak şekilde kullanmaktadırlar.

Bubölümde değerlendirilen bir diğer unsur da katılımcıların sosyal ilişkileridir. Katılımcılara, sosyal ilişkilerini ve bunun arkasında yatan sosyal gerçekliği anlamak adına öncelikle daha çok kiminle vakit geçirmeyi tercih ettikleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtlara

bakıldığında bireylerin anlatımlarında dört vurgu ön plana çıkmaktadır. Bunlar medeni durum, yalnız yaşamak, ilişkilerde seçicilik ve pozitiflik ilkesidir. Bireylerin sosyal ilişkileri bu dört motivasyon etrafında şekillenmektedir. Görüşme yapılan bireylerin hemen hemen hepsi sosyal ilişkilerinde seçici olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle kadın katılımcılardan K2 ve K4 ilişkilerinde kendilerine pozitif enerji veren insanlarla sosyal ilişki kurmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda bireylerin sosyal ilişkileri ve günlük yaşam aktivitelerini geçirdiği mekanlar arasında da ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bireylerin günlerini geçirdikleri mekanlar onların sosyalleşmesi ve sosyal ilişkiler kurmasında etkili bir unsurdur. Zamanının büyük kısmını yaşlı evlerinde veya tazeleme üniversitesinde geçiren katılımcıların, bu mekanlarda yeni insanlarla tanıştıkları, farklı kuşaklarla iletişime geçtikleri ve yaptıkları aktivitelerle kişisel gelişimlerine katkıda bulduklarını söyleyebiliriz. Bu açıdan baktığımızda K1, K2 ve E3 gibi yalnız yaşayan bireylerin ön plana çıktıkları görülmektedir. Katılımcıların böyle bir yaşam tarzını seçmelerinin altında yatan sebeplerden biri olarak, hanede tek olmaları yani bir partnerle birlikte yaşamamaları gösterilebilir. Bunun altında yatan sebep ise özgürlüklerine düşkün olmalarıdır. Yani, yalnız yaşayan perenniallerde ev dışı bir sosyallik arayışı ön plana çıkmaktadır. Buna karşın ailesi veya sadece eşi ile yaşayan E4 bireyi gibi katılımcıların ise daha çok ev içi yani aile ile sosyalleşmesi ön plana çıkmaktadır.

...geniş bir aile çevrem var. Geniş aile çevresi nedeniyle doğal olarak sosyal ilişkilerim bayağı geniştir. Ayrıca arkadaş ilişkilerim de var. Kısmen ticaretle ilgilendiğim için, kısmen siyasetle ilgilendiğim için hem ticaretten hem siyasetten arkadaş ilişkilerim de vardır. Hatta zaman zaman bu arkadaş ilişkilerimden dolayı kendime zaman ayıramadığım da oluyor. Ama arkadaş ve ailenin daha doğrusu herkesin yeri farklıdır. Hayata bakış açısı ve felsefe olarak herkesle

doğru ilişkiler kurmaya çalışırım (E2, 61 Üniversite).

Katılımcının bu soruya verdiği cevaptan çevresi ile dengeli bir ilişki kurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Özellikle vurgusu yapılan hususlardan biri de bireylerin yaşlanma evresinde devam ettirdikleri alışkanlıklarının kendileriyle aynı dünya görüşünü ve yaşam tarzını devam ettirme çabası içinde koruyucu davrandıkları ve bu duruma uygun insanlarla etkileşim içine girdikleri anlaşılmaktadır.

Arkadaşlarımla hayata bakışım, güncel olaylara bakışım, günlük yaşam biçimim aynı. Çünkü o tür insanları seçtim. Yani bana uymayan, atıyorum spor yapmayan, ülkenin problemleri ilgilenmeyen vs. insanlar bana uygun değil. Birlikte etkinlikler yapabileceğim dertleşebileceğim insanlar benim çevremde (E2, 61 Üniversite).

E2'nin sosyal ilişkilerini kendisi ile benzer özellikleri taşıyan kişilerle kurduğu ve bu konuda seçici olduğu anlaşılmaktadır. E1 ise,

Daha çok arkadaşlar ile görüşmeyi tercih ediyorum. Aile bağlarım çok güçlü değil. Boş zamanım pek yok ama tercihen zaman ayırıp görüştüğüm insanlar oluyor (E1, 60 Üniversite).

Neden arkadaşlarıyla daha çok görüşmeyi tercih ettiği sorulduğunda ise,

Geçmişe dayalı samimiyet, karşılıklı anlayış ve değer içerdği için yeni insanlarla tanışma kapısı açık olmakla herkesin hayatında asıl zaman ayırdığı birlikte zaman geçirebileceği insanlar anlaşabildiği insanlar olur benim de öyle. Yeni insanlarla tanışmak için çaba sarf etmiyorum ama kapı kapalı değil. Yeni tanışacağım insanların arasından da iyi anlaşacağım samimiyet kurabileceğim birlikte zaman geçireceğim insanlar olabilir. Ama kendi ana konularıyla ilgili, spiritüel konularla ilgi duyan insanlara daha çok zaman

ayırıyorum (E1, 60 Üniversite).

K4 ise bu durumu şu şekilde ifade etmektedir,

Ben şuradaki çöpçüyle de oturup sohbet edebilirim. Torunlarımla da sohbet ederim. Her yaş grubuyla anlaşabilirim. Ama tek erkeklerle aram serindir. Erkeklerle oturup şöyle bir sohbette etmem. Erkek öğretmen arkadaşlarımla şöyle oturup bir kahve içmişliğimde yoktur. Çünkü eşim çok kıskançtır ve rahatsız eder beni. Yeni insanlarla tanışırım arkadaş olurum. Yalnız yeni tanıştığım insanlara bir merhaba derim iki gözlemlerim biraz duygusalım ben baktım ki bana pozitif enerji veriyor o zaman samimi olurum. Mesela Didim' deki yazlıkta iki üç tane İngiliz arkadaşım var. Onlarla yogaya gittim. Bayanlarla tabi erkekler yok. Sosyal ilişkiler kurabiliyorum ve seviyorum (K4, 64 Lise).

K4'ün cevaplarında E2 ve E1 gibi sosyal ilişkilerinde seçici davrandıkları görülmektedir. Bu seçicilik daha çok pozitiflik yani olumluluk etrafında şekillenmektedir. Aynı zamanda seçimlerinde eşinin baskın karakterinin etkilerini görmekteyiz. Eşi K4'ün arkadaşlık ilişkilerinin yönelmesinde etkindir. K1'in verdiği yanıtlara baktığımız zaman kendisi 67 yaşında olan birey kendisinden 19 yaş büyük olan annesine de bakım vermektedir. Bu nedenle şu an annesiyle zaman geçirmeyi tercih ettiğini belirtiyor.

Şimdi annemi gezdirmeyi, özellikle göz operasyonu geçirdiği zamanlarda önce parka sonra yemeğe götürüp onu mutlu etmeye çalışıyordum. Dışarıdayken çok mutlu çünkü. Mesela küçük arkadaşlarım var 25-30 yaşlarında. Onlarla sohbet ederiz. Gezmeye, yemeğe gideriz. Kedilerimizden köpeklerimizden konuşuruz. Pandemi öncesi ise hem okul çevrem (Tazelenme Ün.) hem de buradan (Muratpaşa Bel. Yaşlı Evi) arkadaşlıklarım vardı görüştüğüm ve tabi annem vardı (K1, 67 Üniversite).

K2'nin ise bu durumu şu şekilde ifade ettiği görülmektedir:

Bana pozitif enerji verecek benim de onlardan bir şeyler öğreneceğim insanlar olsun istiyorum. Sohbet edip birbirimizi anlayabileceğimiz insanlar olsun istiyorum. Hayattaki olumlu olumsuz şeyleri paylaşmak içinde seni anlayan insanlar olsun istiyorsun. Ben herkese karşı açık olan bir insan değilim ama kapalı kutuda değilim. A-B-C-D gibi kategoriler düşünün. A kişisiyle her şeyi paylaşmam A kendisini benim kankam diye düşünür ama öyle bir şey yok. Ben onun kapasitesine göre onun bir şeyleri paylaşıyorum. O yüzden de her kademedem her yaşta insanla ilişki kurabiliyorum (K2, 65 Üniversite).

Buna karşın E3 ise şu şekilde ifade etmektedir,

Yalnız yaşayan bir insanım ben. Benim değerimle savrulan yaprak gibiyim... arkadaş çevresinde ise erkek olmanın dezavantajları var. Kadınlarda avantaj olan şeyler erkekler için dezavantaj olabiliyor.10 daireli bir apartmanda oturuyorum. Erkek olduğum için kimse benim kapımı çalmaz ama kadınlarda bu durumun öyle olmadığını görüyorum... (E3, 66 İlkokul).

Katılımcı bu durumu aşmak için sürekli olarak yaşlı evlerindeki aktivitelere katılarak sosyal çevre oluşturduğunu belirtiyor. Yine E4'ün verdiği yanıtlara bakıldığında ise daha çok aile vurgusu ve aile ile geçirilen zaman ön plana çıkmaktadır.

Aile ile daha çok vakit geçiririm. Eşim var zaten sadece aileden. Oğlum İstanbul'da. Yeni insanlarla da tanışmayı severim. Ama evimin kapısı açık değildir. Gönlümün, aklımın kapısı açıktır. Geniş anlamda açığımdır yani (E4, 70 Y.Lisans).

Perennialeri görünür kılan ve belirli bir toplumsal tip etrafında temayüz etmesini

sağlayan özellikleri tüketim ve yaşam tarzı konusundaki tercihleri denilebilir. Zira onları diğerlerinden ayıran vasıfları ile seçkin kültürel tüketim örüntülerinin merkezde yer aldığı yaşam alışkanlığına sahip oldukları görülmektedir. Sanatsal zevkleri, entelektüel merakları, spor ve sağlık konusundaki duyarlılıkları, sosyal ağlar ve arkadaşlıklara atfettikleri önem ile kendilerini açıkça farklı kılmaktadırlar. Ancak bütün bunların yanı sıra üretilen bu yaşam tarzının bilinçli bir seçime dayanması ve elbette farklı sermaye potansiyellerinin kullanımı dolayısıyla ulaşılan bir sonuç olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Zira sahip oldukları hayat tecrübesi içinde geliştirilen alışkanlık, duyarlılık ve yaşama tarzının belirli bir düzeyde korunması, devam ettirilmesi için çaba içinde olunması böylesi bir tipolojinin kendiliğinden ortaya çıkmadığını ispat etmektedir. Yaşamın bütünüyle anlamlı kılınması, çalışma odaklı hayat ile emeklilik sonrası hayat arasında bir bütünlük yahut köprü kurmayı gerektirmektedir. Bu anlamda Perennial tipler için bu bütünsellik yahut iki evre arasındaki köprü veya köprülerin başarılı bir şekilde organize edilmesi, simgesel anlamda bir ayrışmayı da yansıtmaktadır. Emeklilik öncesi önemli bir simge olarak çalışma veya üretkenlik, emeklilik sonrası tembellik veya tüketici kimlik gibi tezat unsurları barındırdığında kırılma derinleşmektedir. Buna karşın Perennial tipler için çalışma veya üretkenlik farklı form ve anlamlarda devam eden bir sembolizm olarak yaşsız bireyin dünyasındadır.

Perennial bireylerde kültürel tüketim pratiklerinin belki de en önemlisi yaşlılığı bir fırsat olarak görmek ve tükenmişlik sendromundan çıkmanın yolunun yeni şeyler öğrenme, eksik bırakılanın tamama erdirilmesi, ukde kalanın giderilmesi, gelişimi farklı boyutlara taşıma ve bunlar için yeni imkân ve fırsatları kullanma çabası olarak görülebilir. Zira yenilenme üniversitesi gibi kurumsal faaliyetlerde kendine yer bulan

bireylerin yaşadıkları hayata anlam katma arayışının bitimsiz bir çabaya denk geldiği görülmektedir. Seyahat, gezi programları, yeni dil öğrenme, beceri kazanma, bilgi toplama, yeni insanlarla tanışma vb. perennial bireylerde karşılaşılan kültürel özelliklerin başında sayılabilir.

Bu bölümde değerlendirilen temalardan biri görüşmecilerin günlük yaşam aktiviteleridir. Günlük yaşam aktiviteleri eksenli diğer temalar olan yaşam boyu öğrenme, dijital yatkınlık ve sosyal ilişkiler temalarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Katılımcıların günlük yaşam aktiviteleri hakkında verdikleri bilgilere bakılınca, kendi sınırları içine çekilmiş ve gün geçtikçe bu sınırları içinde kalan bireyler olmadığı anlaşılmaktadır. Aksine kendi sınırlarını aşma çabasında, kendilerine sunulan imkanlardan faydalanma konusunda arayışlar içinde olan, hayatla bağlarını yönetme konusunda istekli bireyler olarak görülmektedir. Toplumsal hayata aktif katılım sağlamak ve kendi özne değerinin bilincinde olmak şeklinde özetlenebilecek bir hususiyet yaşsız yaşlı tipini tanımlamaktadır.

Yaşa Yönelik Algılar

Bu araştırmada perennial bireylerin yaş ve yaşlılıkla ilgili insan hayatının dönemsel mecralarını nasıl algıladıkları gerek genel toplumsal bağlamı içinde gerekse kendi hayat akışları içinde nasıl anlamlandırdıkları sorgulanmaktadır. Bu bölümde ortaya çıkarmaya çalıştığımız toplumsal tip olarak perennial bireylerin en önemli vurgusu olan yaşsız olma halini anlamının ve ona dair bir çerçeve çizmenin imkanını yakalamaya devam ediyoruz. Yaşlanma ve etrafındaki bazı kavramların görüşmecilerin dünyasındaki yerine ilişkin sorgulamalarla bir algısal durumu ve tutumu belirginleştirmek bu başlığın ana gayesi olacaktır. Böylece yaşlılık, yaşlanma, emeklilik vb. gibi başlıkları irdeleyen sorular yöneltmiştir. Alınan cevaplara göre yaşlılığın toplumsal çerçeveleri ve bu çerçeve

içinde kendilerini nasıl konumladıkları belirlenmiş ve tartışmanın tipoloji çıkarma çabasında kullanılmıştır. Özellikle kendilerini konumladıkları ve ayırdıkları hususları belirginleştirmek, üretilen tipolojinin sınırlarını çizmede ve anlamlandırmada oldukça önemli sonuçlar üretmiştir.

Dinamik bir yapıya sahip olan yaşlılık dönemi gibi yaşlılık algısı da kişiden kişiye, toplumdaki topluma veya çağdan çağa değişiklik gösterebilmektedir. Bu araştırmada katılımcıların yaşlılığa yönelik düşünceleri ve söylemlerinden hareketle oluşturulan temalara bakıldığında, kendine *mahsus dönem, farklılıklar dönemi, zamanında yapamadıklarını yapmak gibi olumlu tabirlerin yanında, fiziksel engeller, hafif unutkanlık, vücuttaki değişimler ve muhtaçlık gibi olumsuz çağrışımlarla da karşılaşmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin verdikleri yanıtlar yaşlılık dönemine bakışları hakkında daha fazla bilgi vermektedir.*

Yaşlılığı zamanında yapamadıklarımızı, yapmaya imkân bulamadığımız şeyleri yapma zamanı olarak görüyorum (K1, 67 Üniversite).

K1' in yaşlılığı bir fırsat dönemi olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Katılımcı bu dönemi sevdiği ve yapmak istediği uğraşlara zaman ayırabildiği bir dönem olarak değerlendirmektedir. E4 ise bu dönemi şöyle ifade etmektedir:

Yaşlılık benim için pek bir şey ifade etmiyor. Fizyolojik olarak ağırlaştığımı hissediyorum. Gözlerim bozuk, dişlerimde problemler var ama ölümcül bir hastalığım yok bildiğim kadarıyla. Ağrım sızım yok. Belim eğri lakin her sabah denize giriyorum. Günün doğuşunu izliyorum. Tamirden tutun aklınıza ne gelirse kendi işimi görüyorum. İçsel olarak ve mesleki olarak gençlerin benden daha iyi yapabildiği şeyler olduğunu zannetmiyorum. Zıplamak, atlamak fiziksel olarak belki değil ama kendimi rahat hissediyorum (E4, 70

Y.Lisans).

Katılımcı geçmişten bugüne değerlendirdiğinde bu dönemi yaşamının diğer dönemlerinden farklı olarak fiziksel gerilemelerin olduğunu belirtmektedir. Bunun dışında gençlik ve orta yaş döneminde edindiği mesleki faaliyetleri ve hobileri devam ettirebildiği için bu döneme pek anlam yüklemeyeceği görülmektedir. Diğer bir katılımcı olan E1 ise, günlük yaşam akışında yaş vb. bir kategoriye bağlı olarak hareket etmediği için belli çizgiler ile çizilmiş bir yaşam döneminin kendisi için bir anlam ifade etmediğini şu sözlerle belirtmiştir.

Kendimi bir kategori içinde hissetmiyorum. Bir konfora ya da belli bir yaşın zevkleri ve tercihleri içerisinde hareket etmiyorum. Ne giyimimde ne ilişkilerimde ne yeme içmemde. Yaşla ilgili bir kategori içerisinde hareket etmiyorum. Aklıma bile gelmiyor yaşlılık. Yani yaşlılık kavramının bende bir duygusal karşılığı yok. Bu bir düşünce tarzı ile alakalı (E1, 60 Üniversite).

K2 ve E7'nin ise yaşlılığı yaşlılar üzerinden tanımladığı görülmektedir. K2 arkadaş çevresinden yola çıkarak gözlemlerinden bahsetmektedir. E7 ise toplumda var olan genel yaşlı algısından yola çıkarak yaşlılığı tanımlamaktadır.

Yeni nesil yaşlılar ya da yaş alanlar diyelim bu şekilde. Falanca yıldızdan bahsediyorlar dünyada top olanlardan. Dans yapıyorlar bilmem ne biz aynısını yapıyoruz. Daha önceden yaptık. Zaten yapıyoruz onu. Acı olan Türkiye'de bu tip yaşlıları sayısının az olması. Ama artıyor artık. Daha doğrusu benim çevremde facebook arkadaşlarım olduğu için görüyorum onları mesela torunlarıyla fotoğraf koyuyorlar anneanneler babaanneler genç kız gibiler. Değil mi? Zaten spor giyinenle ve kokoşlar da var tabii (gülüyor). Ama o dengeyi iyi tutanlarda var. Yeni gelenler eski yaşlılardan daha farklı

geliyorlar... (K2, 65 Üniversite).

Yaşlılık deyince, bence insanın kendini hissetmesi ile alakalı. Yaşlılık hissetmesi gibi bir şey. Mesela ben yaşlılık hissetmiyorum kendimde. Eskiden 50'li yaşlara çok yaşlı diyorlardı. Hatta bazı ülkelerde 40 yaşında yaşlılıktan ölümler oluyordu. Tabi hayat standartları değişti ve bu sayı uzadı. Şimdi 50'yi geçtik 60 hatta 65 yaş sonrası yaşlı oluyor. Tabi yaşlanmak güzel bir şey. Tekrar genç olamaz insanoğlu ama yaşlılığı kendine göre daha iyi hissederek yaşarsa yaşlanması da daha iyi olur. Bence bunda dini inancın çok büyük etkisi var. Ben sesimde güzel olduğu için sureler okuyorum ve kendimi çok iyi hissettiriyor (E7, 62 Lise).

K7 ise yaşlılık hissetmediğini ve yaşlılığı yine fiziksel olarak hareketli olma durumu ile açıklamıştır. Ancak diğer görüşmecilerden farklı olarak yardımsever bir insan olmasının kendisini ayakta tutan şey olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşlılık kişiden kişiye değişebiliyor. Ben yaşlılığı kabul etmiyorum. Ben hareketli bir insanım. Kafamda bir şey varsa onu canlandırmaya çalışıyorum. Birinin yardıma ihtiyacı varsa koşup onlara yardımcı olmaya çalışıyorum (K7, 91 Üniversite).

Katılımcıların yaşlılıkla ilgili ifadelerinden yola çıkarak perennial bireylerin yaşlılık dönemin fiziksel gerilemeler dışında bir gelişim dönemi olarak gördükleri ve yaşamlarının diğer dönemlerinden ayrı bir dönem olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Bu durumdan dolayı perennial bireyler yaşlılık hissi taşımamaktadırlar. Bu dönemi yaşamdan geri çekilme dönemi veya kayıplar dönemi olarak algılamak yerine alternatif bir yaşam dönemi olarak tanımladıkları söylenebilir.

Katılımcıların yaşlanma ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlardan oluşturulan temalara bakıldığında ise "birikim, süreklilik, geçmişten

bugüne bütünlük, özgün hayat tecrübesi, sayısal bir rakam" gibi ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ifadeler bireylerin yaşlanma algıları hakkında bize kuş bakışı bilgi vermektedir. Katılımcıların verdikleri yanıtlara detaylı olarak bakıldığında ise öncelikle K2,

Yaş almak sayısal bir rakam. Yani sayısal bir şey. 3-4-5 gibi bir şey. Tabii ki yaş alırken de fiziksel bir takım yer çekim kuvvetinin de verdiği bir şey ile yüzde sarkmalar falan bunun yanında biyolojik olarak da birtakım eksilmeler aksaklıklar olabiliyor tabi. Ama yaş almak. Yaşlılık anlamında değil. Yaşlılık ne demek bilmiyorum. Yaş almayı biliyorum. Eskiden ben 30 olduğumda bile yaşımı zor söylüyordum. Ama şimdi rahatlıkla 65 yaşındayım diyebiliyorum. Çünkü daha özgüvenliyim. Çünkü bir yerde 65 yaşındayım deyince ve hiç göstermiyorsunuz dediklerinde hoşuma gidiyor (gülüyor) (K2, 65 Üniversite).

K2'nin yaşlanma sürecinde fiziksel değişimlere vurgu yaptığını görebilmekteyiz. Fiziksel olarak akranlarına göre daha dinç durumda olmasının ona hayatının daha erken evrelerinde olduğundan daha fazla özgüven sağladığını belirtmektedir. Bireyler yaşamlarının ilerleyen evrelerinde, yaşamın daha erken evrelerinde yaşamlarına imkân olmayan heyecan verici deneyimler yaşayabilirler. E5'in bu bireylerden biri olduğu söylenebilir. Katılımcının, yaşlanma sürecini yeni yaşam deneyimlerinden yola çıkarak değerlendirdiği görülmektedir.

Benim 30 yaşındayken torunum yoktu şimdi var onları seviyorum mesela. İşte 30'lu yaşlarda olaylara bakış açınız farklı şimdi çok daha farklı objektif çok daha farklı. Belli bir yaştan sonra insanların terazileri çok hassaslaşır. Kişileri konuşmasından bakışından tartabilirsiniz anlayabilirsiniz çünkü gerçekten hassaslaşıyor teraziniz. Karşınızdaki kişiyle ne yapacaksınız dostluk mu kuracaksınız çok rahat karar verebiliyorsunuz. Telefonda bile insanların insani duyularını

hissedebiliyorsunuz çünkü hisleriniz de çok hassaslaşıyor (E5, 64 Üniversite).

Birey yaşlanma sürecinde hayatının erken döneminde sahip olmasının mümkün olmadığı torun sahibi olmak durumundan örnek vererek sürecin kendisine sağladığı avantajlardan bahsetmektedir. Bir diğer değindiği nokta ise yaşlanma sürecinin kendisine kazandırdığı perspektiftir. Bu sürecin hayatında veya gündelik yaşamında meydana gelen olayları değerlendirme biçimini etkilediğini belirtmektedir. K1 ise yaşlanma sürecinde yaşadığı kayıplar ve dezavantajlara karşı, elde ettiği yaşam tecrübesi sayesinde başa çıkma stratejileri geliştirdiğini bu nedenle yaşlanmayı tecrübe olarak nitelendirdiği görülmektedir.

Ben büyük kayıplar yaşadım. Önce iki çocuğumu sonra eşimi kaybettim. Büyük buhranlar yaşadım. Ama şimdi bana bir bakar mısın? Hep renkli giyinirim. Hep pozitif olmaya çalışırım. Tabii bu kolay olmuyor. Zor günleri atlatmam zaman aldı. Eşim öldükten sonra NLP eğitimlerine başladım. Öncesi kaygılarım vardı ama artık yok. Bu nedenle tecrübe. Yaşam tecrübesi diyorum (K1, 67 Üniversite).

E3 ise yaşlanma sürecinde K2 gibi fiziksel değişimlerin etkilerinden bahsederken K1 ve E5 gibi bu dönemin kendisine tecrübe kazandırdığını söylemektedir.

Yani vücut deforme oluyor. Tamamen bütün organlarımız biraz deformasyon oluyoruz yani. Eskisi gibi hırslı olmuyorsun. Yani bu benim elimdeki bu bana yetiyor diyebiliyorsun. Ben öyleyim şahsen. Elimdeki ile yetinmesini biliyorum. Ama içimdeki yaşam ışığı sönmüyor her gün yeni bir başlangıç gibi. Geçmişten bugüne gelen başka özelliklerim geliyor. Şu an mesela gel koşalım deseniz ben sizinle aynı kulvarda koşmam. Ama 6. his kuvvetleniyor. Ben şahsen 6. hissimi daha iyi kullanabiliyorum. Tecrübe diyelim (E3, 66

İlkokul).

E4' ün ise hayatın kesintisiz bir şekilde devam ettiğini ve içsel olarak kendini bir devinimin içinde hissettiğini bu nedenle de yaşlanma sürecini süreklilik olarak değerlendirdiğini görebilmekteyiz.

Ben içeriden dışarıya baktığım için her zaman uyuyup uyanmam dışında hep bir süreklilik var. Dolayısıyla ben içeriden dışarı bakarak yaşlandım diye bir şey hissedemiyorum. Bilemiyorum. Bende bir tane hayat var o hayatın içinde uyanıyorum ve hareket ediyorum ve insanlarla konuşuyorum sohbet ediyorum tekrar yatıyorum ve devam ediyor hayat. Zaman içinde girdiğin çevreler değişiyor ama sen varsın onun içinde sen devam ediyorsun... (E4, 70 Y.Lisans).

E2'de yaşlanma sürecini hayata dokunmak hayatla bağlantı içinde olmak olarak tanımlamaktadır ve buradan hareketle bu sürecin devamlılık ve süreklilik içerdiğini belirtmektedir.

60 yaş, 70 yaş, 80 yaş bana göre yaş değil. Ne zaman ki hayatla bağların kopar, hayattan beklentilerin biter. Hayattan tat almamaya başlarsın o zaman yaşlanmışsındır (E2, 61 Üniversite).

Katılımcıların yaşlanmayla ilgili cevaplarına bakıldığında, yaşlanma süreçlerini yaşamları boyunca karşılaştıkları zorluklar, yaşadıkları kayıplar, elde ettikleri kazanımlar ve yaşam tecrübelerine atıf vererek tanımladıkları görülmüştür. Geçmişte elde ettikleri tecrübelerin şu ana ait yaşam deneyimlerine katkısından sıkça bahsettikleri de görülmektedir. Katılımcılar buna ek olarak yaşlanma sürecini fiziksel değişimler ve süreklilik temalarıyla değerlendirmişlerdir.

Görüşme yapılan bireylere ayrı bir soru olarak yaşlı kimdir veya yaşlı denildiğinde aklınıza ne gelmektedir gibi sorular sorulmamıştır.

Ancak yapılan görüşmeler sonucunda bazı katılımcıların yaşlı ile ilgili olumsuz tutum ve yargılara sahip oldukları ancak kendilerini olumsuz anlamda yaşlı bir birey olmanın dışında tuttıkları görülmektedir. Katılımcıların kendilerine dönük olumlu ve pozitif algılarını, yaşlılığa dair olumsuz tutum ve yargıları yeniden üreterek ifade ettikleri belirtilmeli. Burada aynı zamanda sınıfsal farkın yaş ayrımcılığını beslediğini de görmekteyiz. Kısacası katılımcılar bir yandan yaş ayrımcılığı yaparken bir yandan kendilerine dönük yaş algılarında olumlu ve pozitif tutum sergilemektedirler. Yani bu iki durum birbirini beslemektedir. Katılımcıların görüşlerinden bazıları şu şekildedir.

Yaşlı deyince ne bileyim işte köylerde sırtında ceketini başında şapkası elinde tepsiyi efendime söyleyeyim onlar geliyor. Ama ben herhalde öyle olmam yani. Kahve köşelerinde işsiz güçsüz kendine bir meşguliyet bulamayan tip ben asla böyle bir şeyi kabul etmiyorum (E5, 64 Üniversite).

Yaşlı deyince, hiçbir şey yapamaz, dişleri dökük, yürüyemez acınacak haldeki kişiler gibi düşünüyorum. İnsanın kendini hissetmesine bağlı. Ben kendimi öyle hissetmiyorum (E7, 62 Lise).

Katılımcıların yanıtlarından oluşturulan temalara bakıldığında emeklilik dönemi ile ilgili sosyal güvence, gelir, köşe yastığı, toruna bakma, istediği kadar çalışma gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

Toplumda köşe yastığı, ilaç doktor eczane ve toruna bakma moduna giriyor insanlar. Pandemi öncesi daha doğrusu çalışma yaşamında saatlerim belliydi benim. Ama şimdi kurslar falan dolu zamanım oluyor emeklilikte. Zamanım çok. Köşe yastığı mantığı bana uymuyor zaten (K1, 67 Üniversite).

...emeklilik sadece benim bir iki

kurumla çalıştığım birikmiş paraların artık yaş haddinden sen artık çalışma gençlere sıra gelsin sen evde otur ben sana para vereyim dediği sosyal bir sistem. Onun dışında emekliliğin benim yaşamımı çok değiştirdiğini zannetmiyorum. Yani sonuçta kimin emekli olduğu kimin emekli olmadığı alnında damga ile belirtilmiyor. Genelde yaş olarak bakıldığında bu emeklidir bu değildir diye tahmin ediliyor. Yani biri çıkıp ben hayatımda hiç çalışmadım emekli değilim diyebilir değil mi (gülüyor) (E4, 70 Y.lisans).

Çok kişiler görüyorum yaşlı evine giderken parkta oturuyorlar. Bende bazen oturuyorum dinlenmek için. Diyorum ki ne yapıyorsunuz burada oturup sıkılmıyor musunuz? Sizin buraya yakın yaşlı evi açıldı gelin orada etkinliklere katılın diyorum. Yani insan istedi mi emekli olmaz (K7, 91 Üniversite).

Araştırmaya katılan bireylerin emeklilik dönemine ilişkin ifadelerine baktığımızda geçmiş yıllarda çalışıp biriktirdikleri ve bunun karşılığında devletin kendilerine sağladığı sosyal güvencenin çok daha ötesinde anlamlar ifade ettiğini görebilmekteyiz. Katılımcıların hepsi öncelikle "finans" bağlamında bir değerlendirme yapmıştır. Bu bakımdan emekliliği aslında finans kafesine hapsettikleri fakat kendilerini o kafesin dışında tuttıkları görülmektedir. Bu görüşlere ek olarak, görüşme yapılan bireyler belli bir yaş eşliğini geçmiş olmalarına rağmen kendilerini gerek meslekleri gerek hobileri ve uğraşları etrafında geliştirmeye devam ettiklerini, boş zaman yönetimlerini yapabildikleri için resmi anlamda emekli olmalarına rağmen; gayri resmi olarak kendilerini emekli görmediklerini sıkça belirtmişlerdir.

Katılımcılar içinde buldukları durumu karşılama tarzları akranlarına göre kendilerini konumlandırma biçimlerine yönelik sorulara şu şekilde cevap vermektedir.

Asla yaşlı olarak kabul etmem. Hatta arkadaşlarım bile der bu enerjiyi nereden alıyorsun diye. Bende fazla yemiyorum beni ağırlaştırmıyor derim. Enerjim devamlı yerindedir. Torunum bile diyor ki anneanne seni oksijen mi çarptı bu enerji nereden geliyor diyor (gülüyor) (K4, 64 Lise).

Katılımcının yanıtlarından kendini yaşlı olarak hissetmediği bunun sağlıklı bir yaşam tarzından kaynaklandığını belirtmektedir. K3' e baktığımızda benzer bir tutum içinde olduğunu görebilmekteyiz. Katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Yok hatta çılgın kabul ederim (gülüyor). Ben yaşımı çok seviyorum. Hiç de saklamıyorum. İşte herkes diyor ki çok genç görünüyorsun. Benim için hiç önemli değil. Ben mesela şu an genç yaşlarıma hiç dönmek istemiyorum. Bu yaşın pek çok güzellikleri var. Mesela yaşanmışlıklar var. Hayat tecrübeleri var. İnsanları daha çok gözlemliyorum daha kolay seçebiliyorum iyi doğruyu güzeli. O yüzden bu yaşımı seviyorum hiç de gıcunmuyorum (K3, 60 Lise).

Katılımcının ifadelerinden yaşlılık ve yaşlanmaya karşı olumlu bir tutum içinde olduğu söylenebilir. Birey içinde bulunduğu durumu kabullenmiş ve bu durum ile barışık bir yaşam sürdürme eğilimindedir. İçinde bulunduğu dönemi, yaşam boyu kazandığı deneyimlerin meyvesini aldığı bir dönem olarak değerlendirdiğini söylemek doğru olacaktır. E4 ise kendini sayılardan bağımsız olarak hayatını bir bütün olarak değerlendirdiğini ve bu değerlendirmenin kendisini içsel olarak rahat hissettirdiğini belirtmektedir. Katılımcı kendi içsel durumunu şu sözlerle ifade etmektedir.

Yani yaş sayılıysa tabi ki bundan kaçınılmıyor ama onun dışında hayır. Yani kronolojik olarak 2000 yıl önce ilan edilmiş bir takvime göre 365 günde bir yıl diye bir isim koymuşlar ama onun dışında hayat bir

süreklilik içeriyor benim için. Ben içsel olarak kendimi iyi ve rahat hissediyorum. Çevremi de rahat ettirmeye çalışıyorum (E4, 70 Y.Lisans).

Diğer taraftan E1'in ifadelerine baktığımızda klasik anlamda yaş ile ilgili tanımların öğrenilmiş tanımlar olduğu ve kişi ön yargılarından bağımsız olduğu zaman kendini yaşla tanımlamanın dışında içsel durumu ve hislerine yönelik davranışlar sergileyebileceği anlaşılmaktadır.

Yaşlılık hissine sahip değilim. Her ne kadar yaş ilerliyor olsa da yaş ile gelen fiziksel belki ufak tefek sınırlamalar dışında yaşlılık hissi taşıyorum. Akranlarıma göre daha yaş ile tanımlı olmayan bir aktivite ve ruh hali içerisindeyim. Yani yaşın bana getirdiği bir sınır yok. Yapmak istediklerim ve istemediklerimle ilgili. Yaşa hesaba katarak yapmak istediğim ve istemediğim şeyler yok yani yaş gündemimde değil (E1, 60 Üniversite).

K1'in ise ileri yaş ile ilgili ifadelerini fiziksel gerilemelerle tanımladığı görülmektedir. Kendisini aktif bir insan olarak tanımlayan katılımcı bu aktifliğin akranlarından farklı olarak kendisine bedensel, zihinsel ve ruhsal dinçlik kattığını belirtmektedir. Katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Hiç görmedim. Sadece yaşımı sorduklarında ve söylediğimde haa ben büyümüşüm diyorum. Yaşlanmışım demiyorum ama o da sayıdan dolayı. Çünkü arkadaşlarım hep şunu diyorlar: Ay benim annem filanca tanıdığım 55 yaşını geçti sendeki aktivitenin yarısı onlarda yok... biraz da bedensel, ruhsal ve zihinsel dinçlik diyelim artık (K1, 67 Üniversite).

Diğer bir katılımcı olan K2'nin ise K1' e benzer bir şekilde yaş ile ilgili ifadelerini fiziksel gerileme durumu ve buna ek olarak gençlik ile kıyas yaparak tanımladığı görülmektedir.

Yoo hissetmiyorum. Ne zaman hissediyorum biliyor musun mesela bankada falan senin gibi genç bir memur gördüğüm de o zaman biz yaşlandık mı modunda oluyorum... yaşlandığımız demiyorum yaş aldığımız diyorum. Fiziksel olarak bir his bu zihinsel veya duygusal değil (K2, 65 Üniversite).

K8 katılımcısı ise kendi içsel durumunu diğer katılımcılardan farklı olarak evli olmamasına dayandırmaktadır.

Kendimi yaşlı biri olarak görmüyorum. Akranlarımla kıyasladığımda kendimi daha özgür hissediyorum. Benim genel kültürüm fazla olduğu için ben hem yurt içinde hem yurt dışında çok gezdim. Şimdi benim arkadaşlarım hep evli barklı olmuşlar. Ben yalnız yaşadığım için daha özgürüm. Daha farklı alternatifler yaşadım. Onlar eşleri ile yaşadıkları için mecburen onlarla birlikte hareket ediyorlar (K8, 67 Lise).

Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlardan kendi yaşlarına ve yaşam pratiklerine karşı olumlu bir tutum içinde olduklarını görmekteyiz. Genel olarak tutumları, akranlarına kıyasla daha iyi bir yaşlılık dönemi geçirdikleri yönündedir. Yaşlı olmayı ve yaşlılık durumunun fiziksel bir durum olduğunu zihinsel ve ruhsal olarak ise hayatlarının bir süreklilik içerdiğini belirtmektedirler. Bu süreklilik duygusu ve davranışsal tutumları toplumun geneline yayılmış bir şekilde hazır kodların kullanılması ile değil, tam tersine bu hazır kodların işaret ettiği kabulleri ters yüz edencesine işlemekte olduğu görülmüştür. Katılımcıların kendilerini genel yaşlı kategorisinde görmediklerini, genel kanıda yer etmiş yaşlı tipolojisinin anlam, eylem ve kültürel boyutlarını görmezden gelerek kendilerine yeni bir sosyalleşme alanı açmaya çalıştıklarını görmekteyiz. Zira bu tutumla perennial birey olma haline örneklik teşkil ettiklerini rahatlıkla ifade edebiliriz. Yaşlılık evresinin bir tersine durum olarak

yeni fırsatları barındıran, heyecan uyandıran, eksik bırakılanın tamamlandığı, özgürlüğün yeni bir boyut kazandığı vb. gibi yaşlılık genel terminolojisine uymayan kendine özgü bir yaşlı tipolojisini ürettiği görülmektedir. Yaşlılığın reddi olarak da ifade edilebilecek bu durum yer yer bir hissiyatın, yer yer ise bir davranışın ana bileşeni olarak kendini göstermektedir. Bir sonraki başlıkta bu durum daha da detaylandırılacaktır.

Hislerin Bedene Yansımaları

Katılımcıların kendilerine ve yaşlılığa yönelik sorulara verdikleri yanıtlara bakıldığında kendini "yaşlı hissetmemek" temasının ön plana çıktığını görmekteyiz. Yaşlı hissetmeme hali, zihinsel olduğu kadar fiziksel bir temele de sahiptir. Zihinsel ve fiziksel olanın bu eş zamanlılığını, hislerin bedene yansımından hareketle görebiliriz. Yapılan gözlemlerde yaşsız yaşlı toplumsal tipini oluşturan bireylerin akranlarına kıyasla nispeten daha dinç/ diri ve fiziksel açıdan kendine yetebilen bireyler oldukları görülmektedir. Bu durum katılımcıların yaşam seyri boyunca edindiği düzenli spor yapma alışkanlıklarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu alışkanlık ileri yaşlarda bireylere kümülatif avantajlardan birini de sağlamaktadır. Söz gelimi, yaşlı bireyler, orta yaş dönemindeki fiziksel aktivitelerini gerçekleştirmeye devam ettiklerini belirtmektedirler. E2 katılımcısı bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

35 yaşında 45 yaşında yaptığım etkinlikleri fiziksel anlamdaki etkinlikleri mutlaka farklı yöntemlerle yapmaya başladım...Her gün düzenli olarak yürüyüşüme devam ediyorum (E2, 61 Üniversite).

E2 spor yapma alışkanlıklarını orta yaşlarda kazandığını ve ileri yaşlarda bu alışkanlığını farklı şekillerde de olsa devam ettirdiğini belirtmiştir. K4 katılımcısı ise;

Ben çobanlık yaptım dana güttüm dana otlattım. Dana otlatırken dağlara gider ormanlarda yürüdüm. O zamanlardan beri dağlara giderim, ormanlarda yürümeyi doğayı çok severim. Hatta 55 yaşında kendi çabalarımla yüzme öğrendim (K4, 64 Lise).

K4'ün ise diğer katılımcılardan farklı bir yaşam seyrine sahip olduğu görülmektedir. Fiziksel aktivite alışkanlıklarını da farklı şekillerde edinmiştir. Katılımcı küçük yaşlarda fiziksel olarak aktif bir dönem geçirmiş ve ileri yaşlarda bu aktiviteyi devam ettirmiştir.

Katılımcıların yine dış görünümüne bakıldığında, kişisel bakımlarına özen gösterdikleri görülmektedir. Yapılan saha gözlemlerinde erkek katılımcılardan E1, E2, E4 ve E7 'nin ağırlıklı olarak spor bir giyim tarzını, E3, E5 ve E6'nın ise iş yaşamındaki alışkanlıklarını devam ettirdikleri ve daha resmi bir giyim tarzını tercih ettikleri görülmektedir. Diğer katılımcılardan farklı olarak özellikle üst sınıftan olan E2'nin marka giyime önem verdiği, orta sınıftan olan E3 ise markadan ziyade kalite ve kıyafetin görünüşüne önem verdiği görülmektedir. E3 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

Kişi vardır gider 500 tl'lik elbise alır o elbise o kişinin fiziği onu taşır. Ama kişi vardır 5000 tl'lik elbise alır. O kişinin fiziği onu taşıyamaz. Bende gençler sağ olsun beni motive edici şeyler söylerler ... abi fitsin diye. İşte gidip çok lüks yerden değil yerine gidip pazardan da gömlek ve pantolon alıp giyebilirim. Önemli olan giyim kalitesidir. Onu taşıyabilmek çok önemlidir (E3, 66 İlkokul).

Erkek katılımcıların genel olarak spor ve resmi giyim olarak iki tarzda giyinmeye özen gösterdikleri görülmektedir. Katılımcıların giyimlerinde etkili olan faktörler geçmiş yaşam alışkanlıkları, sınıf ve kişisel tercihlerdir.

Kadın katılımcıların ise giyim tarzlarının

içinde buldukları sınıfa ve kişisel tercihlere göre değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Orta sınıfta bulunan kadınlar daha çok sportif bir giyim tarzı tercih ederken, orta üstü ve üst sınıfta bulunan kadınların sade ve şık giyim tercih ettikleri görülmektedir. Orta sınıftan olan K3:

Daha çok rahat edebileceğim şeyleri tercih ediyorum. Moda sana yakışandır derler ya bence öyle. Hani çok böyle farklı şeyler giyinmeyi sevmiyorum. Normal sıradan ve rahat şeyler giyiniyorum. Ama zarif şeyler giyinmeye özen gösteriyorum (K3, 60 Lise).

Orta üstü sınıftan olan K7 saçlarının hep fönli olduğunu, renkli ojeler, renkli şapkalar ve ceketler giymeyi sevdiğini söylemiş ve giyim tarzını kokuş olarak belirtmiştir. Ayrıca şık giyinmeyi sevdiğini vurgulamıştır. Üst sınıftan olan K8 ise her zaman temiz ve şık giyinmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Oysa yaşının davranışını belirli kalıp yargılarla sınırlayan ve bu kalıplaşmış yargıların yarattığı etki ile kıyafet tercihlerindeki geleneksel giyim tarzı tercihi giderek ortadan kalkmaktadır. Kırmızı pantolonuyla bir yaşlı erkeğin konser izlemeye gitmesi veya yeni peruğuyla ve makyajıyla yaşlı bir kadının vitrinler önünde arzı endam etmesi giderek normalin sınırları içine çekilmektedir.

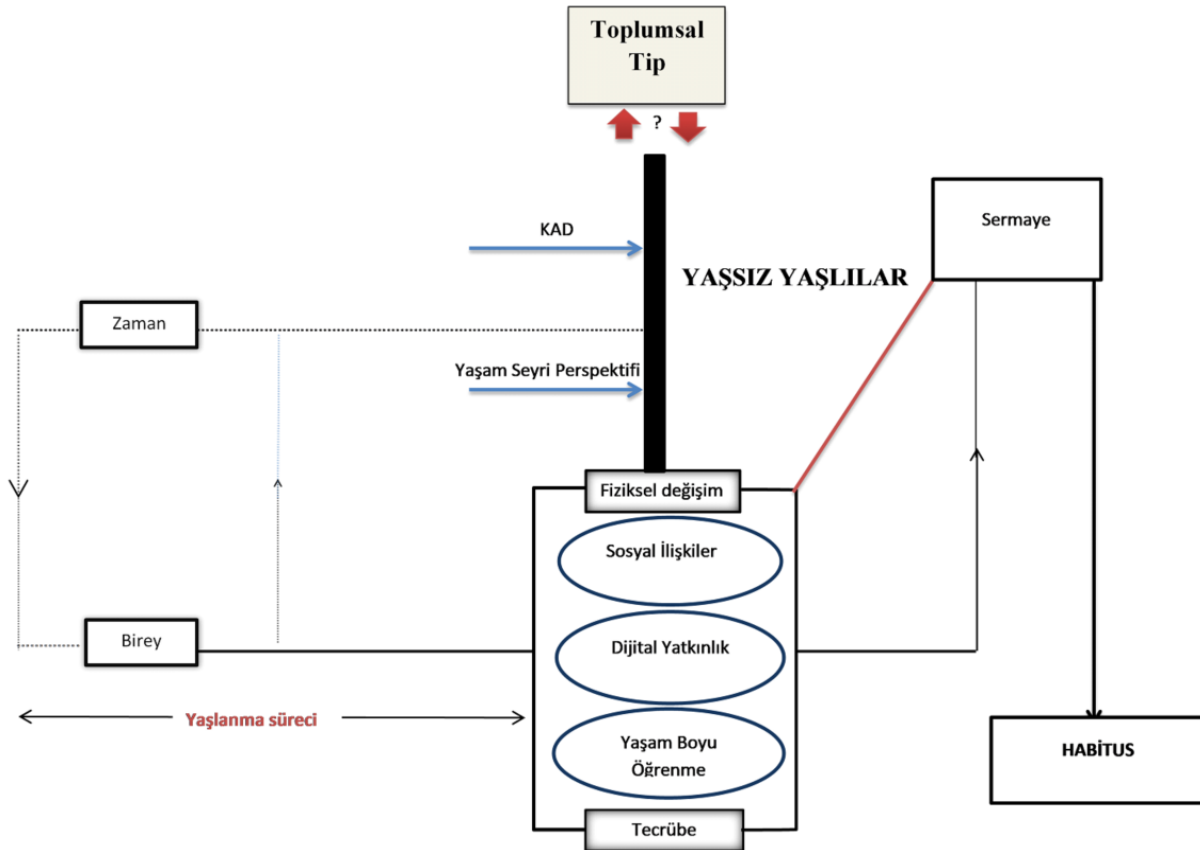
Günümüz bireyinin kendini mevcut konfor şartlarında yeni alışkanlıklarla donatmasına paralel olarak, yaşlılık sürecine aktarılabilecek böylesi yaşama kodlarının yaşlılarda da oldukça sık tezahür edeceğini düşünebiliriz. Kaldı ki bu yeni insanın yaşam seyrini aktif bir şekilde uzatması olarak da görülebilir. Yanı sıra yaşlılığın gelişen toplumsal etkinlik ve hizmetlerle yeni bir sosyalleşme evresine tekabül ettiği de bir başka realitedir. Artık yaşamın her evresinde olduğu gibi kapitalist kültürün insanlara sunduğu alternatifler içinde yaşlılara yönelik ilgi çekici sembolik bir evreni tasarladığı görülmektedir. Yaşlı bakım hizmetlerinin "özel" uygulamaları gibi,

yaşlıların tüketim evrenine dönük pazarın sundukları, sağlıklı yaşam için önerilen yeni alışkanlıkların toplumsal mekanizmalar tarafından desteklenerek çoğaltılması, eğlence, seyahat, sınırları ortadan kaldıran aktiviteler, "yeni" kavramı etrafında sunulan hizmetler, entelektüel çaba vb. daha pek çok başlık yeni yaşlı birey tipolojisini daha bir görünür kılarken, geleneksel yaşlı tipolojisinin de toplumsal görünümünün tamamen ortadan kalkmasa da giderek azalacağı öngörüsünü yakınlaştırmaktadır.

Tartışma

Görüşme yapılan bireylerin sorulara verdiği cevaplardan yola çıkarak bir sosyal harita oluşturulmuştur. Harita "yaşsız yaşlı" toplumsal tipini sosyal dünyada görünür kılan

unsurlar ve bu unsurların birbiriyle olan ilişkisini anlayabilmemize yardımcı olacaktır. Sosyal harita, çalışmada anlatılanların okuyucunun aklındaki soyut temsillerin daha somut bir duruma gelebilmesi açısından önem arz etmektedir. Toplumsal uzam, betimlediği biçimi ile bir harita gibi, kuş bakışı bir görüş ve sıradan eyleyicilerin toplumsal dünyaya dair sahip oldukları görüşleri dayandırdıkları noktaların tümü üzerine bir bakış açısı sağlayan, özgül bir çalışmanın inşası için üretilmiş soyut temsilidir (Bourdieu, 2015; 253). Bu çalışmada da yaşsız yaşlı toplumsal tipini oluşturan bireylerin toplumsal uzamdaki yerini anlayabilmek için katılımcılarla yapılan bireysel görüşmeler neticesinde oluşturulan yaşsız sosyal harita tartışılacaktır. Daha sonra tartışma detaylandırılacaktır.

Oluşturulan sosyal haritaya bakıldığında karşımıza yaşsız yaşlı sosyal tipinin belirleyenleri çıkmaktadır. Her birey zamanla yaşlanır. Yaşlandıkça fiziksel değişimler yaşarken aynı zamanda tecrübe edinmeye devam eder. Yaşlanma süreci devam ederken birey yaşanan büyük toplumsal gelişmelerden ve kendisi için önemli olan geçiş dönemlerinde hayatını olumlu veya olumsuz etkileyebilecek olaylara maruz kalabilmektedir. Bireyin maruz kaldığı olumlu veya olumsuz olaylar yaşamının ileriki dönemleri için birikimler oluşturmaktadır. Fiziksel değişim ve tecrübe paralelinde devam eden bu süreçte birey, sosyal ilişkilerini ve dijital yatkınlığını geliştirirken; yaşam boyu öğrenme aktivitelerini de sürdürür. Böylece var olan kültürel, ve sosyal sermayesinin sınırları genişler ve var olan ekonomik sermayesinin de desteği ile aslında toplumda benzer özellikteki bireylerle daha çok bir arada bulunarak kendi ortamlarını oluştururlar veya var olan ortamlara dahil olurlar. Bireylerin ağırlıklı olarak lise ve üniversite mezunu olması, ekonomik sermayeleri sayesinde başta teknolojik imkanlar olmak üzere pek çok imkana erişim fırsatlarının olması ve sosyal sermayelerinin genişliği böyle bir toplumsal tipin oluşmasına imkan sağlamaktadır. Bireylerin yaşlanma süreçlerini, KAD (Kümülatif Avantajlar/ Dezavantajlar Teorisi) ve yaşam seyri perspektifi ile değerlendirdiğimizde yaşsız yaşlıları bir toplumsal tip olarak ortaya koyabilmekteyiz. Bireylerin maruz kaldıkları birtakım unsurlar aslında onların yaşam tarzlarını da belirlemektedir. Habitus ve sermaye kavramı ise yaşam seyri perspektifi ve KAD teorisinin toplumsal tipi açıklamada eksik kaldığı yerleri tamamlamaktadır. Bireylerin yaşam boyu elde edilen avantajların ve dezavantajların bedene nasıl yansıdığını habitus kavramı ile açıklayabilmekteyiz.

Yaşsız yaşlı tipinin toplumsal uzamdaki belirleyenlerinin yaşam boyu öğrenme,

dijital yatkınlık, sosyal ilişkiler ve yaşla ilgili kavramlara yönelik algılar olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların sosyal medya ve internet ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında, sosyal medya ve interneti işlevine uygun kullanabilen, arkadaşları ve akrabaları ile whatsapp üzerinden haberleşebilen, katılmayı planladıkları etkinlikleri facebook üzerinden takip eden, merak ettikleri konular üzerinden araştırma yaparken arama motorlarını aktif kullanabilen, haberleri kağıt gazete almak yerine elektronik ortamdan okuyabilen ve banka işlemleri gibi resmi işlemlerini akıllı telefonlarında gerçekleştirebilen yaşlı bireylerin oluşturduğu bir toplumsal tip karşımıza çıkmaktadır. İleri yaşlardaki bireylerin dijital teknolojileri kullanımına yönelik elde ettiğimiz veriler literatürdeki diğer bazı çalışmalarla karşılaştırıldığında farklı çıktılar elde eden araştırmacıların yanında benzer çıktılar elde eden araştırmacılar da karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Canatan (2014) tarafından yazılan "Eski Toprak" toplumsal tipidir. Bu yazıda, Eski Toprak'ın dünyaya açılan penceresi olarak televizyon ön plana çıkmaktadır. Yaşlı bireyleri cep telefonu ve internetten uzak bireyler olarak tiplendirmektedir. Fakat perennial toplumsal tipi, çağın gereklerine ayak uydurabilen ve hayatın pek çok alanında internet, sosyal medya ve bunları kullanım aracı olarak akıllı telefon ve bilgisayar kullanmaktadır. Yani perennial bireyin dünyaya açılan kapısını televizyondan ziyade bu mecralar oluşturmaktadır. Daha güncel çalışmalara bakıldığında ise Uysal (2020) gerçekleştirdiği çalışmasında ileri yaşlarda dijital teknoloji ile tanışan bireyleri; kaçınanlar, zoraki benimseyenler ve hevesliler olarak 3 grupta ele almıştır. Hevesliler grubu içerisine giren bireyler e- posta, facebook gibi uygulamaları günlük yaşamları içinde aktif olarak kullanırlar ve bu grupta yer alan yaşlılar teknolojinin değerini görüp bunu kullanmak için de heveslidirler. Bu bakımdan değerlendirildiğinde yaşsız yaşlıların dijital teknolojilere yönelik bakış açıları ve

kullanımlarını destekler niteliktedir.

Yaşlanma ve yaşamın ilerleyen evrelerini değerlendirirken sadece olumsuz deneyimlere tekabül eden olgular olarak algılamak bize dar bir bakış açısı sunar (Wright, 2020). Bu bakış açısını genişletebilmek adına bireylerin olumsuz deneyimlerini göz ardı etmeden onların olumlu deneyimlerini de çerçevenin içine katabilmek daha kapsayıcı bir bakış açısı sunabilmektedir. Ferraro & Shippee (2009) yaşamın çocukluk dönemi gibi erken dönemlerde maruz kalınan avantaj ve dezavantajların yaşamın ilerleyen evrelerindeki etkilerini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar bu avantaj/dezavantajlardan kaynaklı birikimlerin yaşamın ilerleyen dönemlerinde eşitsiz bir yaşlanmaya sebep olabileceği yönünde olmuştur. Nitekim araştırma kapsamında perennial bireylerin yaşlanmaya ilişkin algılarına baktığımızda da yaşam boyunca karşılaştıkları zorluklar, yaşadıkları kayıplar, elde ettikleri kazanımlar ve yaşam tecrübelerini birikime vurgu yaparak değerlendirdikleri görülmektedir. Geçmişten günümüze biriktirdiklerinin onların şu anki yaşama deneyimlerini şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Bu birikimi, ekonomi gelir, kültürel birikim, sosyal ilişkilerdeki zenginlik olarak tanımlayabiliriz.

Baum & Boxley (1983) yaş tanımlama üzerine yaptıkları bir çalışmada ise kronolojik yaş ile bireylerin kendi yaş algıları arasındaki tutarsızlığı vurgulamıştır. Kişilerin yaşlı etiketinden dolayı yaşlarını inkâr ettiklerini bunun sebebininse bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan iyilik hali içinde olmalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Perennial bireylerin yaşlılık dönemine yönelik sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkarak, yaşamın bu dönemini alternatif bir yaşam tecrübesi olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Çünkü yaşsız yaşlıların bu dönemin, fiziksel değişimlerin ötesinde bir süreklilik arz ettiğini ve süreklilik durumunun sonucunda kendilerinin yaşlılık hissine sahip

olmadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların yaşlı bireylere yönelik ifadeleri oldukça ilgi çekicidir. Çünkü katılımcılar yaşlı bir bireyi olumsuz tanımlamalarla betimlemişlerdir. Fakat kendilerini bu olumsuz tanımlama ve betimlemelerin dışında tutmaktadırlar. Katılımcıların emeklilik dönemini dar bir çerçevede yani sosyal güvence ve ekonomi bağlamında değerlendirdikleri görülmektedir. Bu iki bağlam dışında bu dönemin onlar için pek bir anlam ifade etmediği söylenebilir. Perennial bireyler emeklilik dönemini iş yaşamından veya hayattan geri çekilme olarak değil aksine toplumsal hayata katılımın daha da çeşitlendiği ve daha çok nüfus ettikleri bir dönem olarak tanımlamaktadırlar.

Yaşsız yaşlılarda medeni durumun önemli bir sosyal sermaye potansiyeli olarak sosyal ilişki ağlarında ön plana çıktığı görülmektedir. Öyle ki sosyal sermaye ağları yaşsız yaşlıların sahip olduğu yaşam standartlarını belirleyen önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle medeni duruma bağlı olarak yaşsız yaşlı bireylerin kurduğu ilişkiler, dahil oldukları etkinlikler, sosyalleşme imkanlarının kullanımı, mekân tercihleri, kültürel etkinliklerde yer alma vb. gibi daha pek çok sosyal etkileşim pratikleri değişmektedir. Evli ve geniş bir aileye sahip yaşsız yaşlılar daha çok aile içi bir sosyalleşmeyi tercih ederken; bekar olan, yalnız yaşayan perennial bireyler yaşlı evleri, tazelenme üniversitesi, meslek odaları vb. mekanlarda yani aile dışı bir sosyalliği tercih etmektedirler. Aynı zamanda bireylerin kurdukları ilişkilerde seçici davrandıkları görülmektedir. Bireyler özellikle yeni edindikleri arkadaşlıklarında kendileri ile uyumlu ve hayata pozitif bakan insanlarla ilişki kurmaktan hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Perennial bireylerin sosyal ilişkilerine genel olarak baktığımızda aslında sosyal birikimlerinin ön plana çıktığını görebilmekteyiz. Perennial bireylerin yeni arkadaşlıklar edinmek gibi eylemleri

zorlanmadan gerçekleştirilebildikleri görülmektedir. Sosyal sermaye teorisinin özeti mahiyetindeki “*ilişkiler önemlidir*” (Field, 2006) cümlesi ile anlam kazanan toplumsal ilişkilerin yaşsız yaşlı bireyler için oldukça önemli bir potansiyele işaret ettiği görülmektedir. Yaşsız yaşlıların dâhil olduğu sosyal ağlarda kurdukları ilişkilerle bir sosyal sermaye potansiyeline sahip oldukları böylece yaşadıkları sorunların giderilmesi, hedeflerin gerçekleştirilmesi, sosyal benliğin canlı tutulması, etkileşim ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesi vb. (Aydemir, 2011) ihtiyaç duyulan konularda canlı bir sosyal dünya inşa edebildikleri anlaşılmaktadır. Genel olarak yaşlı bireylerin hayat akışında sosyal ağlar ve ilişkilerin oldukça önemli bir yeri olduğu açıktır. Zira yaşlı birey için hayatın en zor kısmında yalnızlık gibi korku unsuru olabilecek bir gelecek tasarımı veya gerçeklik tehditleri içermektedir. Yaşlı bireylerin içine düştükleri karamsarlık, korku ve duygusal bunalımların yalnızlık ile ilgili olduğu, sosyal etkileşim ve ilişki potansiyeli yüksek olan bireylerin ise ileri yaşlanmanın olası olumsuz etkilerinden daha fazla korunabildiklerini düşünmek mümkündür. Perenniallerde de karşımıza çıkan güçlü sosyal ağlar üretebilen ve bunları sürdürebilen bireyler olduklarıdır. Hatta teknoloji ve sosyal medya kullanımı konusundaki becerilerinin belli bir kısmı bu ihtiyacın bir sonucu olarak tezahür etmektedir. Perennial bireylerdeki başat unsur olarak karşımıza çıkan dahil oldukları sosyal ağları etkin bir şekilde kullanabilme becerisi ve bu ağlar içinde kendi üretkenliklerini gösterebilme ve geliştirebilme imkânı olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Perennial bireyler özelinde gerçekleştirilen bu çalışma yaşlılık araştırmaları bağlamında bir ilki barındırmaktadır. İlk defa perennial birey üzerine bir tipoloji çalışması gerçekleştirilmiş, yaşlılık ve yaşlılar bir sosyal sorunun parçası olarak değil, bir sosyal realitenin

aktörü olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın ana eksenini yaşlılık etrafında geliştirilen bir sosyal sorun söylemini ispat etmek ve geçersiz kılmak değildir. Yahut yaşlılığa ilişkin genel düzeyde bir perspektif geliştirmek değildir. Bu çalışmanın amacı özel bir yaşlılık düzlemi olan perennialleri yani yaşsız yaşlıları gündeme taşımak ve giderek artan bir realite içinde onların varlığına ilişkin bir ilk tespiti Türkiye özelinde gerçekleştirmektir. Konunun önemi ilerleyen zamanlarda artacağı varsayılan perennial yahut yaşının çok ötesinde bir yaşam alanı inşa eden bu bireylerin bir kuşağın yaşlılık haline dönüşeceği. Geleneksel veya “eski toprak” tanımlaması ile anlaşılan ve üzerine incelemeler yapılan mevcut ve önceki yaşlı tipolojisinin giderek dönüşeceği ve yeni gelen neslin yaşam alışkanlıklarına bağlı olarak yeni bir yaşlanma deneyimini üreteceği kolaylıkla görülebilir. Gençlik ve olgunluk evresinde modern yaşam alışkanlıkları ve tüketim pratiklerine sahip bireylerin yaşlılık evresinde bu alışkanlıkları bir kenara bırakacağı ve bir anda ölüme hazırlanan veya pesimist bir dünyaya dahil olan bireylere dönüşeceğini beklemek mümkün görünmemektedir. Tersine benzer standartlarda bir hayatın ve hatta daha renkli ve çeşitlilik içeren ancak yaşama arzusu ve hevesiyle kendini diri tutmak isteyen bireylerin yeni yaşlı tipolojisinin bir parçası olacağı söylenebilir. Batıda benzerleri üzerine inşa edilen yaşlı yaşam tarzı ve kültürel tüketim pratiklerinin hızla ülkemizde de görüleceğini bir öngörü olarak ifade edilebilir. Zira değişen yaşlılık algısından ziyade ortalama bireyin hayat tarzında kendini gösteren alışkanlıklar ve pratiklerle kendini dayatan bir tercihler skalasının dikkate alınacağıdır. Yaşlı ama nasıl? Sorusunu henüz başındayken soran bu tezin amacı “yaşsız ama yaşlı” şeklinde cevabını bulan bir toplumsal karakterin incelenmesi ile son bulmaktadır.

Kaynakça

- Achenbaum, W.A. (2013). " Pass As Prologue: Toward A Global History of Ageing." içinde Dannefer, D.& Phillipson, C. (2013). The Sage Handbook of Social Gerontology. London: Sage.
- Arun, Ö. (2018). Arayışlar: Türkiye'nin Yaşlanma Serüveni. Ö. Arun içinde, Yaşlanmayı Aşmak (s. 7-20). Ankara: Phoenix.
- Arun, Ö. (2018). Yaşlılık: 21. Yüzyılın Türkiye'ye Sunduğu Armağan. Ö. Arun içinde, Yaşlanmayı Aşmak (s. 169-179). Ankara: Phoenix.
- Aydemir, M. A., (2011). Sosyal Sermaye: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması, Konya: Çizgi Kitapevi.
- Aydemir, M. A. (2016). "Sosyal Alanın Tipleştirilmesi: Toplumsal Tipler" içinde Toplumsal Tipler, Ed.M.Ali Aydemir, . İstanbul: Açılım Kitap.
- Baum, S.K., & Boxley, R. L. (1983). Age identification in the elderly. The Gerontologist, 23(5), 532-537.
- Bourdieu, P. (1979). Ayrım: beğeni yargısının toplumsal eleştirisi (D. Fırat& G. Berkkurt. Çev.) Ankara: Heretik.
- Carney, J. (Senarist), Carney, J (Yönetmen). (2019). The Race Grows Sweeter Near Its Final Lap [Televizyon dizisi bölümü]. Hoffman, T (Baş yapımcı), Modern Love içinde. New York. Amazon Prime Video.
- Canatan, A. (2014). Eski Toprak. Sosyoloji Divanı, 37.
- Dannefer, D. (2003). Cumulative advantage/disadvantage and the life course: Cross fertilizing age and social science theory. The Journals of Gerontology: Social Sciences, 58(6), 327-337.
- Duben, A. (2018). Türkiye ve Avrupa'da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet. A. Duben içinde, Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açıları (s. 67- 76). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ferraro, K. F., & Shippee, T. P. (2009). Aging and cumulative inequality: How does inequality get under the skin?. The Gerontologist, 49(3), 333-343.
- Field, J. (2006). Sosyal sermaye. (B. Bilgen, B. Şen, Çev.) Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık: İstanbul.
- Holman, D., & Walker, A. (2020). Understanding unequal ageing: towards a synthesis of intersectionality and life course analyses. European Journal of Ageing, 1-17.
- Kanbir, F. (2020). Türkiye'de yaşlılara yönelik toplumsal algılar ve politikadaki değişim. Konya: Çizgi.
- Morgen, L. A., & Kunkel, S. R. (2016). Aging, Society, and the life course. New York: Springer Publishing Company.
- Ok, B. (2014). İhtiyar. Sosyoloji Divanı, 195.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre bourdieu sosyolojisinde "habitus", "sermaye" ve "alan" üzerine. Liberal düşünce dergisi. 61. 121-141.
- Stowe, J. D., & Cooney, T. M. (2015). Examining Rowe and Kahn's concept of successful aging: Importance of taking a life course perspective. The Gerontologist, 55(1), 43-50.
- Tunçer, M. (2020). Kriz döneminde yaşçılık: yeni mücadele alanları. Cogito, 98, 144-152.
- Wright, G.C. (2020). Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar: Kavramsal tartışmalar, toplumsal

algılar ve yaşlının sosyal statüsü. Cogito, 98, 120-144.

Yıldız, A. (2014). Hayata Yaşlı Bakış: Ömür Dediğın Programı. Sosyoloji Divanı, 16

Kentte Yaşlanma ve Yaş Dostu Kentler: Eleştirel Bir Değerlendirme**Işıl Avşar Arık**

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

E-Posta: avsarasil@gmail.com

Geliş Tarihi: 20 Haziran 2021; Kabul Tarihi: 13 Ağustos 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.38

Künye: Avşar Arık, I. (2021). Kentte Yaşlanma ve Yaş Dostu Kentler: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 47-63. 0000-0002-3974-693X**Özet**

Yirmi birinci yüzyılın toplumsal değişimleri arasında demografik dönüşüm ve kentleşme önemli bir yer tutar. Demografik dönüşümle birlikte yaşlı nüfus oranı tüm dünyada artarken, genel nüfusun kentlerde yoğunlaşmasıyla birlikte kentlerde yaşayan yaşlı nüfusta da artış görülmektedir. Öte yandan 1980 sonrası ortaya çıkan neoliberal politikalar kentlerin fiziki yapılarıyla birlikte, toplumsal ve kültürel boyutlarında da önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişim, eleştirel kentleşme teorileri tarafından tartışılırken, konuya yaşlılar açısından bakan çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Kentte yaşlanmaya dair neoliberal politikalar ve yapısal faktörler yeterince değerlendirilmemiş; yaşam kalitesi, yerinde yaşlanma, aktif ve başarılı yaşlanma gibi kavramlar etrafında sıklıkla çalışılmış ve son yıllarda bu kavramların daha geniş bir uygulaması haline gelen Dünya Sağlık Örgütü'nün sunduğu Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar (YDKT) düşüncesi oldukça kabul görmüştür. Fakat YDKT'nin teorideki doygunluğuna, neoliberal kentleşme pratikleri sebebiyle uygulamada tam anlamıyla ulaşılamamış, bu nedenle birçok eleştirinin hedefi haline gelmiştir. Eldeki çalışma bu doğrultuda kentlerin neoliberal ekonomi politiğini, bunun yaşlıların kenti deneyimleme noktasındaki etkilerini ve YDKT'nin neden bu eleştirilerin hedefinde olduğunu detaylı olarak tartışmayı amaçlamaktadır. Son olarak ise kentte yaşlanma konusunda hak temelli perspektif ışığında önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Yaşlılık • Kentleşme • Kentte Yaşlanma • Yaş Dostu Kentler • Kent Hakkı • Neoliberalizm

Urban Aging and the Age Friendly Cities: A Critical Approach**Abstract**

Demographic transformation and urbanization are two important phenomena in the twenty-first century. With the demographic transformation as the population aging increases all over the world, due to the concentration of the general population in cities the aging population living in cities increase. On the other hand, the neoliberal economy politics that revealed after 1980, have been caused substantial changes in the aspect of physical at first and then social and cultural. This transformation in cities has been discussed by critical urban theories, however, the debates on this subject which sees from the aspect of the older adult stayed very limited. Neoliberal policies and structural factors on urban aging have not been adequately evaluated. The subject of urban aging has studied frequently with the concepts such as active aging, successful aging, and aging-in-place in recent years, and the idea of Age Friendly Cities and Communities (AFCC), put forward by the World Health Organization, which has become a wider application of these concepts in recent years, has been widely accepted. However, the saturation of AFCC in theory has been limited in practice due to neoliberal urbanization practices; therefore, it has become the target of many criticisms. Within the context of these critics, this study aims to argue neoliberal economy politics of cities besides the impact of said politics on the experience of the older adult and why the AFCC has been targeted by these criticisms. Finally, in doing so, makes some recommendations in the light of right-based perspectives concerning urban aging.

Keywords:

Aging • Urbanism • Aging in Urban • Age Friendly Cities • Right to the City • Neoliberalism

Giriş

Doğurganlığın azalması ve doğumda beklenen yaşam süresinin artmasıyla birlikte (United Nations, 2017) teknolojiye gelişmeler geçtiğimiz yüzyıllara göre yaşlı nüfus oranını daha yüksek seviyelere ulaştırmıştır. Demografik dönüşüm olarak isimlendirilen (United Nations, 2017) bu süreç ve kentleşme hızındaki artış, yirmi birinci yüzyılın öne çıkan toplumsal olgularının önemli iki başlığı olarak değerlendirilmektedir (Arun, 2020; Moulaert ve Garon, 2016; Phillipson, 2010; Wanka, Moulaert ve Drilling, 2018; WHO, 2007; Woolrych ve Sixsmith, 2020). Toplumun tüm katmanlarında doğrudan veya dolaylı yollarla değişim yaratma potansiyeline sahip olan demografik dönüşüm “yaşlı” olarak tanımlanan 60 yaş ve üzeri nüfus oranının toplam nüfustaki artışını ifade etmektedir. (Moore ve Pcey, 2004: 6). 2017 yılında dünya nüfusunun yaklaşık %13’ü 60 yaş ve üzeri iken, bu oran her yıl ortalama %3 oranında artmaktadır. Günümüzde Avrupa %25 ile en yüksek yaşlı nüfusa sahipken, dünyanın diğer tüm bölgelerinde de 60 yaş ve üzeri nüfus hızla artmaktadır. Bunun sonucunda 2050 yılına gelindiğinde, dünya nüfusunun çeyreğinden fazlası 60 yaş ve üzerinden oluşacaktır. 2050 yılında yaşlı nüfusun 2,1 milyar olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2017). Günümüzde, tüm dünyada nüfusun yaklaşık %50’sinin kentlerde yaşamasıyla birlikte, yirmi birinci yüzyılın ortalarında, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun önemli oranda kentleşmiş olacağı öngörülmektedir (Phillipson, 2010: 597). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), kentlerin büyümesiyle beraber 60 yaş ve üzeri nüfusun aynı anda büyüdüğünü belirtmektedir (2007: 1-2). 2030 yılına kadar gelişmiş ülkelerde kentlerdeki yaşlı nüfusun %25’i aşacağı öngörülmektedir (Moulaert ve Garon, 2016). Bu dönüşüm birçok ülkenin kapsayıcı ve sürdürülebilir politikalar üretmesini gerektirmektedir (Arun, 2020: 1). Tüm bu veriler yaşlılıkla ilgili çalışmalarda kent ve kentleşme boyutunun yanı sıra

kentlerdeki toplumsal ve kamusal mekânlarla yaşlılar arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Kentlerde yaşayan yaşlı nüfusun artışı kentin toplumsal mekânlarında birtakım düzenlemeleri gerekli kılmaktadır.

Kentler ve kent mekânları ilk bakışta fiziki bir çevreye sahipmiş gibi görünse de bu alanlar fiziki yapılarının yanında sosyal, kültürel, ekonomik, vb. ilişkileri şekillendiren toplumsal bir temele de sahiptir. Bu yönüyle, *toplumsal mekânlar* olarak da isimlendirilebilecek kentsel mekânlar gündelik hayatı ve toplumsal pratikleri şekillendirmede son derece etkilidir. Stavrides’in (2016: 11) de belirtmiş olduğu gibi, insanlar mekânı tecrübe etmekle kalmaz, aynı zamanda mekân aracılığıyla düşünür ve hayal kurar. Harvey ise kentin mekânsal biçiminin insan davranışı üzerinde temel bir belirleyici olduğunu düşünmektedir (2008: 47).

Günümüzde kentlerdeki değişim ele alındığında, metropoliten alanlardan çok merkezli kent alanlarına doğru bir şekillenmenin olduğu, kentlerin kendi arasında ekonomik rekabetin arttığı, sermayenin kendini kent mekânları üzerinden yeniden dönüşüme soktuğu görülmektedir (Şentürk, 2019: 64-65). Sosyo-mekânsal değişimi ifade eden “kentsel dönüşüm” ise 1980’lerin ikinci yarısından itibaren başlamış ve daha sonra birçok kente sıçramıştır. Demokratik katılımın olmadığı ve hızlı bir şekilde kentlerin dönüşümünün gerçekleştiği bu süreçte yaşlılar kentsel dönüşüm çalışmalarında pek yer verilmeyen, genellikle göz ardı edilen kesim olmuştur (Kurtuluş, 2019: 80). Bu iki önemli değişimin yansıması, soylulaştırma çalışmaları da son zamanlarda dikkat çeken diğer bir konudur. Kent yaşamında meydana gelen bu değişimlerle uzun süredir kent merkezlerinde yaşayan yaşlılar hem ekonomik hem de toplumsal açıdan yeni mekânlara uyum sağlamakta zorlanmakta ve bundan dolayı da kent mekânlardan giderek uzaklaşmaktadır.

Yaşlıların kenti kullanım pratikleri değişmekte, bunun sonucunda kent içinde ve dışında farklı mekânlara itilmektedirler (Şentürk, 2019: 64-65).

Kente dair tüm bu yapılanmalar 1980 sonrası ortaya çıkan neoliberal politikalar bağlamında değerlendirilebilir. Bir toplumdaki bireylerin ekonomik düzey, eğitim, inanç, etnik köken vb. gibi özelliklerine bağlı olarak farklı mekânlarda kümelenmelerini ifade eden sosyo-mekânsal ayrışma ise neoliberalizmin kentsel alandaki en önemli çıktısı olarak ele alınabilir. Şentürk'ün de (2019: 64) belirttiği gibi, bu çerçevede kentlerde son dönemdeki ekonomik dönüşümün yanında toplumsal dönüşümün de yaşandığının ve bu durumun yaşlıları etkilediğinin en bariz örnekleri olarak düşünülebilir.

Kentleşme ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma: Sürece Yaşlılar Açısından Bakmak

Kent sosyolojisi, şehirleri, modernitenin mekânları bağlamında ele alırken, kapitalist ekonomik sistemin kentleri nasıl inşa ettiğini göz ardı etmiştir (Savage ve Warde, 1993: 34). Kent, 1970'lerden sonra Marksist literatür içerisinde kendine önemli bir yer bulmuş ve kapitalizm Castells, Lefebvre ve Harvey gibi isimlerce kent, mekân ve sermaye merkezli olarak ele alınmıştır. Bu tartışmalarda kent, kapitalist sistem içerisinde ayrı bir değişken olarak, son derece önemli bir rol oynamaktadır (Merrifield, 2017: 25). Günümüzde kentler bir yandan hızlı bir büyüme gerçekleştirirken, diğer yandan bazı kişiler veya toplumsal gruplar için yeni mücadele alanlarına dönüşebilmektedir (Phillipson, 2010: 598). Bu sebeple kentin politik bir özne olduğu söylenebilir (Merrifield, 2017: 25).

Kente dair eleştirel bakış açısı sunan bu çalışmalar kenti inşa edilmiş, yaratılmış bir çevre olarak ele almanın yanı sıra, onu bir ideoloji ve kapitalist birikim süreçleri çerçevesinde de değerlendirmişlerdir. Bu

yönüyle mekân kavramı da üretim, yeniden üretim, kolektif tüketim, yeni toplumsal hareketler ve sermaye birikimi bağlamında tartışılmıştır.

Mekânsal tartışmalar insanların deneyimlediği gündelik hayatın nasıl örgütlendiğini anlamak bakımından önemlidir; siyasi ve maddi koşullar arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturabilirler (Castells [1978], 2014). Harvey kapitalist siyasetin sürekli artı değer üretmekten genişlemesini ve kentlerin bu artı değeri hem üretmede hem de bunu soğurmasında merkezi bir rol oynadığını vurgular. Bu nedenle ki kapitalizmin gelişmesi ile kentleşme arasında anlamlı bir ilişki vardır (Harvey, 2015: 45-47). Harvey bu süreci "yeni kentleşme" pratikleri olarak isimlendirirken, bu sürecin, tüketimin aşırıya kaçmasını, her yerde tüketim mekânlarının inşa edilmesini ve kentsel dönüşümleri beraberinde getirdiğine dikkat çeker. Kendi sözleriyle bu, "*mülkiyet hırsından beslenen aşırı bireyciliğe dayalı neoliberal ahlakın, benliğin toplumsallaşması için model teşkil ettiği bir dünyadır*". Bu dünyanın sonuçları ise kentlerde yalıtılmışlık hissi, ötekileştirilme ve endişe halidir (Harvey, 2015: 56).

Neoliberal ahlak, günümüz kentlerinde maddi tüketim ürünlerden maddi olmayan davranış ve düşünme kalıplarına kadar yaşamın her alanını sarmış durumdadır. Hareket stratejisi her zaman daha fazla kazanmak ve maksimum kar elde etmek olan neoliberal politikalar devlet ve sermaye arasındaki ilişkiye odaklanır ve sermayenin baskın olduğu bir toplumsal ortam yaratır. Bu anlamda neoliberalizm, devlet müdahalesine karşı sermaye ve piyasanın çıkarlarının ideolojisi olarak tanımlanmaktadır (Filho, 2014: 25-26). Böylece kent yönetiminin neredeyse tamamının piyasa merkezli olarak hareket etmesi, kent yönetimini ekonomik ve sınıfsal bir temele indirger. Bu yapı içerisinde orta ve alt sınıflar olumsuz olarak etkilenir.

Kentin nasıl bir anlama sahip olduğu ve içerisinde yaşayan farklı kesimler tarafından nasıl deneyimlendiği ise son zamanlarda bu çerçevede sosyal, politik ve ekonomik olarak inşa edilmiş bir mekân anlayışı çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır.

Kentin sosyal olarak inşa edildiğini belirten görüşler Lefebvre'in *mekân üretimi* üzerine olan düşüncelerinden etkilenmişlerdir. Buna göre mekân kapitalist toplumlarda bir meta olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle mekânın fiziksel ve coğrafi anlamıyla tartışılması yeterli değildir, o kapitalist güçlerin üretiminin bir sonucu olarak politik bir şekilde inşa edilmektedir (Savage ve Warde, 1993). Lefebvre'in kente bakış açısı ile gündelik hayatın nasıl anlamlandırıldığına dair fikirleri "*Kent Hakkı*" olarak ifade ettiği kavramsallaştırma üzerinden de okunabilir (Torlak, 2016: 18).

Kentteki toplumsal mekânlara erişim hakkını içeren kent hakkı fikri, kent ve yaşam alanlarının kentte yaşayanlar tarafından kullanılmasına olanak tanıyan bir bakış sunar (Mitchell, 2014: 39). Böylece kent hakkı üstün bir hak olarak yapıt (oeuvre), katılım ve sahiplenme (appropriation) hakkı şeklinde ortaya çıkar (Lefebvre, 1996: 174; 2017: 151). Lefebvre'nin oeuvre (yapıt) ile kastettiği şey, *üründen* çok farklıdır. Ouvre hakkı, kentte yaşayan farklı kesimlerin, kente ve kendilerine yabancılaşmadan, kenti kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, hep beraber bir sanat eseri gibi işlemeleridir. Lefebvre sahiplenme hakkının ise özel mülkiyetle karıştırılmaması gerektiğini, (Lefebvre, 2017: 151), bu nedenle kent hakkının, kent içerisinde yaşayanlara zamanı ve mekânı tam anlamıyla kullanmalarına olanak tanıdığını (Lefebvre, 1996: 179) belirtir. Bununla birlikte, sahiplenme hakkının *kullanım değeri* ile ilişkilendirilebileceğini söyler (Lefebvre, 1996: 20). Kent hakkı, kent yaşamından bütün olanakları ile tam anlamıyla *faydalanma* hakkıdır (Lefebvre, 2017: 158). Modern

şehirlerde kamusal mekânlar giderek, içerisinde yaşayanlar tarafından değil, onlar için üretilmeye başlanmıştır. Fakat insanların daha fazlasına hakkı vardır (Mitchell, 2014: 38). İnsanların güvenlik ve serbestlik ihtiyacı, çalışma ve oyunun örgütlemesi ihtiyacı, görme, algılama, işitme gibi ihtiyaçlarını karşılamakta şehirler yetersiz kalmaktadır (Lefebvre, 2017: 119). Lefebvre'e göre kent hakkı; özgürlük hakkı, toplumsallık içinde bireyselleşme hakkı, yaşam alanı ve mesken hakkını ihtiva eder (Lefebvre, 2017: 151). Şehirlerde kullanım değerinin *değişim* değerini önceleyebilmesi, etkileşim ve karşılaşma alanlarına erişim hakkını barındıran kent hakkı ile sağlanabilir (Mitchell, 2014: 39). O, hem bir haykırış (çığlık), hem de bir taleptir (Lefebvre, 2017: 132). Haykırıştır, çünkü gündelik hayatın derin bir krize girmesi sonucu çekilen acıya karşı bir tepkidir. Taleptir, çünkü içine girilen bu krizle yüzleşip, içine yabancılaşmanın olmadığı, anlamlı ve keyifli bir hayatı yaşamak istemektir (Harvey, 2015: 30).

Harvey açısından kent hakkı ise "*şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır*". Bu hak Harvey'e göre insan hakları içinde oldukça önemli olmasına rağmen, bir o kadar da ihmal edilmiş bir haktır (Harvey, 2015: 46). Her iki düşünürün de görüşleri kent hakkını elde edebilmek için ekonomik, politik ve toplumsal anlamda kökten ve radikal bir değişimi şart koşmaktadır. Kent hakkına eklenen katılım hakkı, gündelik yaşamda en basit bir etkinlikten politik karar alma süreçlerine kadar, sakinlerin kent üzerinde *aktif* bir rolünün olduğunu savunur. Purcell'e (2003: 577-578) göre bu durum mekânın üretimi noktasında aktif bir rolü beraberinde getirir. Bugün katılım hakkında karar alma süreçlerinde sermayenin ve iktidarın ön planda olduğu açıktır.

Demokratik süreçlerde sözde var olan eşitliğe rağmen, karar verici mekanizmalarda yer alan kişi ve kurumların bu kararlar sonucunda

elde edeceği eşitsiz faydalar politik ayrımcılık olarak da değerlendirilmektedir. Yaşlıların ise kentle ilgili konularda karar alma mekanizmalarına ne kadar katılım sağlayabildiği çok az çalışılan ve genellikle görmezden gelinen bir konudur (Vanmechelen, 2012'den akt. Buffel ve Phillipson, 2018: 178; Woolrych ve Sixsmith, 2020: 19). Günümüzde, kentlerdeki hızlı ve niteliksel değişimler yaşlılar için sürekli yenilenen bir stratejik alan haline gelmekte ve yaşlıların bu stratejik alanlarda ne türden beceriler geliştirerek kentte var olabildikleri önem arz etmektedir (Şentürk ve Kurtkapan: 2017: 5).

Neoliberal kentleşme pratikleri mekânsal, ekonomik ve toplumsal ayrışmalara ve dışlanmalara sebep olurken, bu dışlanmaya dâhil olan gruplar arasında bazı yaşlılar da vardır. Kent yapılanmalarının çoğu belli bir kesime hitap ederken, toplumda oldukça önemli bir yeri olan ve gelecekte de nüfus bakımından ciddi bir artış sağlayacak olan yaşlıları dışarıda bırakmaya yönelik olarak tasarlanma tehlikesini içermektedir. Finlay ve Finn (2020) de bu konuya dikkat çekerek, yaşlı nüfus oranının kentlerde artarken, yaşlı ve mekân arasındaki ilişkinin genellikle ihmal edildiğini söylemektedirler. Onlar bu ihmali "*mekânın kör noktası*" olarak isimlendirmişlerdir. Phillipson (2004: 969; 2010: 598) kentlerde yaşayan yaşlıların diğer bireylere nazaran daha az avantajlı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Woolrych ve Sixsmith (2020) kentleşmenin hızla arttığı bir dünyada yaşlıları destekleyici mekanizmaların sağlanması gerektiğini, aksi takdirde, bu durumun onların kendilerini daha yalnız, izole olmuş ve sosyal olarak dışlanmış hissetmelerine sebep olabileceğini belirtmektedirler. Çünkü küresel piyasalarda birbirleri ile yarışan kentler tarafından üretilen toplumsal mekânlar yaşlıların da içerisinde bulunduğu pek çok toplumsal grupta dışlanmaya yönelik duyguların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Buffel,

Phillipson ve Scharf, 2012: 601). Bu nedenle kent sosyolojisi ile gerontoloji arasında eleştirel kentleşme sosyolojisinden beslenen bir bağ kurulmalıdır (Finlay ve Finn, 2020; Moulaert, Wanka ve Drilling, 2018; Phillipson 2004; Wanka vd., 2018) fakat bu konunun kentleşme literatüründe eksik kaldığı (Wanka vd., 2018) vurgulanır. Öte yandan gerontoloji disiplininde de yaşamın ilerleyen yıllarında insanların neden bir dışlama ile karşılaştıkları oldukça kenarda kalmış bir alandır (Moulaert, vd. 2018; Scharf, Phillipson ve Simith, 2005; Walsh, Scharf ve Keating, 2016: 87). Bu eleştiriye Finlay ve Finn (2020) ve Buffel ve Phillipson (2018) da dile getirmektedir. Bu sebeple kent sosyolojisinin gerontolojiden, gerontolojinin de kent sosyolojisinden öğreneceği çok şey vardır (Wanka vd., 2018: 28).

Kentlerde yaşlılara yönelik ortaya çıkabilecek bir diğer dışlama türü, yaşlılara atfedilen "pasif" veya "bağımlı" gibi sıfat belirten söylemlerden kaynaklanmaktadır. Bu süreçlerde hiçbir toplumsal grubun ihmal edilmemesi veya kenara itilmemesi insan hakları açısından da oldukça temel bir meseledir. Kapsayıcı toplum kuramı bağlamında düşünüldüğünde, aslında bu durumun bir hak ihlali olduğu söylenebilir. Tekeli'ye (2014: 203) göre insan hakları gibi kavramların soyut kavramlar olmaktan çıkıp somut bir hale bürünmesi yaşadığımız yerlerde yaşam pratiğine dökülmesiyle gerçekleşebilir. Bundan dolayı kent mekânları insan haklarının yaşama geçirildiği önemli yerlerdir.

Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar: Uygulamalar ve Eleştiriler

Kentte yaşlanmaya ilişkin çalışmaların 1970'li yıllardan itibaren teorik ve ampirik olarak yoğunlaştığı görülür. Lui vd. (2009) son zamanlarda yürütülen yaşlılık çalışmalarında bu konunun giderek daha fazla çalışılan bir alan haline geldiğini ve gerek yaş dostu bir

çevrenin nasıl oluşturulabileceği, gerekse oluşturulacak bu çevrenin devamlılığının ve sürdürülebilirliğinin nasıl sağlanacağına literatürde yoğunlaştığını belirtirler.

Son yıllarda “Yaş Dostu Kent”, “Yaş Dostu Topluluk” veya “Yaş Dostu Toplum” isimlendirmeleri kentte yaşlanma, politikalar ve yaşlılık söylemlerine eklenen en son tartışmalardandır. Lui ve arkadaşları “Yaş Dostu Kent” ve “Yaş Dostu Topluluk” kavramlarının aynı anlamda kullanıldığını tespit etmişlerdir. Buna göre WHO “Yaş Dostu Kentler” kavramsallaştırmasını kullanırken, Kanada’da kavramın “Yaş Dostu Topluluk” ve ABD’de “Yaşanılabilir Topluluklar/Toplumlar” şeklinde, İngiltere’de ise “Hayat Boyu Çevre” şeklinde kullanıldığı görülmüştür (Lui, Everingham, Warburton, Cuthill ve Bartlett, 2009). Bazı kaynaklarda ise “Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar” tercih edilmektedir (Bkz: Finlay ve Finn, 2020; Woolrych ve Sixsmith, 2020). Farklı şekillerde kavramsallaştırılsa da, her bir kavram genel itibari ile aynı anlamı ifade etmekte ve ister genç olsun, isterse yaşlı, tüm yaş gruplarını kapsayacak şekilde bir kent yaşamının oluşturulmasına işaret etmektedir. Türkiye’de ise bu çalışmaların, daha çok, yaşlılık çalışmalarına eklenmesinin bir sonucu olarak “Yaş Dostu Kent” ifadesinin yanında, “Yaşlı Dostu Kent” kullanımının da yaygın olduğu görülmüştür (Bkz: Akoğlan Kozak, Acar ve Zencir, 2019; Akyıldız, 2016; Durdubaş, 2015). Bu çalışmada ise hem fiziki hem de sosyal unsurları işaret eden “Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar” (YDKT) şeklindeki kullanım tercih edilmektedir.

Yaş dostu kentler tartışmaları WHO’nun 2005 yılında yayınladığı bildiri ile dikkat çekmiştir. WHO 2005 yılında duyurduğu ve hemen araştırmaya başladığı, aralarında İstanbul’un da bulunduğu, 33 şehirde yürüttüğü *Yaş Dostu Şehirler Projesi*’ni 2007 yılında yayımlamıştır. O günden bugüne küresel yaş dostu kentler ağı ile yerel yönetimler oluşturulan ağa katılım sağlayabilmektedir. Bu ilgi son yıllarda

giderek büyümektedir.

WHO’nun YDKT yaklaşımı kentlerde yaşayanların yaşam kalitelerini artırma amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik bakımından olanakları iyileştirerek *aktif yaşlanmayı* teşvik etmektedir (WHO, 2007: 1). WHO aktif yaşlanma kavramını yerel yönetimler vasıtasıyla uygulamaya geçirmeyi amaçlayan ilk girişim olma özelliği taşımaktadır (Moulaert ve Garon, 2016: 6). WHO yayınlamış olduğu bildiride yaşlıların kendi deneyimlerinden elde ettiği veriler doğrultusunda kentte yaşlanmaya dair sekiz kıstas belirlemiştir. Bunlar, dış mekânlar ve binalar; ulaşım, konut ihtiyacı; sosyal katılım, saygı ve sosyal içermeye, sivil katılım ve istihdam, iletişim ve bilgi akışı, topluluk desteği ve sağlık hizmetleridir (WHO, 2007: 1).

Yaş dostu kent ve çevre tartışmaları, özellikle WHO’nun 2005’teki girişiminden sonra ilk başlarda Avusturya ve Kanada gibi yaşlı nüfus bakımından yoğun olan ülkeler olmak üzere (Lui vd, 2009; Levasseur vd.,2017), dünya genelinde de dikkat çeken bir konu haline gelmiştir (Menec, Menas, Keating, Parkhurts ve Eales, 2011; Nieboer ve Cramm, 2018). Öte yandan gerek dünyada (bkz: Buffel, vd., 2012; Coleman, 2015) gerekse Türkiye’de yaş dostu kent çalışmaları özellikle son on yılda yoğunlaşmış ve bu alanda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (bkz: Öztürk ve Kızıldoğan, 2017; Tunçer, 2017; Tatal ve Üstün, 2009).

YDKT tartışmalarına daha ayrıntılı bakıldığında, ilk olarak yaşlı sağlığı ve çevre arasında yapılmış çalışmalar dikkat çekmektedir. Menec vd. (2011) yaş dostu kentler bildirgesinde yer alan kriterler ile ekolojik yaklaşımı bir arada kullanarak bu alanın yaş, cinsiyet, gelir, fonksiyonellik, vb. gibi faktörlerden ayrılamayacağını belirtmektedir. Levasseur vd. (2017) ise Kanada’da yaş dostu bir kentte aktif yaşlılık

için sağlık eşitliği, pozitif sağlık ve sosyal katılımın yaşlılar için önemli olan temel konular olduğunu belirlemişlerdir.

Ulusal literatürde ise Tatal ve Üstün'ün (2009) YDKT bağlamında Eskişehir'de yapmış olduğu araştırmada fiziki yapıların ve binaların özellikle ulaşılabilirlik açısından yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Öztürk ve Turan Kızıdoğan (2017), Eskişehir'de yapmış oldukları yaşlılık ve mekân arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında ise yaşlıların kentsel mekânlara katılmalarının yaşlı sağlığı ve yaşam kalitesi açısından oldukça önemli olduğunu ortaya koymuşlardır.

Yaşlılık ve mekân (yer) arasındaki ilişkiye dair, ulusal literatür incelendiğinde, yaşlıların sosyal çevresinin ve kentteki fiziki mekanların yaşlının psikolojik, sosyal ve ekonomik durumlarını ve sağlığını nasıl etkilediğine dair spesifik çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

Öte yandan yaş dostu kent çalışmaları sadece sağlık alanı ile sınırlı kalmamış, bunun ötesine geçerek, çevre tasarımı ve mekân algısını da kapsayacak şekilde genişlemiştir (Lui vd. 2009: 116). Yaşlıların gereksinimlerine yönelik olarak yapılandırılmış bir dış mekân fiziksel veya psikolojik anlamda farklı ihtiyaçları olan pek çok yaşlı için çok önemlidir (Düzenli ve Alpak, 2017: 1). Bu nedenle yer (mekân) ve yaşlılık arasındaki ilişki hem fiziksel hem de psikolojik açıdan değerlendirilmelidir (Smith, 2009: 11). Yerleşim yerinden duyulan doyum, yaşam kalitesinin pek çok bileşeninden bir tanesidir. Hem kendi içerisinde hem de yaşlılıkta iyilik haline etki eden diğer etmenler arasında oldukça önemli bir konumdadır. Temel haklar bağlamında da ele alınabilecek olan konut ve yerleşim yerinin fiziksel kalitesi vazgeçilemez/devredilemez bir *hak* olarak değerlendirilir (Lawton, 1980: 309-310).

Görüldüğü gibi yaş dostu kentler öne sürmüş olduğu kıstaslar ile yaşlılığa yönelik

ortaya çıkabilecek mücadele alanlarına dair kapsamlı bir teorik çerçeve sunarken, bunu pratik yaşamda test edecek pek çok çalışma yapılmıştır. Hatta Woolrych ve Sixsmith'in ifadesiyle, YDKT yaşlıların yerinde yaşlanmasını destekleyen kentsel ortamı oluşturabilmek adına kilit bir politika haline gelmiştir (2020). Fakat yaş dostu kentler teorik olarak son derece ideal bir yaklaşım sunarken, pratikte ise bu uygulamaların hayata geçirilmesi bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadır. Diğer bir ifade ile YDKT programının hayata geçirilmesinde teori ve pratiği bir araya getirme noktasında birtakım zorluklar söz konusudur. Buradaki eksikliği anlayabilmek içinse, sosyal adalet mefhumuna yaslanan eleştirel kentleşme teorileri ile yaşlılık çalışmaları arasındaki bağlantıyı desteklemek gerekmektedir.

YDKT'ye yönelik eleştiriler birkaç başlık altında toplanabilir. Bu eleştiriler; programın "ideal şehir" sunduğu (Buffel vd, 2012), toplumsal değişim süreçlerini göz ardı edip, her yerde aynı kriterleri geçerli kıldığı (Scharlach, 2016) ve yaşlıların heterojenliğini hesaba katmadığı (Woolrych ve Sixsmith, 2020) gerekçeleriyle temellendirilmektedir. Dahası YDKT'ye yönelik son yıllarda uluslararası literatürde oldukça eleştirel yaklaşımlar sunulmuştur. Bu yaklaşımların temel savı, neoliberal bir dünyada yaşamamızdan kaynaklı olarak ortaya çıkan kentleşme dinamiklerinin YDKT uygulamaları noktasında bazı kısıtlılıklara sebep olması (Buffel ve Phillipson, 2018; Joy, 2017; 2021; Moualart ve Garon, 2016) ve programın kendisinin neoliberal rasyonaliteye çekici gelmesidir (Joy, 2017; 2021). Bununla birlikte YDKT *aktif yaşlanma* anlayışına temellendiği için *yaşam seyri* perspektifinden eksik kaldığı (Arun, 2021; Moulaert vd., 2016) da eleştirilen konular arasındadır.

Buffel ve arkadaşlarının (2012: 598-601) da belirtmiş olduğu gibi, YDKT her ne kadar demografik değişim karşısında kent planlaması ve yönetimine dair bir

farkındalık oluşturma amacı gütsen de hızlı küresel etkilerin ve ekonomik değişimlerin yaşandığı, farklılıkların ve zıtlıkların bir arada barındığı modern kentlerde yeterince değerlendirilmemiş bir programdır. Bu nedenle onlar programı “ideal şehir” sunduğu için eleştirirler. Bu ideal şehir ise evrensel kriterlere göre inşa edilmekte, farklılıkları göz ardı edebilmektedir. Konuya benzer bir yorum getiren Scharlach (2016) bir kenti yaş dostu yapacak unsurların toplumdan topluma değişebileceği, fakat bu noktada YDKT rehberinin yeterince açık olmadığını söyler. Yaşlılık deneyiminin heterojenliği ve bunun eşitsizliğe olan etkilerinin anlaşılması noktasında (Liira vd. 2018) YDKT’nin sınırlı bir görüşe sahip olduğunu tartışılmaktadır. Bu heterojenlik yaşlanma süreci boyunca ortaya çıkabileceği gibi, aynı zamanda bir toplulukta veya kentte sosyal, kültürel veya politik süreçler yoluyla da ortaya çıkabilir (Woolrych ve Sixsmith, 2020: 24).

Tüm bunlardan dolayı, YDKT, ekonomik tasarruf planlarından kaynaklı olarak ortaya çıkabilecek baskılar, politik engeller, tek tipleştirilmeler ve yaşçı (ageist) tutumlar gibi kısıtlılıkları da göz önünde bulundurmalıdır (Buffel ve Phillipson, 2018: 178). Joy (2021) ve Buffel ve Phillipson (2016) YDKT programının uygulanmasındaki problemleri daha derinlikli anlayabilmek adına eleştirel kentleşme literatürüne ihtiyaç olduğunu vurgular. Merkezi devlet rasyonalitesi ile yerel yönetimler ve kâr amacı gütmeyen yerel kuruluşlar arasındaki ilişkiler ise bu noktada oldukça önemli aktörler olarak görünmektedir.

Kentleşme sürecinde etkili olan ekonomi politiğin yaş dostu kentler oluşturabilme noktasında eleştirel bir okumasının ortaya konması son derece önemlidir. Phillipson’ın da belirttiği gibi, yeni “kent çağı”nın yaş dostu kentler inşa ederek farklı yaş ve sosyal gruplara dâhil olan bireyleri ne kadar bir araya getireceği ve ne türden fırsatlar

yaratabileceği muğlaktır. Çünkü hizmet ve kaynaklara erişime olan eşitsizliklerden kaynaklanan kent mekânlarındaki çatışmalar butürden uygulamaların hayata geçirilmesinin önündeki engellerdir. Kentlerdeki yenileme çalışmaları, konut yapma tarzındaki değişim, şehir merkezlerinin dönüştürülmesi ve soylulaştırma gibi pratikler bu noktada önemli parametreler olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca, şehirdeki değişim ve dönüşüm noktasında yaşlıların karar alma süreçlerine katılım noktasındaki eksiklikleri onların kente yabancılaşması ve güçsüz hissetmeleri ile sonuçlanabilme tehlikesini taşımaktadır (Phillipson, 2016: viii).

Modlich (2011) ve Scharlach (2012), YDKT’deki eksikliklerin genel olarak merkezi hükümetlerin maliyet azaltma politikaları ekseninde, yerel yönetimlere sağlamakta zorlandığı kaynak ve desteklerin yetersizliğine bağlamaktadır (Akt. Joy, 2021). Bu nedenle merkezi yönetim ve yerel yönetim arasındaki güç, kaynak ve destek konularındaki çatışmalar veya anlaşmazlıklar, bu programın uygulanma noktasında zorluklara yol açabilmektedir. Joy programın yerel ölçekte uygulanmaya çalışıldığında altyapı eksiklikleri, ulaşımındaki kısıtlılıklar, vb. gibi sebeplerle yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını, çünkü YDKT’nin “yaşlanma sorunu”nu yerel politika ve aktörelere devrettiğini (2021: 4-5) ifade etmektedir. Hızlı bir demografik dönüşümün yaşandığı dünyada, kent ölçeğindeki siyaset, politika ve yönetimin, gereksinim ve ihtiyaç doğrultusunda oldukça heterojen bir profil sergileyen yaşlı yetişkinlere ne kadar cevap verebileceğini anlamak önemlidir. Fakat YDKT, politik kurumlar ve aktörler ile kâr amacı gütmeyen kuruluşların yaş dostu bir çevreyi inşa etmedeki rollerinin neler olabileceği noktasında yeterince açık değildir (Joy, 2017).

Bir diğer açıdan program kentlerde yaşayan bireylerin yaşam kalitelerini artırma amacıyla yola çıkmıştır. Fakat neoliberalizmin tüketime

odaklanması ve insan hayatındaki en mikro alanları dahi ekonomik bir rasyonaliteye dönüştürmesi yaşam kalitesinin ayrıcalıklı sınıflar tarafından deneyimlenen bir durum olmasıyla sonuçlanmaktadır. Tüketimin, turizmin, kültürel ve bilgi temelli endüstrilerin kentsel ekonomi politikte temel bir yaklaşım haline gelmesi, kentsel yaşam kalitesinin kendisini de bir tüketim nesnesi haline getirmektedir (Harvey, 2008: 31).

Tüm bunlar kısaca ifade edilecek olursa, YDKT'nin uygulanmasındaki en büyük sorunun küresel çapta uygulanan yeni kentleşme politikaları olduğu söylenebilir. Bu sebeple yaş dostu kentler programını uygulamak kent yönetimi, programı ve tasarımı açısından oldukça zorlu bir mücadele alanı gibi görünmektedir (Buffel vd., 2012: 601). Özellikle de kentsel çevrelerde giderek büyüyen eşitsizliklerin toplu etkisi ve yerel yönetimlerin bütçe kısıtlama politikaları gelecekteki yaş dostu kent uygulamaları hakkında soru işaretleri uyandırmaktadır (Buffel ve Phillipson, 2018: 175).

YDKT konusunda ileri sürülen son tartışma ise *aktif yaşlanmaya* dair olan eleştirileri içermektedir. Yaş dostu kent uygulamalarındaki aktif yaşlılık düşüncesinin genellikle yaşlı vatandaşlara karşı neoliberal devletin yükümlülüklerini azaltarak bu sisteme fayda sağlayan aktörler yaratma potansiyeli taşıdığı (Finlay ve Finn, 2020), yaşlıları birer neoliberal özne olarak yeniden üreten bir program olma (Joy, 2021: 5) tehlikesini taşıdığı düşünülür.

YDKT'nin aktif yaşlanma prensibinden hareket etmesi (Arun, 2021; Buffel vd., 2012; Joy, 2021; WHO, 2007) programın yaşlıları sağlık problemleri olan bireyler olarak negatif bir yaşlılık algısı çerçevesinden çıkarıp, aktif ve kendine yeten insanlar olarak pozitif bir çerçeve içerisine almaya çalışmaktadır (Joy, 2017: 43). Fakat bu kavram birkaç bakımdan tartışılmalıdır. İlki, Joy'un (2021) da belirtmiş

olduğu gibi, aktif olmayan birey neoliberal rasyonaliteye fayda sağlamaz. Bu da yaşlanan bedenin sosyal sistem için bir risk olarak düşünülmesine yol açabilir.

İkincisi, yaşlıların sosyal, kültürel, ekonomik, güvenlik, sağlık ve benzeri yönlerden mümkün olduğu kadar aktif olmasını ifade eden bu kavram, bireyin sorumluluğunu yapısal faktörlerin dışına; doğrudan kendisine atfetmektedir. Her ne kadar pozitif bir anlamı ihtiva ediyormuş gibi görünse de politik bir duruşu da sergilediğini belirtmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle, aktif yaşlılık kavramı ekonomik sorumluluğu devletten alır ve bireyin kendisine yükler. Aktif birey sağlıklı, ekonomik katkı sağlayabilen ve kendi ihtiyaçlarını kendisi rahatlıkla görebilen, böylece sağlık ve hizmet giderlerini de kendisi karşılayabilen bir bireydir. Bu nedenle sağlıklı yaşlanma, üretici yaşlılık ve başarılı yaşlanma gibi medikal söylemlerle ilişkilidir ve genellikle bir arada ele alınır. Arun'un belirtmiş olduğu gibi, aktif ve başarılı yaşlanmanın bir arada ele alınması, sınıf ve toplumsal cinsiyet olgularını görmezden gelmektedir. Çünkü kente aktif katılım fiziksel, ekonomik veya toplumsal cinsiyetten kaynaklı olarak sağlanamadığında, aktif katılımı sağlayamayan kısım *başarısız* olarak nitelendirilebilmektedir (Arun, 2021: 74-75). Dolayısıyla kente katılım sağlamada yaşlı bireyin zorluk çekmesi, yapısal faktörlerin dışına, kendisine atfedilmekte, bu da *özneleri kurbanlaştırmak* anlamına gelmektedir (Arun, 2021: 74-75; Moulaert vd., 2016: 289).

Üçüncü olarak ise, bu çerçeve beraberinde "kazanana" ve "kaybedenleri" getirir ve dışlayıcı ve ayrımcı tutum oluşturma eğilimini besler (Walker, 2016). Bu açıdan bakıldığında yaşlılığın kendisinin neoliberal dönemde aktiflik üzerinden inşa edildiği ve bu nedenle aktif yaşlanma söylemlerinin politik olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, Finlay ve Finn'in (2020: 2) de belirtmiş olduğu gibi, yerinde yaşlanma prensibinin daha kapsamlı bir

uygulaması olan YDKT gibi uygulamalara yeni sermaye yatırımları ve büyüme biçimleri bir çözüm gibi sunulurken, sağlık harcamaları ve sosyal altyapı harcamalarındaki giderler ve devletin sorumluluğu minimize edilir.

Kesişimsellik ve Hak Temelli Bakış Açısı

Kentlerde yaşayan yaşlıların deneyimlerini; karşılaştıkları fırsat ve avantajları yahut dışlanma, ayrımcılık veya eşitsizlikleri daha iyi anlayabilmek adına, bireysel ve yapısal faktörlerin kümülatif bir şekilde yaşlılık döneminde nasıl bir rol oynadığı çok önemlidir. Bu noktada genel anlamda gerek sosyal bilimlerde gerekse daha özel olarak yaşlılık çalışmalarındaki kesişimsellik (intersectionality) kavramının bu eşitsizlikleri anlamadaki rolü büyüktür. Kesişimsellik; yaş, cinsiyet, sınıf, ırk, gibi sosyal kimliklere dayalı (Hankivsky ve Cormier, 2011: 217), yaşam deneyimlerini ve fırsatlarını, kümülatif bir biçimde şekillendiren yapısal engellerle kesişen ve farklı sosyal kategorilerde yer alan bireyleri anlamayı sağlar (Woolrych ve Sixsmith, 2020: 24). Yaş dostu kent oluşturma amacıyla bulunan çoğu girişim ise farklı etnik veya düşük gelirli yetişkinlerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında başarı sağlamakta zorlanmaktadır (Lehning, Simith ve Kim, 2016: 9). Hatta özellikle göçmeler, mülteciler veya yoksul bölgelerde yaşayan insanların yaşamış olduğu sosyal ve mekânsal dışlanma, yaş dostu politikaların geliştirilmesi konusundaki tartışmalarda eksik kalmıştır (Buffel ve Phillipson, 2018: 182). Çünkü programın aktif yaşlanma prensibi mülteciler, dul yaşlı kadınlar, işsizler, yoksullar gibi, yapısal sebeplerde aktif olamayan toplumsal kesimleri başarısız sayma riskini taşır (Arun, 2021: 74). Bu nedenle kesişimsellik kavramı sosyo-kültürel açıdan ortaya çıkan yaş, toplumsal cinsiyet, sosyo-ekonomik statü, etnisite, vb. gibi farklılıkları analiz etmede kavramsal bir bakış açısı sunar (Woolrych ve Sixsmith, 2020: 24).

YDKT programının aktif yaşlanma prensibine dayanması ile eleştiren Arun (2021: 75), yaşlanmanın yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu ve yaşamın ilk yıllarındaki kazanım ve zorlukların yaşamın ilerleyen dönemlerine sirayet edeceğine vurgu yapar. Bu açıdan o, yapısal eksiklikler, sınıf ve toplumsal cinsiyetin kesişimi ile meydana gelebilecek her türlü avantaj ve dezavantajlar noktasında *İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri*'nin yol gösterici olabileceğini belirtir.

Bugün modern kentler ve yaşamın ilerleyen yıllarındaki mücadele alanlarına dair kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır (Phillipson, 2010), fakat hala kent sosyolojisi ve gerontoloji arasında sistemli bir ilişki nadiren oluşturulabilmektedir (Phillipson, 2004).

YDKT rehberindeki sekiz kriterden bir tanesi yaşlılar da dâhil olmak üzere, tüm sosyal grupların kentsel konularda söz sahibi olmasını ifade eden *katılım hakkı*dır. Yaşlı vatandaşlar ve devlet arasındaki toplum sözleşmesi (social contract) yaş dostu uygulamaların konusu olmalıdır (Joy, 2021: 6). Buffel ve arkadaşlarının (2012: 607) da belirttiği gibi, YDKT yaklaşımının mevcut potansiyellerini yerine getirebilmesi ve kentlerde yaşayan yaşlıların da dâhil olduğu tüm toplumsal grupların yaşam kalitelerinin artırılması için yeni bir kentsel vatandaşlık anlayışının geliştirilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Burada ise Lefebvre'in kent hakkı düşüncesinden ileri gelen bir yön yol gösterici olabilmektedir. Çünkü YDKT'deki katılım hakkı ile kent hakkı yaklaşımındaki sahiplenme ve katılım hakkı gibi kavramlar birbirleri ile yakından ilgilidir. Kent hakkı, temel bir hak olarak yurttaşlık, hemşerilik, vatandaşlık haklarına dâhildir. Joy'un da belirtmiş olduğu gibi, kent hakkı, hizmetlerin ve olanakların yeniden dağıtımındaki karar alma süreçlerine vatandaşların demokratik katılımını mümkün kılan geniş anlamdaki bir vatandaşlık yaklaşımını ihtiva eder (Işın, 2008'den akt. Joy, 2017: 46). Yaş dostu kentler

programının daha etkili olabilmesi, kent vatandaşlığı ve hakları ile kentte yaşamın getireceği faydaları ele alarak mümkün olabilir (Phillipson, 2010). Yaş dostu kentler, kent planlamasında ve politikalarında yaşlıları karar alma süreçlerine dâhil etmeye olanak vererek, onların güçlenmelerini sağlamalıdır (Phillipson, 2016).

Bugün ortaya çıkan kentsel pratiklerde yaşlı bireyin ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan pek az yönetim politikası bulunmaktadır. Buffel ve arkadaşları (2012) kentleri daha “yaş dostu” yapabilmek için radikal girişimlere ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Kentsel yeniden üretim politikaları yaşlıları, içerisinde yaşadıkları kent ile bütünleştirerek, onların deneyim ve tecrübelerinden faydalanılarak geliştirilmelidir. Buffel ve Phillipson (2018: 180) bu noktada yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde önemli paydaşlarla (stakeholders) yapılacak iş birliğinin sağlanması gerektiğini savunurlar. Dahası, Fudge vd, (2007) yaşlılar için ve yaşlılar hakkında bir çalışma yapılmasını değil, yaşlıları merkeze alarak, onlarla birlikte veya onlar tarafından yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir (akt. Buffel ve Phillipson, 2018: 183; Buffel vd., 2012).

Modern kapitalist kentlerde yaşlı ve yaşanan mekâna ilişkin *yaşam seyri perspektifi* ile (Arun, 2021), bölgesel farklılıkları ve yapısal faktörleri de göz önünde bulundurarak yaş dostu politikalar geliştirilmelidir. Bu sebeple modern kapitalist toplumlarda yaşlı ve mekân arasındaki ilişkiyi ele alacak daha geniş bir perspektife ihtiyaç vardır. Hak temelli yaklaşımlar bunlardan bir tanesidir. Dahası toplumu daha yaşanılabilir ve elverişli hale getirmek üzere uygulanan dönüştürücü (transformative) paradigmadan hareket edecek çalışmalara da ihtiyaç vardır. Çünkü dönüştürücü paradigma, özneleri çalışmanın içerisine dahil ederek, onlarla birlikte hareket eder. Kent hakkını tam anlamıyla pratik etmede ve toplumsal mekânlara katılım, erişim ve ulaşım hakkını elde etmede bugün

dönüştürücü paradigmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç ve Tartışma

Nüfus yaşlanması ve kentlerdeki hızlı nüfus artışı ile meydana gelen küresel değişimler, kentte yaşlanma konusunu giderek daha fazla çalışılması gereken bir alan haline getirmiştir. Yaşlı yaşam mekânları arasındaki etkileşime odaklanan çalışmalar gerek fiziksel gerekse sosyal anlamda alt yapı eksikliklerinin giderilerek, yaşlıların da dâhil olduğu tüm yaş grupları için uygun bir kent yaşamının nasıl olması gerektiğine dair bir tartışma alanı yaratmıştır. Bunlardan bir tanesi de giderek daha fazla büyüyen bir ağa sahip olan WHO'nun geliştirdiği YDKT yaklaşımıdır. Kent yaşamına dair toplumsal bir program olma özelliği taşıyan WHO'nun YDKT yaklaşımının, aktif ve başarılı yaşlanma kavramlarına temellenerek, yaşlılığı negatif bir algıdan pozitif bir algıya taşımak istediği söylenebilir. Bununla beraber, yerinde yaşlanma düşüncesini de içerisinde barındırması ve bunu uygulamaya taşıma hedefi programın birçok çalışmanın ana teması haline gelmesinde etkili olmuştur. Fakat WHO'nun YDKT programının hem aktif yaşlanmaya temellenmesi hem de teoride hedeflediği amaçları uygulamaya taşıma noktasındaki zorluklar tartışmalara sebep olmuştur. Çünkü aktif yaşlanma düşüncesi beraberinde sağlıklı, üretici ve başarılı yaşlanma tartışmalarını doğurur. Başarılı yaşlanma veya sağlıklı yaşlanma söz konusu olduğunda, bu sözcüklerin diğer taraftan bir “başarısız”, bir “sağlıksız” olanı da hatırlattığını unutmamak gerekir. Yaşlılıkta yaş ilerledikçe kayıplar daha fazla olabilmekte ve bu nedenle yaşlının yaşamında fiziksel, bilişsel, sosyal, ekonomik anlamda değişiklikler meydana gelebilmektedir. Bunlardan kaynaklanan sebepleri minimize edebilen yaşlının “başarılı”/“sağlıklı”, diğerlerinin “başarısız”/“sağlıksız” olarak nitelendirilmesi ayrımcı ve dışlayıcı bir bakış açısını doğurma riskini taşır. Ekonomik anlamdaki kayıplar ve kadınların erkeklerden daha fazla yaşaması

(bkz: yaşlılığın kadınsallaşması) gibi faktörlerle beraber düşünüldüğünde, başarılı ve aktif yaşlanma kavramları, hatta üretici yaşlılık kavramı, yaşamın ilerleyen dönemlerinde belli bir kesime karşı olan ayrımcılığı körükleme tehlikesini doğurabilir. Bu nedenle başarılı yaşlanma gibi kavramsallaştırmalar, üretme ve aktivite yeteneğini kaybetmiş, fiziksel engelleri olan veya kısaca aktif *olmayan* diğer tüm toplumsal grupları da kapsayacak bir anlam çerçevesine taşınmalıdır. Bunu yapabilmek için bireysel faktörleri değil, en temelde, yapısal ve yaşam boyunca kümülatif olarak biriken dezavantajları değerlendirmek gerekmektedir.

Benzer bir tartışmayı Arun (2021) ve Moulaert ve arkadaşları (2016) da yürütmektedir. Arun'un (2021) belirttiği gibi toplumsal yapıda görülen eşitsizlik ve dengesizliğin yaşamın tüm evrelerine yansması yaşam seyri perspektifi ile ele alınması gereken bir konudur. Çünkü kişinin yaşamında mevcut olan eşitsizlikler yaşlılık dönemine de taşınmaktadır. Moulaert vd. (2016) ise güçlendirme (empowerment) yaklaşımından hareketle hem aktif hem de sağlıklı yaşlanmanın güçlü yanlarına dayanarak yaşam seyri perspektifi ile bütünleşmiş bir bakış açısını önerirler. Onlar bu yaklaşımın yaşlılık profillerindeki farklılığı ön plana çıkaracağını ve böylece aktif ve sağlıklı yaşlılık anlayışındaki sınırlılığın ötesine geçebileceğini vurgularlar.

Son yıllarda kentlerde yaşanan değişimler ve neoliberal rasyonalite ise yaşlılık dönemine sirayet eden eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Harvey'in dile getirdiği gibi, yaşam kalitesinin kendisinin dahi bir tüketim ürünü haline gelmesi (2008), kentlerdeki tüketim kültürünün, akışkanlık ve hızlı akan şehir yaşamının tüm topluma nüfuz etmesiyle kendisini belli etmektedir. Kentlerin giderek özelleşmiş kamusal mekânlar halini alması (Harvey, 2015), kent mekânlarına ve imkânlarına erişimde sınıfsal ve toplumsal eşitsizliğe neden olmaktadır.

Tüm bunlar kent sosyolojisinde geniş çaplı tartışılan meseleler iken, yaşlılar birer özne olarak çoğu zaman bu konunun dışında kalmaktadır. Meselenin yaş dostu kentler tartışmalarına uzanması ise tam da burada karşımıza çıkmaktadır. Sermaye birikim süreçleri, soylulaştırma, kentsel dönüşüm ile birlikte pek çok toplumsal grup yerinden edilmektedir. Yaşlanma çalışmalarındaki "yerde yaşlanma" kavramsallaştırmasının, güncel uygulamalarından bir tanesi haline gelen YDKT programının (Moulaert vd, 2018) potansiyellerini yerine getirebilmesi için günümüz şehircilik anlayışında da radikal değişikliklere ihtiyacın olduğu aşikârdır. Dolayısıyla bu programın mevcut hedeflerini yerine getirebilmesi için kentsel değişimde özne olarak, yaşlıların, hatta tüm toplumsal grupların fikirlerinin alınacağı bir vatandaşlık katılımını sağlayabilmesi, bunun için imkânlar yaratabilmesi gerekmektedir. Bu yolda atılacak önemli adımlardan bir tanesi ise, özellikle yaşlılık başlığı altındaki dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılması olabilir. Fakat Türkiye gibi, sivil toplumun öneminin henüz tam olarak kavranmadığı ülkelerde, bunun da öncesinde atılması gereken adımın, yaşlılık başlığı altındaki kar amacı gütmeyen kuruluşların yaygınlaşmasını sağlamak olabilir. Hatta bunun da ötesine gidilerek, Lui ve arkadaşlarının (2009) ve Buffel ve Phillipson'ın (2016) önerdiği gibi, yönetimdeki yerel paydaşlar ve özel sektörün dahi senkronize iş birliği oldukça önemli olacaktır. Böyle bir model ekonomik tasarruf planlarından kaynaklı olarak ortaya çıkabilecek baskı ve politik engelleri (Buffel ve Phillipson, 2018; Woolricyh ve Sixsmith, 2020) aşabilmede etkili olabilir. Tüm bunlar aslında bir taraftan yaş dostu kentler oluşturma önündeki zorlukları ortaya koyarken ve bu konuda bir farkındalık ortaya koymaya çalışırken, diğer yandan bu yazının en başında belirttiği gibi, yeni kentleşme sosyolojisi ile gerontoloji çalışmaları arasındaki bağın güçlendirilmesini, teori ve pratikte birbirini tamamlayan çalışmaların

yapılması gerektiğini göstermektedir.

Şimdiye kadar yapılan tartışmalardan hareketle, bu çalışmanın önerisi ilk olarak, yukarıda bahsedilen iki disiplin arasında sahaya dayalı çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiğidir. Kentte yaşlanmaya eleştirel yaklaşımlar her iki disiplin içerisinde görece eksik kalmış bir alandır. Oysaki bu iki disiplinin kesişiminden doğacak bakış açısı, gittikçe yaşlanan dünyada eşit yaşam koşullarını oluşturabilmek adına iyi bir başlangıç olacaktır. İkinci olarak ise kent hakkı perspektifindeki, bireyleri karar alma süreçlerine dâhil etme anlamını ifade eden katılım hakkının yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilen grupları da kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Dahası, bu çalışma, dönüştürücü (transformative) paradigmadan hareketle ulusal, yerel, bölgesel ve akademik çalışmalara yaşlıların kendilerinin dâhil edilerek çalışmalarının gerçekleştirilmesini savunmaktadır. Arun'un belirtmiş olduğu gibi, kentte yaşayan ana aktörlerden bir tanesi olan yaşlılar, yönetimlerin değerlendirme, izleme ve geliştirme çalışmalarında rol almalıdır (2021: 76). Böylece kentsel hakları deneyimlemede gerçek yaşam eyleyenleri olarak yaşlılar daha fazla söz sahibi olabilecek ve kendilerini ifade edebileceklerdir.

Kaynakça

- Akoğlan Kozak, M , Acar, D , Zencir, E . (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Konsepti . Turizm Akademik Dergisi , 6 (2) , 99-114 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/touraj/issue/50389/577894>.
- Akyıldız, N. A. (2015). İnsan-Mekân İlişkisi Bağlamında 'Yaşlı Dostu Mekânlar'. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Arun, Ö. (2020). Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Bir Toplumda Yaş Dostu Çevreler Ve Hizmetler Yaratmak. İstanbul: Research Worldwide İstanbul.
- Arun, Ö. (2021). Yaşlanma Göstergeleri. İçinde İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri (Ed. Bahar Özden Coşgun Ve Gülin Özdemir Eroğlu). Ankara: Emsal Matbaa.
- Buffel, T., Phillipson, And C. Scharf, T. (2012). Experiences Of Neighbourhood Exclusion And Inclusion Among Older People Living in Deprived Inner-City Areas in Belgium And England. *Ageing And Society*, 33: 89-109.
- Buffel, T. And Phillipson, C. (2016). Can Global Cities Be 'Age-Friendly Cities'? *Urban Development And Ageing Populations. Cities*, 55, 94-100.
- Buffel, T. And Phillipson, C. (2018). A Manifesto For The Age-Friendly Movement: Developing A New Urban Agenda. *Journal Of Aging & Social Policy*, 30:2, 173-192, <https://doi.org/10.1080/08959420.2018.1430414>.
- Castells, M. (2014 [1978]). *Kent, Sınıf, İktidar* (Çev. Asuman Türkün). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Coleman, v. J. (2015). *The Greying of American Cities: Evaluating Built Environment Indicators for Ensuring an Age-Friendly City. A Thesis Submitted In Partial Satisfaction Of The Requirements For The Degree Master Of Urban And Regional Planning. Los Angeles University Of California.*
- Durdubaş, K. (2015). *Yaşlı Dostu Kentler İçin Eşitlik İlkesinin Sosyal Politikalar İçin Önemi. Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı.*
- Düzenli, T. Ve Alpak, E. M. (2017). *Yaşlıların Kentsel Açık Mekan Kullanımlarının İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10 (2), 1-8.
- Filho, A.S. (2014). *Neoliberalizm; Muhalif Bir Seçki. İstanbul: Yordam Kitap*
- Finlay, J. M. And Finn B. M. (2020). *Geography's Blind Spot: The Age-Old Urban Question. Urban Geograpy*, DOI: 10.1080/02723638.2020.1742468.
- Hankivsky O, Cormier R. (2011). *Intersectionality and Public Policy: Some Lessons from Existing Models. Political Research Quarterly*. 64(1):217-229. DOI:10.1177/1065912910376385.
- Harvey, D. (2008). *The Right To The City. New Left Review.*
- Harvey, D. (2015). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru. Ayşe Deniz Temiz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.*
- Holton, R.J. (1999). *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık (Çev. R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.*

- Joy, M. (2017). An Urban Revolution Through Age Friendly Cities: The Case Of Toronto. Dissertation Presented To Ryerson University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Doctor Of Philosophy In The Program Of Policy Studies. Toronto: University Of Toronto.
- Joy, M. (2021). Neoliberal Rationality And The Age Friendly Cities And Communities Program: Reflections On The Toronto Case. *Cities*, 108.
- Kendig, H. (2003). Directions in Environmental Gerontology: A Multidisciplinary Field. *The Gerontologist*, 43 (5): 611-15.
- Kurtuluş, h. (2019). Kentsel dönüşümün sessiz mağdurları yaşlılar. İçinde, Mekanda Adalet Ve Yaşlılık. Ed. Didem Danış ve Adnan Yaşar Adanalı. Beyond.İstanbul.
- Lawton, M. P. (1980). Housing The Elderly: Residential Quality And Residential Satisfaction. *Research On Aging*, 2 (3), 309-328.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*. (Çev. ve Ed. Eleonore Kofman and Elizabeth Lebas). Oxford: Blackwell Publishers.
- Lefebvre, H. (2017). *Şehir Hakkı*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayınları.
- Lehning, A. J., Smith, R. J. & Kim, K. (2016): "Friendly" Initiatives: An Emerging Approach to Improve Communities for Vulnerable Populations. *Journal of Policy Practice*, DOI: 10.1080/15588742.2015.1125331.
- Levasseur, M., Dubois, M. F., Genereux, M., Menec, V., Raina, P., Roy, M., Gabaude, C., Couturier, Y. And St-Pierre, C., (2017). Capturing How Age-Friendly Communities Foster Positive Health, Social Participation and Health Equity: A Study Protocol Of Key Components And Processes That Promote Population Health In Aging Canadians. *BMC Public Health*, 17.
- Liira, H., Mavaddat, N., Eineluoto, M., Kautiainen, H., Strandberg, T., Suominen, M., ... and Pitkälä, K. (2018). Health-related quality of life as a predictor of mortality in heterogeneous samples of older adults. *European Geriatric Medicine*, 9(2), 227-234.
- Lui, C. W., Everingham, J. A., Warburton, J., Cuthill, M. And Bartlett, H. (2009). What Makes A Community Age-Friendly: A Review Of International Literature. *Australasian Journal On Ageing*, 28 (3), 116–121.
- Marrifield, A. (2017). Yeni Kent Sorunu.(Çev. Duygu Toprak Ve Ceren Akyos). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Menec, V., Menas, R., Keating, N., Parkhurts, G. And Eales, J. (2011). Conceptualizing Age-Friendly Communities. *Canadian Journal On Aging*, 30 (3), 479-493.
- Mitchell, D. (2014). Kent Hakkı: Sosyal Adalet Ve Kamusal Alan Mücadelesi (Çev. Aydın Çavdar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Moore, E.G. And Pacey, M.A. (2004). Geographic Dimensions Of Ageing in Canada 1991-2001. *Canadian Journal Of Ageing*, 23, 5-21.
- Moulaert, T., Boudiny, K. And Paris, M. (2016). Active And Healthy Ageing: Blended Models And Common Challenges In Supporting Age-Friendly Cities And Communities (in International Comparision: Political Lessons, Scientific Avenues, And Democratic Issues (Thibauld Moulaert And Suzannegaron, Eds.). Switzerland: Springer International Publishing.
- Moulaert, T. And Garon, S. (2016). Age-Friendly Cities And Communities In International Comparison Political Lessons,

- Scientific Avenues, And Democratic Issues (Eds. Thibault Moulaert And Suzanne Garon). Switzerland: Springer International Publishing.
- Moulaert, T., Wanka, A. And Drilling, M. (2018). The Social Production Of Age, Space And Exclusion: Towards A More Theory-Driven Understanding Of Spatial Exclusion Mechanisms in Later Life. *Sociální Studia / Social Studies*, Masaryk University, 15 (1): 9-23. Hal-01895265v2.
- Nieboer, A. P. And Cramm, J. M. (2017). Age-Friendly Communities Matter For Older People's Well-Being. *Journal Of Happiness Studies*, 19, 2405-2420.
- Öztürk, A. Ç. Ve Turan Kızıdoğan, E. (2017). Yaşlı Bireylerin Kentsel/Kamusal Mekanları Kullanım Analizi: Eskişehir Örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10 (1), 1-13.
- Phillipson, C. (2004). Urbanisation And Ageing: Towards A New Environmental Gerontology. *Ageing And Society*, 24 (6): 963-72. Doi: 10.1017/S0144686x04002405.
- Phillipson, C. (2010). Ageing And Urban Society: Growing Old In The 'Century Of The City'. In *The Sage Handbook Of Social Gerontology*. (Eds. Dale Dannefer And Chris Phillipson). London: SAGE Publications Ltd.
- Purcell, M. (2003). Citizenship And The Right To The Global City: Reimagining The Capitalist World Order. *International Journal Of Urban And Regional Research*, 27 (3), 564-90.
- Savage, M. And Warde, A. (1993). *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Scharf, T., Phillipson, C. And Simith, A. E. (2005). Social Exclusion Of Older People In Deprived Urban Communities Of England. *Eur J Ageing* (2005) 2: 76–87 DOI 10.1007/S10433-005-0025-6.
- Scharlach, A. E. (2016). Age-Friendly Cities: For Whom? By Whom? For What Purpose? (in) *International Comparision: Political Lessons, Scientific Avenues, And Democratic Issues* (Thibault Moulaert And Suzannegaron, Eds.). Switzerland: Springer International Publishing.
- Smith, A. E. (2009). *Ageing In Urban Neighbourhoods*. Bristol University Press.
- Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru. (Çev. Ali Karatay). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şentürk, M. (2019). Yeni Kentleşme Dinamikleri Ve Kentte Yaşlılık, İçinde, Mekanda Adalet Ve Yaşlılık. Ed. Didem Danış ve Adnan Yaşar Adanalı. *Beyond.İstanbul*, 5, 61-69.
- Şentürk, M. ve Kurtkapan, H. (2017). Yaşlılığın Mekansallaşması: Kadıköy Moda'daki Bir Apartman Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1, 4-19.
- Tekeli, İ. (2014). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme Ve Kentsel Dönüşüm. İlhan Tekeli Toplu Eserler-20. Tarih Vakfı Yayınları.
- Torlak, S. (2016). Mekân Meselesine Bir Giriş. İçinde, Mekan Meselesi (Ed. Soner Torlak Ve Önder Kulak). İkinci Baskı. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Tunçer, M. (2017). *Urban Ageing and the Right to the City: Experiences of Elderly in Kadıköy*. Dissertation. Sociology MA Programme. İstanbul: İstanbul Bilgi University.
- Tural, O. Ve Üstün, B. (2009). Yaşlılık Ve Yaş Dostu Kentler: Eskişehir. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 1-23.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables. Working Paper No. ESA/P/WP/248.

Walker, A. (2016). Population Ageing From A Global And Theoretical Perspective: European Lessons on Active Ageing in Age-Friendly Cities An Communities (in International Comparision: Political Lessons, Scientific Avenues, And Democratic Issues (Thibauld Moulaert And Suzannegaron, Eds.). Switzerland: Springer International Publishing.

Walsh, K., Scharf, T. And Keating, N. (2016). Social Exclusion Of Older Persons: A Scoping Review And Conceptual Framework.

European Journal Of Ageing, DOI 10.1007/S10433-016-0398-8.

Wanka, A., Moulaert, T. And Drilling, M. (2018). From Environmental Stress To Spatial Expulsion – Rethinking Concepts Of Socio-Spatial Exclusion in Later Life. International Journal Of Ageing And Later Life, 12(2): 25–51. DOI: 10.3384/ijal.1652-8670.18-402.

Woolrych, R. And Sixsmith, J. (2020). Ageing in An Unequal World Implications For Age-Friendly Cities And Communities. CAPA, 4 (13). DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.15210/PIXO.V4I13.19383](https://doi.org/10.15210/PIXO.V4I13.19383).

World Health Organisation (2007). Global Age-Friendly Cities: A Guide.

Barış'a Mektup Ötekinin Sorumluluğu Büyükannede!

Seçil Bükler

E-Posta: secill.bukerr@gmail.com

Geliş Tarihi: 25 Mart 2021; Kabul Tarihi: 5 Ağustos 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.39

Künye: Bükler, S. (2021). Barış'a Mektup Ötekinin Sorumluluğu Büyükannede!. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 64-74.

 0000-0002-7058-8132

Özet

Yazı Koreli yönetmen Lee-Jeong-hyang'ın, *Eve Doğru* (2002) filmdeki Seul'den büyükannesine bir süre için gelen Sang-woo'nun, içsel yolculuğunu irdeliyor. Büyükanne belki de yaşamında ilk kez ayrımcılıkla karşılaşılıyor. Bu yaşadığı doğada deneyimlemediği bir olgudur. O ayrımcılığı deneyimlerken torunu Sang-woo dönüşüm geçirir ve koşulsuz sevginin sunacağı haz duygusuyla tanışır. Bu sürecin iki önemli imgesi var: Büyükanne'nin anlam fazlalığı taşıyan yüzü ve durmadan onardığı ayakkabıları. Yüz çözümlenmeleri için Deleuze ve Guattari yol açıyor. Levinas'ın ötekinin sorumluluğunu alma, etik özne olma, kendini savunma yetkisini ortadan kaldırma gibi yaklaşımları yazının çerçevesini oluşturuyor. Yazı yoksul ama yerinde yaşlandığı için mutlu olan, bilge bir kadının portresini sunuyor bize.

Anahtar Kelimeler:

Yaşlılık • Yerinde Yaşlanma • Yaş Ayrımcılığı • Lee-Jeong-hyang • *Eve Doğru* • Levinas • Etik Özne

A Letter to Barış Responsibility for the Other Through a Grandmother's Example

Abstract

This article examines the inner journey of the character Sang-woo in Korean director Lee Jeong-hyang's film *The Way Home* (2002). In the film, the young boy Sang-woo travels from Seoul to live with his grandmother. At his hands, the grandmother experiences discrimination for perhaps the first time in her life, as this is not something the natural environment of her simple village life has exposed her to. Yet living with her, the young boy is introduced to the pleasure and transformative power of unconditional love. Two important symbols stand out here: the grandmother's expressive face and the shoes she is constantly repairing. For the analysis of her face, this article uses Deleuze and Guattari; for its broader theoretical framework, it uses Levinas and his concepts of our responsibility for the Other, being an ethical subject, and forgoing one's right of self-defense. The article offers up a portrait of a wise woman who is poor but happy because she is able to grow old in her own place.

Keywords:

Old Age • Aging in Place • Ageism • Lee Jeong-hyang • *The Way Home* • Levinas • Ethical Subject

Alan-dışındaki Sessiz Yaşlı: Büyükanne

Tren hızlıca yol alır acelesi varmış gibi. Anne ve oğlu doğadan yoksun bırakarak. Öylesine hızlıdır ki tren, doğa giderek uzaklaşır, yok olur, tıpkı kentteki gibi. Tren kentin devamıdır sanki. *Jibeoru* (Lee Jeong-hyang, *Eve Doğru*, 2002) bize odağı oyuncağı olan bir oğlanla, annesini gösterir. Oğlanın adı Sang-woo. Anne yorgun, hüznü. Konuşmak istemiyor. Sang-woo soruyor. Neden konuşmuyor? Sağır mı? Korkunç mu? Kaç yaşında? Anne yanıt vermiyor. Oğlan kızgın. Annesini koluyla itekliyor. Kırsala, yaşlının alanına gittiğini biliyor Sang-woo. Seyirci de bilsin diye üst açıdan bir köy otobüsünü ve zorlu dağ yollarını gösteriyor yönetmen. Sonra da otobüsün içini. Anne uyuyor. Otobüsün içi neşe dolu. Sang-woo tetrisle oynuyor. Vınn! Vınn! Anne ister istemez uyanıyor. Köylüler kişisel alanı göz ardı ederek şakalaşıyorlar. İlişkiler dokunsal. Herkes birbirine dokunuyor. Anne oğul kendi özel alanlarını korumaya çalışıyorlar ama boşuna. Kafesten çıkan tavuk neşeli kahkahalar eşliğinde otobüsün içinde uçuyor.

Otobüsten indiklerinde annenin ince topuklu ayakkabılarıyla ne denli genç ve güzel olduğunu bir kez daha görürüz. Çocuk gitmek istemez, direnir. Anne onu sürükler; omzuna, başına vurur. İtişirler ana oğul. Abla kardeş gibi. Büyükannenin evine varırlar. Büyükanne kör alanda, ortalarda yok. Anne onun sorularına yanıt veriyor ama sesi de yok görüntüsü de yok büyükanne. Görüntüde Sang-woo var. Annenin sesi: "Kaçtığımda on yedi yaşındaydım. Oğlanın babası yok, yıllar önce ayrıldık. Yıllarca uğrayamadım köye". Sang-woo'nun yüzünün yakın çekimi. Tedirgin bir yüz. Olası hazların engelleyicisi ile karşılaşan bir oğlanın yüzü. Kırsalla özdeşleşen büyükanne kentli bir oğlan çocuğunun olası hazlarının "yasaklayıcısı"dır. Sonra yakın çekimler: kulübenin kırık dökük pencereleri, tahta yer döşemeleri ve büyükanne'nin eski ayakkabıları. Sang-woo

öylesine kızgın ki bu yaşlı büyükanneye, onun ayakkabısına çişini yapar. Bizim de kör alandaki büyükanneyi görme arzumuzu ıslak ayakkabılar iyice kışkırtır. "Kapının ardındakinin" bilinmemesidir *alan-dışı* (Bonitzer, 2006, s. 31). Görsel alanın dışında bir kör alan var. Görülmüyor o alan. İşte bu alan çerçevenin içi kadar önemlidir. Alan-dışından bir yakın çekim gelir sonra. Çok bilinen bir örnek: *Sapık'ta* (1960) Hitchcock annenin (Mrs Bates), *Kuşlar'da* (1963) cesedin oyulmuş gözlerini ansızın yakın çekimle karşımıza çıkarır. Büyükanne ortalarda yok. Bu kez yönetmen ansızın büyükanne'nin kırışık ama *dingin* yüzünü gösterir izleyiciye. Deleuze ve Guattari'in sözünü ettiği fazlalık vardır bu yüzde. Anlamla ilişkili bir fazlalıktır bu. Bu yüzde sıkı bir anlam fazlalığı var (2014, s.196). Bu fazlalık yüzdeki kırışıklıklarla ilgili değil. Sang-woo bunu bilmez. Kentte genç anneyle sürdürülen yaşam kırsalda son bulmuştur. Üstelik bundan böyle bir yaşlıyla birlikte olmak zorundadır. Adam Phillips "gençler, yaşamın tadını çıkarmalarını engelleyen yaşlılar olduğunu düşünürler" diyor. Genelde gençlerin adaletsizlik anlayışları da son derece basit bir fikre dayanır. Olası hazları engelleyen, yaşlılardır. İşte kuşak farkı budur (2017, s. 127). Yaşlılar yaşamlara sınır koyuyor ve var olan hazlardan gençleri yoksun bırakıyor. Sang-woo büyükanne'nin yasa koyucu olup olmadığını düşünmeden kararını verir. Tanıştıklarında başını okşamak isteyen büyükanne'sine PİS diye haykırır. Yaşlılar için önyargılı olma geleneğine uyar bilinçsizce. O geleneği onaylarcasına anne bavuldan iki tür yiyecek çıkarır: Biri yaşlılar, diğeri gençler için. Özellikle "bunlar onun" diye sıkıca tembihler annesini.

Annesi gittiğinde büyükanne torununun elini tutmak ister. Sang-woo "SALAK" der büyükanne'sine. Konuşamayan büyükanne sağ elini kalbinin çevresinde sağdan sola doğru çevirir. Bu kez de Sang-woo ona "BUNAK" der. Büyükanne yere doğru eğilmiş gövdesi ve bastonuyla bedensel

gücünü yitiren bir yaşlıdır. Çocukların yaşlılarla ilgili olumsuz düşüncelerinin temel kaynağı onların dış görünüşleri ve sağlık koşulları diyor Montepare ve Zebrowitz (2002, s. 83). Sang-woo'nun büyükannesi konuşmıyor. Ama büyükanne yüzü anlam yüklü. Bir jest eklendiğinde yüz ya da bedene büyükanne "konuşuyor". O eliyle kalbine dokunduğunda ve eliyle kalbinin çevresinde çember çizdiğinde "konuşuyor". Sang-woo bu dili bilmiyor. O yalnızca genç annesiyle iletişim kuruyor. O da dokunmaya dayalı bir nefret diliyle. Anne gittikten sonra toprak yolda yürürken büyükanne arada arkasına döner, torununa bakar. Sang-woo da yüz yüze gelmemek için arkasını döner. Sonuçta yer sofrasında herkes kendi yemeğini yer. Büyükanne yama yapar, Sang-woo ise tetrisle oynar, *coca cola* içer. Büyükanne hiçbir şey olmamış gibi dingin ve sessiz. "İyi" ya da "kötü" anlamını yitirmiştir onun için. İyi de yoktur kötü de. Herkesin istediği gibi olmasına izin vermeyi seçmiştir. Kızı çok genç yaşlarda evi terk etmiş, evlenmiş ve yıllar sonra bir torunla dönmüş. Olsun döndü ya. Başka çekim alanları da vardır: bağırp çağırarak, evi terk eden kıza söylenmek. Büyükanne o alana çekilmez. Acaba bunu insan ancak yaşlandığında mı başarabilir? Öfkenin ve küsmenin yerine dinginliği seçmek yaşlılara mı özgüdür? Torunu ona BUNAK ya da PİS dediğinde büyükanne yine içselleştirmez olumsuzluğu. Olumsuzluk delip geçmez onun yüreğini.

Ötekinin Sorumluluğu Bende!

Bu yaşlılık temsiline Levinas ne derdi acaba? "Mazlum zalimden mesul olmaya meyillidir" (aktaran Bernasconi, 2011, s. 256). "Varlığımın ve bilincimin dışındaki ötekinin sorumluluğu bende" diyor büyükanne Levinas okumadan. Anne köy otobüsü ile uzaklaştığında eve doğru önlü arkalı yol alırlar. Çünkü Sang-woo büyükannesine elini vermez. Eve doğru isteksizce yol alır. Kalbini eliyle çevreleyerek konuşmaya

çalışan büyükannesine "DİLSİZ SALAK" der. Kendini dille savunmaz ya da savunamaz büyükanne. Arkasına döner, ona bakar, yüz yüze gelirler, torun başını çevirir. İzleyici yalnızca büyükanne yüzünü görür. Uzun, ince dar yol onları eve ulaştırır. Sang-woo tenekte kutudan annesinin bıraktığı yemeği yer. Büyükanne tabağına kendi pişirdiği yemeği koyar. Torun onun hazırladığı yemeği yemediğinde de sessiz kalır. Kendi yemeğini sessizce yer. Levinas sorumluluk dediğinde kişisel sorumluluktan söz etmiyor diyor Elif Çırakman. Öteki için duyulan sorumluluğun kişisel sorumluluğa öncel olduğunu dile getirerek geleneksel anlayışa karşı çıkmış oluyor Levinas. "Sorumluluk, bir bakıma kişinin kendi kendisiyle girdiği ilişkidir, kendisi için duyduğu sorumluluktur. Kişisel sorumluluğa önceldir. Kişi kendisinden önce başkasından sorumludur". Kişinin "ben" diyebilmesi koşulu, öteki için duyduğu sorumlulukta aranmalıdır. Bu kendini başkasına sunmak da değil, kendini ötekine verme, teslim etme durumudur. Özne, ötekine duyulan sorumluluktan dolayı öznellik edinir. Öteki için duyulan etik sorumluluk öznellik için en önemli ögedir. Öteki için duyulan sorumluluğun öncelliğini dile getiren Levinas geleneksel anlayışa da karşı çıkar. Geleneksel anlayışta kişi önce kendinden sorumlu olmalıdır (Çırakman, 2011, s. 180). Büyükanne yama yapar. Sang-woo tetrisi elinden bırakmaz. Tetrisin sesi doğanın sessizliğini paramparça eder. Vınn! Vınn! Yama yapmaktan usanan büyükanne uyur. Sanki doğanın sessizliği onu sarmışçasına dingin ve sessizdir. "Dilsiz" olmak ne anlama gelir? "Zulme uğrayan kendini dille savunamaz, zulmün kendisi savunma (yetkisini) ortadan kaldırır" (Levinas, 1997, s. 121). Büyükanne ötekinin sorumluluğunu almıştır bir kez. Kendi varlığının ve bilincinin ötesine geçmiştir. Sırtına tahta kaideyi yerleştirir, kaidenin üzerindeki tahta sopanın çengellerine kovaları asar ve su almaya gider. Sorumluluk belini bükse de "yük" değildir taşıdığı aslında, ötekinin sorumluluğudur.

Sang woo sorar: "Nereye gidiyorsun?"

"İnsan; duygu ahlakçılarının duygulandırıcı biçimde anlattığı, kalbi sevgiye susamış barışsever bir varlık değildir. Yakınımıza duyduğumuz sevgi insanın özünde yer almaz" (Finkielkraut, 1995, s. 94). Levinas'ın dediği gibi "sevgi ona bir sorumluluk olarak dayatılırsa" (aktaran Finkielkraut, s. 94) sevgi şiddete dönüşebilir. Bu durumda kaçmak gerekir. O kişiyi aşağılayarak ondan uzaklaşmak gerekir. Büyükanne kaçmaz. Dingin yüzünü bir kez daha gösterir yönetmen. "Başkası tarafından maruz bırakılmak, bir başkası tarafından ancak başkası için olduğunda mutlak sabırdır. Bu aktarım-ılgiden çıkardan başka, 'özden başkaca'-öznelliğin kendisidir" (Levinas, 2010, s. 639). Cubix elinde Sang-woo bir düş dünyasında. Scavenger, Solex de var o dünyada. Cubix'ten uçmasını ister. Cubix uçmaz. Evin içinde ve tahta verandada patenle durmaksızın gezer. Sonra tetrise döner. "Başkalarının yaptıkları ya da çektiklerinden dolayı itham edilen ya da başkalarının çektiklerinden sorumlu olan... Kendinin biricikliği (*unicité de soi*) başkasının hatasını taşımaktır hatta" (Levinas, 2010, s. 640). Büyükanne tetris oynayan torununu rahatsız etmeden süpürür yerleri. Yüzükoyun, yıldız biçiminde yatan torunun bacaklarının arasından usulca yere dokunur çalı süpürgesi. "Kendi için var olma"dan vazgeçen büyükanne, "öteki için var olma"ya da sessizce geçmiştir. Belki bunu bilen genç anne rahatlıkla oğlunu annesine getirdi ve bir süre için bıraktı. Büyükanne ne zaman etik özne oldu ya da nasıl etik özne oldu? Bu soruların yanıtlarını metinde bulamayız. Bu konuda yorum yapma özgürlüğümüz de yok. Çünkü büyükanne geçmiş deneyimlerine ilişkin bilgi yok filmde. "Ben hiçbir şey yapmadım ve ben her zaman sorguda: mazlum oldum" (vurgulama Büker'in, Lévinas, 2010, s. 642).

Vinn! Vinn! Ses bulutunun altında kalan büyükanne usulca dizlerini bedenine çeker, ellerini kenetler karşıya bakar. Çekim yine

yüze odaklanır. Onun nereye baktığını izleyici görmez. Sonra onu arkadan gösterir yönetmen. Onun dağlara ve dağları bölen vadiye bakan ahşap balkonda olduğunu anlarız. Sırtı eve dönüktür. Doğayla yüz yüzedir. Yamaçlar yavaşça yükselir ve yavaşça vadiye doğru iner. Sonra yeniden yükselirler. Uzaklara doğru gittikçe aynı "tonlamayı" bir aşağıya inerek bir yukarı çıkarak yinelerler. Sang-woo büyükannesinin önünden geçer, bir an duraksar, o da doğaya bakar, hafifçe omzunu oynatır: "Anlamadım nereye bakıyor anlamında".

Ama büyükanne onun erişemediği rafa belini büken "yüke" karşın eriştiğinde ve ona feneri verdiği de şaşıracaktır. "Başkası için bir şey yapmak. Vermek. İnsan tını olmak budur" (Levinas, 2016, s. 331). O uyurken büyükanne geometrik ahşapları uygun boşluklara yerleştirmesi görsel bir "oyuna" dönüşür. Yönetmen büyükanne yüzüyle oynar adeta. Yakın çekim: Önce büyükanne yüzünü ama yalnızca yüzünü gösterir. Sonra dikdörtgeni yerleştirmeye çalışan ellerini. Kesme. Büyük annenin yüzü. Kesme: Tekrar eller. Kamera yüzü arar, yönetmenin kesmesini bekleyemez, yukarıya koşar (dikey çevrinir) ve yüzü bulur. Kesme: Büyükanne elleri yeniden ahşap şekilleri yerleştirmeye çalışır ama ellerden vazgeçen kamera yine yüze odaklanır. YÜZ. Devasa bir yüz. Sonunda genel çekimle büyükanne önüne yan yatmış, sırtını ona, yüzünü izleyiciye dönen Sang-woo'yu görürüz. Artık her şey yerli yerindedir, kişiler de geometrik şekiller de. Uzun uzun büyükanne yüzünü gösterir yönetmen. Tıpkı uzun uzun yüzden söz eden Levinas gibi. Algıya indirgenemeyen bir yüze dönüşür büyükanne yüzü. O der ki bir alın, çene, burun, vb. gördüğünüzde onu betimleyebiliyorsanız bir nesneye yönelmiş olursunuz. Göz rengini anımsarsanız onunla toplumsal bir ilişki içinde değilsiniz. Yüze ilişkin algının egemenliği bittiğinde yüz doğrudan (*droiture*), savunmasız sergilenir. Yüz öldürmeyendir. Aynı zamanda yüz bize

öldürmeyi yasaklar (Levinas: 2010, s. 326). Büyükanne yama yapar, iğneden ipliği geçiremez, torununa uzatır iğneyle ipliği. Sang-woo bir an duraksar ama ipliği iğneye geçirir ve oyununa döner. Seul gibi bir kentten doğaya, doğadaki yaşlı büyükanneye gelen erkek çocuğun sıradan kötülüğü böylece kırılır. Onun kötülüğü de oyunbaz bir kötülüktür aslında. Bilerek, farkında olarak "kötü"yü oynar Sang-woo. Onun kendince bir intikam izlencesi kurduğu açıktır. Yaşamında ilk kez bir yaşlı ile birlikte yaşamak zorunda kalmıştır. Pencere açıldığında ya da dışarı çıktığında alışageldiği sesler yoktur. Doğanın sessizliğini vurgulayan böceklerin sesleri belki de ona yokluğu, boşluğu anımsatır. Tetrisin sesi kente ilişkindir. Doyasıya oynar Sang woo. Gözleri de keskin olduğundan odadaki böceği görür hemen.

Evin içinde böcek gören Sang-woo "ÖLDÜR ONU" diye haykırır. Büyükanne böceği arar: "Görmüyor musun, hadi çabuk ol, öldür". Büyükanne böceği görür, onu doğaya bırakacağını, öldürmeyeceğini anlar Sang-woo. Büyükanne böceği avucuna alır, pencereyi açar ve böceği bırakır doğaya. Sağlıkla gitti mi diye arkasından uzunca bir süre bakar. Sang-woo: "Ya geri gelirse!". Büyükanne içinden şöyle der: " 'Asla öldürmeyeceksin' yüzün ilk sözüdür. Bu bir emirdir" (Levinas, 2016, s. 328). Böceğin ölümünün ve kurtardığı yaşamın sorumluluğunu üstlenmek zorunda mı yaşlı? "Öldürmeyeceksin" buyruğunun yalnızca ona yöneldiğini düşünür kimi kez yaşlılar. Bu buyruğun tek alıcısı gibi sorumluluğu alarak sabırla susmayı yeğlerler. Büyükanne ayakkabısını onarır bu kez. Yine iğneye ipliği geçiremez. Biraz söylenerek Sang-woo geçirir ipi. Makasla uygun yerinden keser. Büyük felaket gelir çatar. Tetrisin pili biter. Büyükanne para verme konusunda da sessizdir. Sang-woo seramik kaba bir tekme atar, kap kırılır. Bu sırada yönetmen yamanmış, onarılmış ayakkabıları gösterir hem de yakın çekimle. Filmdeki en önemli imge olan büyükanenin

yüz çekimlerine ayakkabı imgesi de eklenmiş olur. Daha önce de göstermişti ayakkabıları ama bu kez yakın çekimle gösterdiğinde yüz çekimleriyle rekabete girer ayakkabı imgesi.

Yakın çekim yüz bilgelik göstergesi olan bir imge. Ayakkabı imgesi ise daha bu dünyaya özgü bir göstergedir. Yoksulluğun ve yoksun olmanın göstergesi. Yüz büyükanenin "Ruh"nu yansıtıyor, ayakkabıları ise maddi dünyasını. Geleneksel tarım yok, dağlar ovalara geçit vermiyor. Üretiyor gibi görünüyor büyükanne, pazara gittiğinde ürünlerini göreceğiz. Birkaç kabak. Güvencesi yok, düzenli bir geliri yok. Pazar onun kamusal alanı, ayakkabılarını saklamak zorunda. Bundan dolayı su almaya giderken sırtlandığı su kovalarını çıplak ayaklarıyla taşıyabilir. Torun "pis ayaklı" diye nitelendirir onu Robot Cubix'in kartpostalına bastığında.

Sang-woo'nun Yolculuktaki Diğer Yaşlı Rehberleri!

Yoksulluk belini büktüğü için Sang-woo pilleri için para istediğinde cebini ters çevirir ve para olmadığını gösterir torununa. Sang-woo dolabı karıştırır, bulduğu kutunun içindekileri para bulma umuduyla saçar ortalığa ama para bulamaz. Büyükanne uyur, Sang-woo büyükanesinin yavaşça topuz iğnesini alır, bir elinde tetrisle "yolculuğa" çıkar. Aslında Sang-woo çıktığı "BÜYÜK" yolculuğun farkında değil. Köye gelmek ve büyükanne ile karşılaşmak onun ilk yolculuğu ya da temel yolculuğu. Campell'in sözünü ettiği o birden bire kahramanın karşısına çıkan rehber büyükanne. Sang-woo henüz bunun farkında değil. Gerçekten de Campell'in söylediği gibi büyüleyiciydi bu rehber. Bilinçli kişiliğe korkutucu gelse de karşılaşması gereken rehber oydu ve bilinçaltı tanıdık olanı biliyordu (Campell, 2000, s. 70). Yolculuğun içindeki yolculukta kahraman, Campell'in dediği gibi eril bir yardımcıyla karşılaşır. Tılsımları, öğütleri sunacak olan çoban ya da demirci olabilir demişti *Kahramanın Sonsuz*

Yolculuğu'nda Campell (2000, s. 89). Sang-woo'nun karşısına sınavının gereği yaşlı bir adam çıkar. Tarlada çalışan yaşlı adamı gördüğünde sevinir ama yaşlı adam onu duymakta zorlanır. İşitme kaybı vardır. Pil satın alabileceği dükkânı adamın, toprağı çizerek anlatması da ilginçtir. Yaşlı erkek toprağa elindeki çubukla bir harita çizer. Toprakla kurulan ilişki öylesine güçlüdür ki soyut bir tanımlama çok uzaktır yaşlı adama. Sang-woo yolu bulur ama köydeki hırdavatçılarda tetrise uygun pil bulamaz. Satıcı kafasına vurur Sang-woo'nun. Çünkü yaşlıların topuzlarına iliştiirdikleri topuz iğnesini satmak istemesi hoş değildi ve satıcı çok kızdı. Dönüş yolu da oldukça zorludur. Doğa ve köy iç içe geçer ve geçit vermez Sang-woo'ya. Ağlarken bir yaşlı adam alır onu bisikletine. Yolculuk biter ama Sang-woo dönüştü mü? Rastlantıya bakın ki ona bu yolculukta yaşlılar yardım etti. Sang-woo yaşlılarla ilişki kurmayı bilmiyor. Çünkü büyükannesi yıllardır ondan uzakta. Büyükbaba belki de öldü. Ortalarda yok.

Büyükannenin Yüzünden Gelen Çağrı

Schmid, torun ile büyükannenin ve büyükbabanın ilişkisinin çok önemli olduğuna inanır. Eğerbüyükanneye dabüyükbabayoksa seçilmiş büyükanne ve büyükbabalar bulmak için internet ağlarının sunduğu olanaklar olduğunu söyler. Bu yoldan da yaşama ilişkin ilişkiler kurulabilir. Zaten sosyal büyükanne ve büyükbabaların sayıları giderek artıyor. Aslında gerçek büyükanne ve büyükbabayla biyolojik temelli ilişkiler daha sağlam, daha dayanıklı olur. Büyükanneler, büyükbabalarla süregiden bir ilişkinin olmaması, küçük insanların güvenle büyümeleri için gereksinim duydukları her şeyden yoksun kalmalarına yol açar (2018, s. 62-63). Sang-woo'nun annesi yakın çevresinden büyükanne rolünü oynayacak oğluna kol kanat gerekcek bir sosyal büyükanne seçmemiş. Seul'deki yaşamları nasıl hiç bilmiyoruz. Sang-woo arkadaş gibi olduğu, dokunsal ilişki kurduğu, daha doğrusu elle dokunarak ittiği genç bir anneden

sonra yaşlı bir büyükanne gördü. Bedeni ağırlaşmış, omurgası eğrilmiş, yüzü kırışmış, üstelik de yüzüyle konuşuyor. Kıvrılıp uyuyor yorulduğunda. Sang-woo yağmurun şiddetle büyükannenin astığı çamaşırlara düştüğünü gördüğünde önce kendi çamaşırlarını kurtarır ıslanmaktan. Sonra duraksar. Büyükannenin çamaşırlarını da ipten alır. Büyükanne yüzüyle konuşmasa ne olurdu, onu bilmiyorum. Ama yüz "kendi başına bir anlam" olarak Sang-woo'yu öyle etkiledi ki! "İlkin yüzün bizatihi doğruluğu (*droiture*), onun doğru savunmasız sergilenişi vardır... Aynı zamanda yüz bize öldürmeyi yasaklayandır... O düşüncenin kuşatacağı, bir içerik haline gelemeyecek olandır, içerilmeyendir, sizi öteye götürür" (Levinas, 2016, s. 326). Sang-woo bisikletli yaşlı adamın yardımıyla eve geldiğinde büyükanne yüzünü "saklar", arkasını döner ve küçük adımlarla uzaklaşır. Sang-woo telaşlanır ve seslenir: Nereye gidiyorsun? Büyükanne döner yüz yüze gelirler, yüzü yakalamıştır bir kez, torun geri adım atarak eve ilerlemeye çalışır bir süre. Tekrar sırtını dönmez yaşlı kadına. Sırtını büyükanneye dönmek zorunda kaldığında durmadan döner ve o yüze bakar. Önce kendi çamaşırlarını ıslanmaktan kurtaran Sang-woo belki de Levinas'ın "Tanrı sözünün yeri" (Levinas'tan aktaran Acar, 2016, s. 103) olarak adlandırdığı yüzü anımsadığı için duraksadı ve büyükannenin çamaşırlarını da topladı. Başkası'nın yüzünden gelen bu çağrı "ben"e seslenişiyse onun "başkası"na kayıtsız kalmasını engeller. Kişi bunu kendi içinde bulamaz (Visker'den aktaran Acar, 2016, s. 103). Bu onun etik özne olma yolunda attığı ilk adımdır belki de. Sang-woo büyükannenin yüzünden gelen çağrıya kayıtsız kalamadı.

Yüzden gelen çağrı çeşitlidir. Kimi kez "yüzde açığa çıkan bir parıltı çağrıya dönüşür" (Breton, 2018, s. 278). Kimi kez bir gülümseme kimi kez de dinginlik ya da dinginliğin yaydığı sükûn. Büyük anne söz konusu olduğunda, belli belirsiz bir gülümsemeyi nazikçe taşıyan dingin bir yüz tabii ki. Freud, Mona Lisa'nın gülüşünün yetişkin bir adam

olarak Leonardo'ya çocukluğunun annesini (Catherina) anımsattığını söyler (Freud, 2016, s. 193). Yoksul Catherina'nın gizemli ve mutlu gülümsemesini ressam tablolarındaki kadınlara taşımişti. Dinginliğin yol açtığı "gülümseme"yi edinen büyükanne Sang-woo'ya aradığı "anne"yi sunuyordu. O bunu sezmiş olmalıydı. Büyükaneden *Kentucky* tavuk istediğinde Sang-woo ilk "öğretmenlik" deneyimini de yaşar. Annesinin onun için Seul'den getirdiği kuru gıdaların arasına sıkışıp kalmış olan menü listesini getirir. *Pizza, hamburger* ve *Kentucky chicken* ile tanıştırır yaşlı kadını. Fotoğraflarını gösterir. Büyükanne pazarın yolunu tutar. Bir tavuğu sırtlar ve eve döner. "Çabuk dön" diyen torununu bekletmek istemez.

Büyükanne bir güzel suda haşlar tavuğu. Tavuk "ceset" olarak tencerenin içinde gelir sofraya. Carol Adams hayvanların yaşam arzularını koparıp aldığımızı vurgular. Öte yandan yaşamdan kopan bu hayvanlara ilişkin pek çok kültürel imge de vardır. Kesilen hayvan göndergesini yitirir. Ete indirgenir. Biz onların ölü bedenlerini yemeden önce onların varlığı dil tarafından yok edilir (Adams, 2010, 99-100). O artık biftektir, kuzu pizoladır, bonfiledir, kızarmış buttur, göğüstür. Umutla *Kentucky chicken* beklerken tüm görkemiyle tavuğun bizatihi kendisi haşlanmış olarak geldiğinde Sang-woo ağlar. "Bu değil! Haşlanmış değil, kızarmış isterim ben". Gece büyükanne arkasını döner, uyur. Sang-woo onun üstünü özenle örter. Büyükannesinin topuzundaki kaşığı çıkarır yerine daha önce "çaldığı" topuz iğnesini ilişirir. Tavuğun iki budunu yedikten sonra kalanını büyükannesine ikram eder.

Sang-woo *Hamburger* ve *Kentucky* geleneğinden uzaklaşırken büyükannesine yaklaşır. O gelenek "ABD'li bir meşrubat ve gıda maddeleri grubu olan *Heublein*'in alt kuruluşudur ve dünyanın en büyük tavuk eti değerlendiricisidir" (Grefe, 1994, 56). "Değerlendirmek" tırnak içinde olmalı.

Koreli bir çocuğun arzu nesnesine dönüşmek için şirket uzun yıllar uğraş verdi. Tüm dünyanın ve *Kentucky chicken* firmasının da yükünü omuzlarına alan büyükanne de bu etik özne olmak için neler yaşadı? Kim bilir? O yaşanmışlık ve yaşanmışlığın yükü torunu etkilemeye başladı. O da sorumluluk yükü altına girmeye başlar. "Başkası'nın yüzünden gelen çağrıyla tamamen karşılıksız bir sorumluluk yükü altına giren Ben, bu yükü birlikte özgürleşmeye başlar" (Acar, 2016, s. 105).

Yaşlı Adamın Yüzünden Gelen Çağrı

Köyde yaşayan arkadaşını (Cheol-ye) deli dana kovalar, Cheol-ye sağa kıvrılıp deli danayı atlattığında Sang-woo sevinir. Kız arkadaşı Hae-yeon ile birlikte onu coşkuyla alkışlar. Sonra coşkudan vazgeçer. "Gelgit" onu bırakmaz. Zorlu bir uğraş içindedir. Belki yaşlılar kolaylaştırıcı olabilirler. Özne konumundaki büyükanneye yardım edecek başka yaşlılar vardır köyde. İlk deneyim yaşıtı kız arkadaşından gelir. Onun evcilik oyunu için kurduğu düzene (tencere, tabak yerine geçen kırık dökük nesnelere ve taşlarla sınırlanmış ev içi alan) Sang-woo yanlışlıkla basar, oyunu bozar. Özür dilemesi gerektiği konusunda Hae-yeon onu uyarır. Sang-woo kötücül oyunu sürdürmeyi yeğler ve kıza *Kentucky chicken* pişirmeyi bilip bilmediğini sorar. Kızın yanıtı ilginçtir: "Senin gibi salakla evlenilmez".

Sang-woo evin yolunu tutar. Dar patikada arkasında sürüklediği küçük iki tekerlekli el arabasını isteksizce sürükleyerek eve doğru yol alır. Birden karşısında daha büyük bir el arabasını iten yaşlı bir erkek görür. Bir an duraksar. El arabasını öne alır, ısıklık çalmaya başlar, niyeti açıktır: Yol veren olmamak. Geçişte öncelikli olmak. Yaklaşırlar, yaşlı erkeği karşıdan bir an görürüz, yüz yüze geldiklerinde yalnızca Sang-woo'nun yüzünü görürüz ama onların yüz yüze olduklarını biliriz. Sang-woo'nun yüzü giderek dönüşür.

Sessizce olanı kabul eden bir yüzdür bu. Yaşlı erkek duruşu, bakışlarıyla sözünü geçirir. “Büyük işler kol gücü ya da hız ve çeviklikle değil; düşünce, sözünü geçirmeleyle başarılı” (Cicero, 2016: 14). Yaşlı erkek de konuşmaz, onun sesini hiç duymayız, tıpkı büyükanne gibi. Cicero’ya göre bilgili ve erdemli olmak yaşlının en yetkin silahlarıdır (2016, s. 10).

Az sonra Sang-woo ile büyükanne kasabadaki pazara gitmek için minibüsü beklerler. Büyükannenin satılık kabaklarını gören köylüler bu kadar güzel kabaklar yetiştiremediklerini söylerler. Bilgi yaşamın her alanında başattır. Ayrıca yaşlıların tümü, hastalar dışında etkindir. Pazara gittiklerinde minibüs şoförü büyükanneye bakkalı işleten kadının onu sorduğunu söyler. Kadının dizleri ağrıdığı için çıkamadığını ekler. O arada Sang-woo *choco pie* ister. Büyükanne bakkala gider, kadınla konuşur. Daha doğrusu kadın yalnızlığını anlatır, büyükanne bildiğimiz beden diliyle yanıt verir. Kadın “yine gel ölmeden görüşelim” der ve bir torba dolusu çikolatalı kurabiyeyi karşılıksız verir büyük anneye. Büyükanne de hasta yaşlı erkeği ziyarete gittiklerinde kızının ona Seul’den getirdiği, yaşlılar için hazırlanmış yiyecekleri yaşlı komşusuna verir ve başına, bedenine, dizlerine vurarak ona bu gıdaların iyi geleceğini söyler. Sang-woo çevirir: “Bu yiyecekler yaşlılar için”. Hasta “bunlar pahalı” dediğinde büyükanne önce kalbine dokunur, kollarını yukarı kaldırır sonra yukarıdan aşağıya bir çember oluşturarak indirir. Hepimiz “BİRİZ”. Sang-woo bu cümleyi çeviremez. Yaşlılar bilgedir. Hasta erkek başkalarına yük olduğu için üzülür. Kendi ölümüne değil. Ölümü bilgece bekler. “Bu bilgelik en iyi önder olan doğanın, tanrıymış gibi peşinden gitmek, ona uymaktan başka bir şey değildir” (Cicero, 2016, s. 9).

Cheol-yee’nin Yüzü

Köydeki tüm yaşlılar yerinde yaşlanmışlar. “Yerinde yaşlanma; yaşına, gelirine veya

işlevine bakılmaksızın bireyin kendi evinde ve toplumda güvenli, bağımsız ve rahat yaşayabilme yeteneğidir” (Kim, Gollamudi & Steinhubl’dan aktaran Kalıncara, 2019, s. 481). Kalıncara, yaşlıların olanaklar elverdiğince bağımsız yaşamlarının gerekliliğinden söz eder. Yaşlılar alışık oldukları çevrede bağımsız, özerk bir yaşam sürerken toplumsal çevrelerinde yakın ilişkiler kurabilirler (Wiles, Leibling, Guberman, Reeve & Allen’dan aktaran Kalıncara, 2019, s. 481). Kalıncara yaşlıların duygusal olarak iyi olmalarının ön koşulunun yaşlıların kendi çevrelerinde etkin olmaları olduğunu vurgular. Etkin bir yaşam sürme, onların öz yeterliliklerinin ve benlik saygılarının artmasına yol açar (2019, s. 479). Filmdeki tüm yaşlıların yakın çevresi doğa. Marc Augé “yer” ile “yer olamayanlar” tartışmasını açtığı kitabında, Vincent Descombes’un “kişi nerede kendi evindedir?” sorusunu gündeme getirir. Sorunun yanıtının coğrafi alan olmadığını, retorik alan olduğunu aktarır. Kişi, yaşamı paylaştığı insanların retoriği içinde kendini rahat hissettiği zaman kendi evindedir. Kendi evinde olmanın işareti kendini sorunsuz bir şekilde anlaşılır kılmayı başarmaktır (aktaran, Augé, 1997, s. 116- 117). Tıpkı büyükanne gibi. Konuşmadan kendisini anlaşılır kılmak etik bir özne olan büyükannenin başarabileceği bir şeydir. Çevresindeki genç de yaşlılar da onu anlar. Minibüse bindiklerinde büyükanne torunun bir şey yemek isteyip istemediğini sorar. Sang-woo anlamaz. Şoför büyükannenin “dilini” sözel dile çevirir. Böylesine anlaşılacak ancak “yer” olarak nitelendirilebilecek bir kasabada ya da köyde olanaklıdır. “Yer” kavramını *Place and Placelessness* (1976) adlı yapıtında Edward Relph kullanır ve yer kavramının insan varlığı ve deneyimi için bir kök salma biçimini temsil ettiğini savunur (aktaran Gürkaş & Barkul, 2012, s.4). Sang-woo büyükannesi aracılığıyla kök salmayı öğrenecek. Büyükanne sabırlı olmak zorunda. Sabır onun uzun yıllardır öğrendiği bir şey. Martin Heidegger’e göre insan bir yerin sakini olduğu zaman vardır.

Bizim var olma tarzımız bir yerde barınmak ya da bir yerin sakini olmaktır. Var oluşun temel koşuludur bu. Bir yerin sakini olduğumuzda çevreyle, doğayla bir bütünlük içinde ve sorunsuz bir biçimde var oluruz. Bu kavram; gözetmeyi, korumayı, üzerine titremeyi de içinde barındırır (2008, s. 77).

Pazarda büyükanne torununa yeni bir çift ayakkabı alır. Pazarın yakınındaki lokantaya götürür onu, Sang-woo doyusya yer yemekleri. Köyün minibüsüne doğru giderken bir dükkânın duyurusunu görür büyükanne. HER TÜR PİL BULUNUR! Sang-woo'yu araca bindirir ona çikolatalı kurabiyeleri verir. Kendisi bir süre daha kasabada kalacaktır. Büyükanne kendi torbasını da vermek ister. Sang-woo almaz. Köye gittiğinde Sang-woo onu merakla bekler. Büyükanne hemen dönmez. Sang-woo kaygılanır. Sonunda büyükanne görünür. Sang-woo hemen büyükannesinin elindeki torbayı alır eve doğru patikadan yol alırlar. Yolda cebine koyduğu çikolatalı kurabiyeyi büyükannenin torbasına atar. Bu büyükanneyi kaybetme konusunda yaşadığı ilk kaygıdır. Daha sonra gecenin karanlığında bir kez daha onu kaybetmekten korkar. "Neredesin?" diye seslenir. Uyumamasını ister. Sang-woo büyükannesinin onu koruduğunu, gözettiğini bilir. Gözetilmenin, koşulsuz sevilmenin göstergesi olan yeni ayakkabılarını giyer ve köye doğru yollanır. Hae-yeon çok güzel bir kız. Cheol-yee ile arkadaş çok uzun zamandır. Sang-woo'nun karşı öznesi o. Köyde bir deli dana var. Daha önce de kovalamıştı onu. Cheol-yee kaçabilmişti. Sang-woo onu korkutmaya karar verir. Cheol-yee sırtında ağır bir yükte yürümeye çalışırken Sang-woo "deli dana geliyor" diye bağırmaya başlar. "Daha hızlı daha hızlı!". Cheol-yee düşer ve yaralanır. Deli dananın ortalarda olmadığını anlayan Cheol-yee ile Sang-woo yüz yüze gelir. Yaşlı erkekle karşılaştığında da yalnızca Sang-woo'nun yüzünü görmüştük. Yine yalnızca onun yüzü üzerinden anlatılır dönüşüm. Sang-woo ellerini kavuşturur, omuzlarını

yukarı çeker, başını öne eğer utançla. Kesme. Ona havlayan Cheol-yee'nin köpeği. Cheol-yee'nin ayakkabılarını görürüz. Oldukça eski bu ayakkabılar. Sang-woo utaniyor. Cheol-yee ile Sang-woo bir an yüz yüze gelirler. Sang-woo karar verir, büyükannesi gibi sağ eliyle tam kalbinin olduğu yerde bir çember çizer. Koşarak kaçır. Hae-yeon'la karşılaşır. Kız onunla oynamak istediğini söyler.

Genç bir erkek gibi buluşmaya hazırlanır Sang-woo. Büyükanne onun saçını keser. Sang-woo bu kötü kesimi kapatmak için başına bir fular bağlar. Büyükanne tetrisi verir, pilinin olmadığını söyleyerek almaz o çok sevdiği oyuncağı. Daha sonra Sang-woo'nun dönüşümünün simgesi olan ayakkabıları görürüz. Eski ve yeni ayakkabılar yan yana durur. Sang-woo çirkin olduklarını söyleyerek beyaz ve yeni ayakkabılarına ayağı ile vurur. Ayakkabılar yuvarlanırlar. Eski kahverengi deri ayakkabılarını giyer. Ayakkabı bir imge olarak o "yer"e ait olmayı simgeler. Artık o büyükannesinin diliyle konuşmayı öğrenmiş olan "genç bir erkektir". Ayakkabıları beğenmediği için giymemiş de olsa eski ayakkabı yöreye daha çok yakışır. El arabasına büyükannenin koyduğu kabakları Hae-yeon'nun evine götürür, Kızın ona verdiği beyaz oyuncak hayvan kollarının arasında neşe içinde boş arabayı çekerek yürür. Yolda ayakkabıların arkasına basmaya karar verir. Ayrıca boş el arabasına oturarak arabayı kızak gibi yokuş aşağı bırakır ve düşer, sakatlanır, topallamaya başlar. Tam o sırada Cheol-yee var gücüyle deli dananın geldiğini duyurmaya çalışır. Sang-woo kaçamaz, Cheol-yee danayı yönlendirerek Sang-woo'yu kurtarır. Sang-woo yere çöker, Cheol-yee onun yanına gelir, bu kez Sang-woo sözlü olarak özür diler. Cheol-yee iki kez özür dilemesini söyler ve uzaklaşır. Sürüne sürüne eve dönerken büyükannesinin verdiği paketi açar, tetrisi ve büyükannenin pakete sokuşturduğu parayı görür ve Sang-woo artık ağlar. Büyükannesini gördüğünde ses tonunu yükselterek ağlar. Büyükanne onu kucaklayarak karşılar ve

annesinden gelen mektubu gösterir. Kesme. Yakın çekim: Büyükannenin ayakkabıları ile Sang-woo'nun ayakkabıları yan yana.

Sang-woo büyükanneyi anladı. Anlamak sevmektir. Çoğu kez anladığımızda sevmeye de başlarız o çok kızdığımız kişiyi. Nurdan Gürbilek Geçkin'in *Gençlik Düşü* romanından yola çıkar. Romandaki iki gencin Deleuze ve Guattari'nin *Felsefe Nedir*'i ilk okuduklarında zorlandıklarını sonra da anladıkları aktarır. Gençlerin "anlama" denen şeyin ne olduğunu da anladıklarını ekler: "Anlamak dönüşmektir, başka bir şeye dönüşmektir. Birini ya da bir şeyi anlamak ama ona katılmamak gibi dışardan bir konum yoktur. Anlamak birine, bir şeye, bir hayvana, bir bitki ya da kaya parçasına dönüşmektir, bedensel olarak; kanda, sinirlerde, kaslarda ondan bir parçanın içinde büyümesidir" (Gürbilek, 2020, s. 84).

Dersler Başlıyor: Ben Hastayım!

Ayrılık zor. Nasıl iletişim kuracaklar? Büyükanne telefon kullanamaz. Zaten okuma yazma bilmiyor. Konuşamaz da. En iyisi ona okuma yazma öğretmek. "Ben hastayım" ile başlamalı ki Sang-woo koşsun gelsin! Yakın çekim: Defter sol tarafında "BEN HASTAYIM" yazıyor Kore dilinde. Sağ tarafında "SENİ ÖZLEDİM". Büyükannenin yaşlı eli defterin boş bölümüne yazmaya çalışıyor. Pek de başarılı olduğu söylenemez. Sang-woo düşünür. Telefon da kullanamazsın. En iyisi, hastalanınca boş mektup atmak. Böyle bir çare bulur Sang-woo. "O zaman senden geldiğini anlar hemen gelirim". Ağlar Sang-woo içi boşalırcasına ağlar. O yokken hazır olsun diye iğnelere iplikleri geçirir, onları bir yumağa saplar. Kesme.

Sabah. Anne, Sang-woo ve büyükanne durakta minibüsü beklerler. Sang-woo hiç konuşmaz. Annesi onun utangaç olduğunu söyler. Otobüs gelir, Sang-woo otobüsten iner, birden döner, onun için en değerli olanı,

Cubrix'in kartpostalını babaannesine verir. Babaanne cama vurur. Sang-woo bakmaz. Otobüs hareket eder. Sang-woo arka cama koşar. Kalbinin etrafında elini bir çember oluşturacak şekilde döndürür. Otobüs uzaklaşır. Kesme. Büyükanne patikadan yavaşça yürüyerek eve varır. Kartpostalı çevirir, arkasında gözleri kapalı bir insan çizimi: HASTAYIM. Bir başka çizim. Gözleri açık, canlı bir çizim. SENİ ÖZLEDİM.

Kaynakça

- Acar, S. (2016). Levinas'ta Aşkınlık Düşüncesine Giriş. *Kaygı*, 27 (27): 93-110.
- Adams, C. (2010). *Etin Cinsel Politikası: Feminist-Vejetaryan Eleştirel Kuram*. (Çev. G. Tezcan & M. E. Boyacıoğlu). İstanbul: Ayrıntı.
- Augé, M. (1997). *Yer-olmayanlar*. (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Kesit.
- Bernasconi, R. (2011). *Levinas Okumaları*. (Çev. Z. Direk). İstanbul: Pinhan.
- Bonitzer, P. (2006). *Kör Alan ve Dekadrajlar*. (Çev. İ. Yasar). İstanbul: Metis.
- Breton, le D. (2018). *Yüz Üzerine: Antropolojik Bir Deneme*. (Çev. O. Turkey). İstanbul: Boğaziçi.
- Campell, J. (2000). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. S. Gürses). İstanbul: Kabalıcı.
- Cicero, P. (2016.). *Dostluk ve Yaşlılık*. (Çev. A. Özüpek). Ankara: Yason.
- Çırakman, E. (2011). Levinas'ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not. *Doğu Batı*, 4 (13): 179-199.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2014). *A Thousand Plateaus*. London: Bloomsbury.
- Finkielkraut, A. (1995). *Sevginin Bilgeliği*. (Çev. A. Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı.
- Freud, S. (2016). *Sanat ve Edebiyat*. (Çev. E. Kapkın & A. Tekşen). İstanbul: Payel.
- Grefe, C. (1994). *Hamburger Çağı*. (Çev. O. Duman.) İstanbul: İletişim.
- Gürbilek, N. (2020) *İkinci Hayat: Kaçmak, Kovulmak, Dönmek Üzerine Denemeler*. İstanbul: Metis.
- Gürkaş, E. & Barkul, Ö. (2012.) *Yer Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi*. *Sigma*, 4:1-11.
- Heidegger, M. (2008). *Düşüncenin Çağırıldığı*. (Çev. A. Aydoğan). İstanbul: Say.
- Kalınkara, V. (2019). *Yerinde Yaşlanma ve Geronteknoloji*. V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık: Yeni Yüzyılın Gerçeği* (s. 467-501). Ankara: Nobel.
- Levinas, E. (1997). *Otherwise Than Being or Beyond Essence*. (Çev. A. Lingis). London: Springer.
- Levinas, E. (2010) *Olmaktan Başka ya da Özün Ötesinde*. (Çev. H. Mavituna). *MonoKL: Lévinas Özel Sayısı*, 8-9: 628-654.
- Levinas, Emmanuel. (2016). *Sonsuza Tanıklık*. Z. Direk ve E. Gökyaran (Ed. İstanbul: Metis.
- Montepare, J. M. & Zebrowitz, L. A. (2002). *A Social-Developmental View of Ageism*. T. D. Nelson (Ed.), *Ageism. Stereotyping and Prejudice Against Older Persons* (s. 77-125). Massachusetts: The MIT Press.
- Phillips, A. (2017). *Yasak Olmayan Hazlar*. (Çev. S. Nilüfer). İstanbul: Metis.
- Schmid, W. (2018). *Anne Baba ve Büyükanne Büyükbaba Olmanın Sevinçleri Üzerine*. (Çev. T. Bora). İstanbul: İletişim.

Bayan Charlotte'un Eşsiz Maceraları**Hatice Karakaş**

Doktora Öğrencisi, Araştırma Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Adres: Turizm Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye

E-Posta: haticekarakas@akdeniz.edu.tr

Geliş Tarihi: 30 Haziran 2021; Kabul Tarihi: 5 Ağustos 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.40

Künye: Karakaş, H. (2021). Bayan Charlotte'un Eşsiz Maceraları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 75-77.

0000-0001-5893-1199

Özgün Adı: The New Teacher₁, The Mysterious Librarians₂, A Funny Sort of Minister₃

Yazar: Dominique Demers

Resimleyen: Tony Ross

Türkçeleştiren: İpek Şoran₁, Tuğçe Özdeniz₂, Tuğçe Özdeniz₃

Yayınevi: Can Çocuk Yayınları

6. Basım ISBN: 978-975-07-4013-8₁

6. Basım ISBN: 978-975-07-4031-2₂

1. Basım ISBN: 978-975-07-4705-2₃

Original Title: The New Teacher₁, The Mysterious Librarians₂, A Funny Sort of Minister₃

Author: Dominique Demers

Illustration: Tony Ross

Translation: İpek Şoran₁, Tuğçe Özdeniz₂, Tuğçe Özdeniz₃

Publisher: Can Çocuk Yayınları

6th Edition ISBN: 978-975-07-4013-8₁

6th Edition ISBN: 978-975-07-4031-2₂

1st Edition ISBN: 978-975-07-4705-2₃

1956 yılında Kanada'da doğan Dominique Demers, lisansüstü ve doktora eğitimini çocuk edebiyatı alanında tamamlamıştır. Dominique Demers'in yalnızca çocuklar için değil gençler ve yetişkinler için de edebiyata kazandırdığı çok sayıda eseri bulunmaktadır. Buyazıda ele alınacak olan Bayan Charlotte'un Maceraları dizisiyle dünya çapında üne kavuşan Demers'in bu eserlerinden dördü Türkçe'ye çevrilip Can Yayınları tarafından okuyucuyla buluşturulmuştur.

Bayan Charlotte hayatınıza girene kadar ne kadar monoton yaşadığınızı ve yalnızca kurallara riayet ederek bir düzeni sürdürdüğünüzü fark etmezsiniz. Bayan Charlotte, dünyayı çocuklar için daha eğlenceli, onların hayal dünyasını geliştiren ve onları anlayan bir hale getirmeyi kendine görev edinmiş yaptığı her işi büyük bir ustalık

ve neşeyle yapan keyifli bir karakter. İlk olarak bir öğretmen olarak karşımıza çıkan Charlotte'un sınıfa gelir gelmez öğrencileri tarafından alışık oldukları öğretmen kalıbına uymaması sebebiyle tereddütle yaklaşıldığını görmekteyiz. Yaşlı, zayıf, diğer öğretmenler gibi giyinmeyen, şapkasının altında bir çakıl taşı ile sohbet eden bu öğretmen çocuklar için en başta alay konusudur. Ancak tüm kalıplar öğretmen ile tanışıp zaman geçirmeye başlanınca yıkılmıştır. Bayan Charlotte evet farklıdır ama onları mutlu etmek hayal dünyalarını geliştirmek ve öğrenmeyi eğlenceli hale getirmek artık onu farklı yapan unsurlar haline gelmiştir. Onlarca sınıfın arasında kendilerine gelen bu öğretmeni şans olarak gören çocuklar yaratıcı projeler geliştirmeye, öğrenirken eğlenmeye kendilerini kaptırmıştır. Ta ki bir gün sınıftaki arkadaşlardan ikisi kavga

edene kadar. O güne kadar onlarla her türlü yaramazlığı yapan Bayan Charlotte için bu bir yaramazlık değildir. Arkadaşına zarar vermeye çalışmak kabul edilir bir şey değildir ve bu sebeple öğrencilerini bıraktığını söyler. Öğrencilerin bu noktada farkına vardıkları şey, Bayan Charlotte'un hayatlarında yarattığı bu güzelliği kaybetmek istememeleridir ve bir söz verirler bir daha birbirlerine asla zarar vermeyeceklerdir. Bayan Charlotte bu sözü tutacaklarına emin bir şekilde okula geri gelir ve öğrencileriyle kaldığı yerden bilim ve spor etkinliklerine devam eder. Ancak tüm okulun gözüne çarpan bu olağanüstü sınıf artık normal olan herkes için garip gelmeye başlamıştır. Müdür Bay Çatlakkafa ve diğer öğretmenler bir araştırma yapmaya başlar ve Bayan Charlotte'un gerçek bir öğretmen olmadığını fark ederler. Onu okuldan atacaklardır ki o sırada bu planı öğrenen öğrencileri öğretmenlerinin hayatlarına nasıl dokunduğunu göstermek için bir tiyatro oyunu hazırlarlar. Böylelikle tüm veliler ve öğretmenler Bayan Charlotte'un herkesin keşke benim de öğretmenim olsaydı diye iç geçirmesine sebep olacak bir öğretmen olduğuna ikna olmuşlardır. Ancak tam da o gün Bayan Charlotte'un oradaki görevi sona erer ve yeni bir maceranın onu beklediğini sevgili öğrencilerinin ise gelecek yeni öğretmenleri ile bunu sürdürebilecek güce sahip olduklarını söyleyerek ve sevgili çakıl taşını onlara emanet ederek oradan ayrılır.

İlk hikayede Bayan Charlotte, öğrencilerin gözünde büyüklerin yalnızca sıkıcı kurallar koyan kişiler olmadıklarını göstermiştir. Artık yeni maceralara atılmak için çıktığı yolda ise kendisini bir kütüphaneci olarak bulur. Ancak işe başladığı kütüphane ziyaretçilerin gelmesi için uygun bir yer değildir. Dahası o şehirde yaşayanlar belediye binasında bir kütüphanenin varlığından bile habersizdir. Ancak bu Bayan Charlotte için bir problem değildir. Zamanla kütüphanenin varlığını tüm şehre kabul ettirir ve belediye binasının en üst katında tüm ziyaretçilerin büyüleneceği yeni

bir yer yaratır. Ziyaretçilerin gelmesi için ise kendi deyimiyle parkta kitaplarını gezmeye çıkartarak çocuklarla tanışır. Çocuklar bu gizemli kadının hiç üşenmeden gezintiye çıkardığı kitapları yerinde ziyaret etmeye başlar. Ancak kütüphanecinin hikayesi burada bitmez, bazen hikâyelerin büyüüne kendini öyle kaptırır ki gerçeklik algısını yitirir. Öyle ki bir gün bir hikâyenin içinde hapsolür ve çocuklar onu geri getirmenin bir yolunu bulmak üzere büyük bir çabaya girerler. Bu macera çocukların hayal dünyalarında yeni bir ufuk açar ve tıpkı Bayan Charlotte gibi onlar da okudukları hikâyelerdeki maceraların peşinde gizemli seyahatler yapmak üzere her gün derin okumalara dalarlar. Artık Bayan Charlotte buradaki görevini doldurmuştur. Kütüphane herkesin ikinci yuvası olmuş ve yalnızca çocuklara değil büyüklere de bu büyümlü dünyanın kapısını açmıştır. Bu nedenle, Bayan Charlotte, arkadaşları Leo ve Marie'ye kavuşmak üzere yola koyulmaya karar verir. Bu da bir sonraki maceranın başlangıcı olur. Tren istasyonunun bilet gişesine heyecanla koşarken kendi valizi yerine yanlışlıkla Başbakan'inkini alınca arkadaşlarına kavuşma planı tepetaklak olan Charlotte, çocukların eğitimiyle ilgili yeni politikasını açıklayacak olan Başbakan'ın valizini ona teslim etmek üzere onun oğluyula çıktığı seyahatte birçok macera daha onu beklemektedir.

Bayan Charlotte'un maceralarının okuyucuya öğrettiği en önemli şey çocuk edebiyatında her zaman başkahramanın yaramazlık ve macera peşinde koşan kişinin çocuk olmayabileceğidir. Aksine Bayan Charlotte çocuklardan daha yaramaz, daha deli dolu ve yeni fikirler üretmeye daha açıktır. Çocukların zihnindeki yaşlı insan tasvirini zayıf, huysuz, muhtaç veya bağımlı olmaktan öteye geçiren bir yazar olan Dominique Demers, bu öyküleri tüm kuşakların okuyabileceği eğlenceli ve akıcı bir üslupla kurgulamıştır.

Yaşlanmayı değersizleştiren, üretkenlik ve yenilikten uzak bir noktada konumlayan

öyküler yaş ayrımcılığının küçük yaştan itibaren sürdürülmesine sebep olmaktadır. Çocuk öykülerinin basılı metinlerinde yaşlı yetişkinlere yapılan kalıp yargı biçimlerine ek olarak, bu karakterler resimli kitaplarda sunulan görsel imgeler aracılığıyla da kalıplaştırılmaktadır. Yaşam sürelerinin uzadığı, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı bu çağda, henüz kendi başlarına okuyamayan veya cümleleri kurmaya yeni başlayan çocuklara, yaşlıların olumlu imajlarına sahip kitap okumak kuşaklararası ilişkiyi pekiştirmek için en önemli adımlardan biri olacaktır.